

262.2 (497.12 ŠMARJEŦ)

Inv. št.
2941.

JANEZ VOLČIČ,
DUH. SVĚT. IN ŽUPNIK ŠMARJEŠKI.

ZGODOVINA
FARÂ
LJUBLJANSKE ŠKOFIJE

Spisal
Janez Volčič,
župnik.

Peti zvezek:
Zgodovina Šmarješke fare na Dolenjskem.

V NOVEM MESTU.

Lastna založba
1887. ✓

1299

✓
D. 1946/2941

VIII.

ZGODOVINA

ŠMARJEŠKE FARE

PRI NOVEM MESTU.

Spisal

Janez Volčič,

župnik.

V NOVEM MESTU.

Tiskal J. Krajec.

1887.

SMALLER PART

Small Part

I.

Prirodoznanski opis.

marjeta leži nekako na sredi med Novim Mestom in Mokronogom, 195 m nad morjem. Zelo tako daleč je do Mesta, kakor v Mokronog. Kako poltretjo uro porabiš peš. Dve davčni občini, Gorenjavas in Zbure, ste pod Mokronožko sodnijo in pod Krško okrajno glavarstvo. Ena davčna občina — Žaloviče — pa pod Novo Mesto. Nekaj hiš, v Strlacu, je pod Belocerkovsko občino. Žaloviška občina se prišteva Št. Peterski srenji. Nasproti pa se k Šmarješki srenji šteje Št. Tomaška občina iz Št. Kocijanske župnije; kar pa mnogo sitnosti napravlja.

Proti zahodu meji Šmarjeta na Mirnopedsko in Trebelsko župnijo; na polnočni strani na St. Kocijansko; proti vzhodu na St. Kocijansko in Belocerkovsko in na poldne proti Št. Petru.

Ravnine nima Šmarjeta nobene velike. Mala, kake pol ure dolga ravnina je v „Zdravcih,“ kjer so zares lepi in rodovitni travniki.

Ti travniki nam dajo izvrstno krmo, ako je ne poblati. Radovlja, ktera nam o košnji večkrat veliko škodo napravi. V zdatnem deževji hitro naraste. Ker se po ravnih travnikih počasi vije, razširi se iz svoje plitve struge naglo, ter nam iz Trebelskih hri-

bov seboj privali mnogo blata, ktero ostavi po gosti in visoki travi. Včasih nam pa že pokošeno krmo ponesnaži, ali pa tudi seboj proti Krki odpelje. Radi pa jo imamo, ko nam po košnji travnike pognoji.

Na poldanski strani je precej travnikov, kateri dajo tudi veliko krme, ki včasih neizmerno velika, čez meter visoka zraste, pa ni tako dobra, ker je bolj ločnata. Eno leto je bila po nekterih travnikih tako velika, da sem videl travo padati, koscey pa nisem videl čez še stoječo travo. — Kedar po Zdravcih kosé in sušé, je res lepo videti, ko je vse živo ljudij in se voz za vozom, eden težji, kot drugi, po cesti pomika. Precej voz gre iz Šmarjete. Celo v Novo Mesto jo težke vozove odpeljejo.

Večidel Šmarješke župnije leži na malih, valovitih gričih in prijetnih brežinah, po katerih na spomlad vse polno prijaznih slavčkov cele noči prežvergolí. V Dulu na Toplicah, na Zagoriškem pašniku in pod Klevevško graščino jih je vse živo, da eden drugega prevpivajo. Seveda jih radi poslušamo; lovi jih pa nihče ne, zato jih imamo dozda še vsako leto vse polno. Tudi drugih raznoterih tičkov je mnogo. Liščkov (Štigličkov) je na jesen cele trume. Okoli župnijskega stanovanja jih je vsako leto kake štiri ali pet gnezd. Po Zdravcih se vidijo tudi race in gosi.

Le vas Žaloviče je 375 m visoko, „Vinivrh“ pa 392 m.

Vasi so te-le: Šmarjeta s 24 hišami, Dolenjavas s 14, Strlac z Mladevino s 16, Brezovica s Kumenverhom s 37, Obrh z Redežem z 11, Toplice z 31, Žaloviče s Čelo s 47, Sela s 30, Gorenjavas s 57, Radovlja s Podkoštanjevljo in Ključe z 48, Dule

s 16, Strmica z Zagorico in Zaborštom z 31, Čelevec s Prelogi z 22, Zbure s 33, Zalog z Modruše in Rinkom z 20, Vinica z Osredkom z 31, Osrečje s 24 in Orešje z Orešniki z 32; skupaj nad 500 hiš, v katerih prebiva nekaj nad 2400 ljudij; zdaj okoli poldrugi sto več ženskih kot moških.

Do leta 1778 je bila pri Šmarjeti tudi Kronovska soseska Belocerkovske župnije, Kronovo, Družinskavas, Strlac, Građenje in Kozjane, in Trebelska dolenja Laknica in Škocijanski Vrh.

Koglo je hribček 413 m visok, ki se k Selom šteje. Ima na svojem vrhu cerkvico, sv. Leonardu posvečeno. Na solnčni strani je ves ovit s trtjem, ki daje prav zdravo in dobro vino. Tudi Strmica, Čelevec, Zbure, Vinica, Osrečje, Orešje in Strlac imajo precej veliko vinogradov. Le škoda, da po nižinah na spomlad večkrat pozebejo trte.

Te vinske gorice, seveda, imajo razna imena. Na Koglem je Mlada gora, pri Krajcu, po Ključih; potem Mevce in Ravnik, pa Zagomila. Na Strmici je Rebri in proti Čelevcu so Roje. Nad Osrečjem so Globele, Ločnik, Krivičnik in Domačič, Verbinčice in v Dulih. Vinica ima Osredok in Kicelj, Krtelj, Rebri, Blagovica in na Illovicah. K Orešjem štejemo: Nemški hrib, Krevljico, Trnjevko, Žabnike, Podleševje, Hrib, Orešnike in Gomile. — Nad Strlacem so Mladevine. Naj boljša kaplica je po Mevcih. (Melcih).

Gozdov je še čuda veliko. Naj večja hosta posestnikov je v „Rrtéh“. Razprostrta se med Brezovico, Obrhom, Žalovičami in Gorenjevasjo. Je v Žaloviški davčni občini. Druga hosta je v Belocerkovski občini, med Strlacem, Brezovico in Građenjem,

na Cerovcu. Tudi osojna stran Vinovrha ima lepo bukovje. Nekteri, ki so spadali pod nekdanjo Čreteško graščino, imajo svoja dela v Doboycu. — Klevevška graščina ima svojo hrastino v Jurjevcih. — Smerečje imajo samo Žalovčani, pa tudi le malo. Graščina ima precej veliko kostanja, ki je v Kostanjevli pod Seli. V dobrih letih dobi do sto gld. za kostanj, ktereга pobirajo domačini pa tudi iz družih krajev, celo iz Rake in Št. Jerneja pridejo ponj. Vsak pobirač plača en goldinar, in potem ga sme pobirati, dokler ga je kaj. Nekteri ga veliko mernikov naberejo.

Lep pašnik imajo Zburjani. Škoda, da ga še nečejo razdeliti. Naj lepše njive in rodovitne travnike bi lahko imeli. Ta pašnik meri 30 in pol oralov. Leži kaj lepo proti solncu pri cesti, ki gre memo Zalogu v Škocijan.

Šmarjeta, Dolenjajas in Gorenjajas ima cele griče za pašnik. Nima pa dobre zemlje. Večidel je pusta, rudeča ilovka, na kateri zdaj le krevljasto lesčevje in trnje raste; ker nekaj posekajo, drugo pa živina obje in pomendrá. Meri do 60 oralov. Ako bi vsak svoj del snažil in gojil, bi sčasoma lepa hosta zrastle.

Boljšo pašo ima Zagorica, ki spada k Radolji. Meri blizo 11 oralov. Tudi tu bi imeli lahko nekaj prav dobrih njiv.

Precej velik pašnik imajo Žalovičani, ki je pa večidel z kamenjem posut. Druge vasi imajo le malo vredne pašnike.

Polje po nižinah ima povprek za dober komolec žive zemlje. Gorenji del župnije ima spodej žvep-

leni lapor, ki dela zemljo prav rodovitno, pa jako težko, da se navadno z enim parom močne živine le težko orje. Zato imamo raji bolj suho letino. Velikrat se brazda kot svetel jermen odreže, ki pa se malo obsušena, ali še z majhno roso pomočena, lepo razpusti, kot pehlica. Kép nikoli ne tolčemo, ker je premastna zemlja in bi bilo delo zastonj. Zato o mokrem ni dobro po njivah cmokati. Pridela se obilno pšenice, koruze in fižola. Za lahna žita ni naša zemlja. Rži ne kaže sejati. Ajda navadno ne naredi dosti ploda, ker le raste in cvete. Včasih pa vender dobro obrodi. Tudi za krompir je premastna zemlja. Prsenini dobro ugaja. — Tudi po gričih je rodovitna zemlja; vender bolj lahka; zato rži in ajde mnogo pridelajo.

Vodi ima Šmarjeta dve večji: Radovljo in Toplico. Radovlja prereže župnijo na zgornji strani od severja proti vzhodu. Toplica pa deloma meji proti Št. Petru.

Radovlja se pritolče po ozki, globoki grapi med Trebelskimi in Mirnopeškimi hribi iz Trebelskega zabukovja. Vzame seboj vedno čisto vodo iz Kozjaka, spod Velike skale, iz Lahkega kamna in iz močvirnega Gádeca za Seli. Se bije po globokem jarku za Holmom v imenu Suhe Radulje, kjer goni tri male malne. Nad Klevevško graščino pobere v se Lukovnik, ki priteče iz Dobovca, pa se pod Dulami v zemljo skrije. Kedar Radovlja po deževji nabere veliko vode, prišumi po skalovji okoli Klevevža, ki je skoraj na polotoku njenem zidan. Že srednje velika dere po skalnatih prerovih pod gradom, in dela čudno šumenje, ki je dalnemu zvonjenju prav podobno, ter po

graščinskih sobah lepo odmeva. Od tega se grad imenuje Klingenfels, popačeno: Klevevž.

Tik pod gradom sprejme Radula prav gorko Klevevško Toplico, ki spod nasprotnega Griča priteče Ima 22° R. gorkote. Ta jo toliko segreje, da dober četrť ure od tam prav malokdaj zamrzne. K temu pripomore še, za strelaj od grada, drugi gorak studenček, ki priteče iz Žleba pod Seli, in mu Stara Toplica praviťo, in je le 15° R. gorak.

Tudi Farjevec, ki blizo verha Mladegore izvira, in se nad vasjo Radovljo zgubi, se tu nekje izliva, če se ne pridruťi čudnemu studencu, ki malo niťe pri-curkľja v Radovljo. Ta studenček ima naj boljšo vodo v župniji in mu Ribič pravimo. V tem studenčku so ribice — človeške ribice, — kakoršne so v Postojnski jami. Včasih se ktera spusti naprej po Radovľji. Ali revico hude ščuke kmalo pohrustajo. Vender je že ktera do pol ure daleč zašla.

Vse te studenčke privzame Radovľja na svoji desnici. Sam Lukovnik se primuza na levi strani.

V Zdravcih pa prideze na levici počasna Laknica, ki izvira spod Trebelskega nekdanjega Solčnika nad gornim Laknicem, in se dve uri hoda vije po dolini, kjer mnogo malnov počasi goni, in slednjič skozi Zbure gre.

Malo niťe priteče še majhen studenček iz Škocjanskih hribov, ki pred Zalogom cesto v Škocijan prestopi.

Nekaj malo pritoka dobi še na svoji desnici. Iz Vinivrha prideta dva mala izvirkata, ki se primuzata iz Boršta in iz Curka, ter za Orešjem gresta v Ubi-javnik, kteremu se pridruťi malo vode še iz Osrečja

iz Dul, iz Jarkov in iz Stembuha, ki pred Škocijanom vsi skupaj v Radovljo zlezejo, da slednjič v Krki urno Savo dohité.

Radovlja ima precej veliko rib. Do 7 kil težke ščuke se dobé. Nekdaj je redila veliko dobrih rakov, ki so jih Krškim rakom pridevali. Tudi kaka vidra se priklati, ki jo pa hitro spravijo.

Ta Radovlja nam pri povodnji napravi celo jezero po Zdravcih, ter nas tako večkrat opomni na obširno jezero, ki je nekdam tu moralo biti. To starodavno jezero se je pričelo pri Klevevžu ter se je razprostiralo med vasmi: Radovlja, Šmarjeta, Orešje, Osrečje, Vinica, Rink, Zalog in Zbure in čez Zaboršt. Kdaj se je odprla zatvornica, ki je pod Zalogom, med Rinkom in Vrhom, ali pa celo še le pred Škocijanom bila, to sam Bog ve. Brž ko ne že pri vesolnem potopu. Na bregovih od Radovlje proti Šmarjeti in Vinici, po celem Vinivrlu, po Orešji in Osrečji, tudi po Zburah se v laporju dobijo cele plasti okamenelih raznih polžev, mišeljnov, ostrig — sploh školjk in terbonožcev —, rib in družih povodnih živali. Na griču proti Šmarjeti, čez katerega gre okrajna cesta, noter do Orešja in Osrečja proti Škocjanu, tudi po Zburah, se dobi za meter ali manj globoko cela vrsta vreteničastih, do osem centimetrov dolgih, dobro ohranjenih, lepo belih polževk, kakórsnih, pravijo, da ni več živih na zemlji. Učeni imenujejo to geologično formacijo: „Congerien-Tegel“ terciarne dobe. Zmed školjk je mnogo: *Congeria sub globosa*, tudi *Congeria triangularis*, *Cardium apertum et conjungens*, *Unio* in *Melanopsis*, *Pecten plebejus* in *Pectenulus pluvinnatus*, *Isocardia cor*, *Venus*.

Zmed terbonožcev: *Jurritella subangulata*, *Cerithium* in *Rostellaria fissurela*, *Murex*, *Plevrotoma*.

Tudi se dobijo v trdnem laporju razna trava, peresa, posebno lepo češnjevo perje. Vse hiše po tej strani župnije so zidane le s takim laporjem, v katerem je vse polno okammelih rečij. Ne dobi se nikakoršen drugačen kamen, kakor lapor napolnjen bolj ali manj s školjčinastimi lupinami kot proseno zrno majhnih pa do moške pesti velicij, zdrobljenih in celih, okammelih mišeljnov. In te so ali posamezni ali pa v veliko gručo nakupičeni.

V Šmarjeti so vodnjak kopali. Deset sežnjev globoko je bil še vedno lapor, katerega so strelili, po več kot deset stotov težke gruče izvlekli, ki so pa, nekaj časa na dežji in na solncu, kot pehlica ali kakor apno se razperšile. Bil je pa ta lapor nekaj rumenkaste, nekaj plavkaste barve. Malokje se dobi na petrefaktih tako bogata glina, kakor v Šmarjeti. Drugod pa se dobi boljši lapor za zidanje dober; nekteri tudi na zraku obstane trd.

Naj lepše, in mislim tudi naj imenitniše, kar se dobi v našem laporju, so prelepi zobje velikanske ribe. Imam zob, s čistim lošom, ali popolno glazuro, kot pila nazobčekan. V korenini je do polsedmi *cm* širok; do devet *cm* pa je dolg. Bil je v trdnem laporju na Modrušeh izkopan; to je od Vinice proti Zalogu. Enega te vrste imam kake tri *cm* velicega; enega pa, ravno tako lepega, ki meri komaj pol *cm*. Mali je bil najden pod Vinivrhom, v Strlacu, dobre pol ure od Vinice. Eden pa v Žabnikah, na sredi med Vinico in Strlacem. — Brž ko ne, je prvi zob velikanske ribe žagarice ali požeruna, (*Haifisch*), ki

ji, „Carcharias Escheris“ pravijo. Eden lepo položan in tanki je zob „Lamnae denticulatae.“ Srednji pa „Lamnae contortidentis.“ —

Te zobe in nekaj drugih petrofaktov sem poslal v Ljubljanski muzej.

Zdi se mi, da je moralo sila vode prihromiti iz Trebelskih hribov, ki je z neznansko, viharo močjo butila v jezero, ter je zagnala vse povodne čede čez Vinivrh, ki je 217 m višji, kakor zdaj Radovlja teče. In te povodne živali so bile s to silo ali zdrobljene, ali cele na obrežji z laporjem ali jezerskim blatom podsute in so okamenele. Takrat se je morala tudi natorna zatvornica predreti, da se je jezero — na levo Vinivrlu — po Škocijanski dolini na Št. Jernej-sko planjavo izteklo — v Savo. Kaj je zadržalo to prečudno silo, da ni pregnila peščenih gričev proti Toplicam, da je nasproti oblila celi 392 m visoki Vinovrški hrib, ki se razteza med Šmarjeto, Belocerkvijo in Škocijanom, to naj bi preiskali učeni prirodoznanci, ki bi tukaj marsikaj nenavadnega našli. — Ves ta hrib, v znožji kake tri ure hoda, je gori do vrha poln okamnelih polžev.

Druga voda je Toplica. Ta voda ima svoje ime od gorkih studencev v kopališču, od kterega bom potem tudi malo omenil. Toplica naraste iz čudnih izvirkov. Naj daljni izvirki prihajajo iz Velikega verha nad Žalovičami, 590 m visoko. V Žalovičah je več studencev, ki imajo dobro vodo. Vsi pa se poskrijejo in pozgubijo; eni na desno, drugi na levo. Desni tečejo pod Čelami in pridejo na dan pod Topliško vasjo, kjer jim pravijo Lisica. Zraven Lisice izvira spod Topliške vasi Volčiček. Malo nižje v Dulu, pa je

tretji izvirek, ki pride iz Velikih Lok pod Štravbergom Št. Peterske župnije. Kmaló pa ti izviri gonijo malen z dvema kolesoma. Takoj pod malnom pobere na desno prav dober studenček Hudinek in studenec v Dolini, ki se nikoli ne skali, in v Gmajc, ki ima pa slabo vodo in teče pred starodavnim gradom Sterlek v prvi precej dolgi „vejer“. Pri drugem „vejerju“ prileze na levo še mali studenček.

Za tretjim „vejerjem“ prilezeta na levo Vrbovec in Prinovec. Na Orlakih privzame, vstric gornje Toplice še mal studenček; in ravno tako pri dolnji Toplici onega. Precej pod kopališčem žene zopet mali malen.

Za streljaj niže privzame ta gorka Toplica v sé Bečaj, ki pobere mnogo malih studencev po treh prilivih.

Noter gori na Koglem so mali izvirkí na Loki, v Cizelu in v Curku, ki se pa sred hriba, v Ravniku, pozgubé v zemljo ter nekaj nižje pridejo na dan v Zaveteršici. Ta Zaveteršica privzame mali studenček iz Korjuvske doline in onega iz Pustega brega ter teče s Pavlijskim v Veliko jezero. Tu se pridružijo tudi studenčki, ki se v Žalovičah na levo poskrijejo.

V tej dolini ste bili dve jezéri, predeljeni s Pustim bregom. Pod malim jezerom je bil še vejer, kjer so graščinski ribe redili.

Sred vinogradov iz Korita, pri Graščaku, nekaj Klevevškem vinogradu, curljá „studenček“ in gre skozi Pikel v Žegnanico, kamor tudi iz Vrtače vodica prileze. Žegnanica privzame še nekaj malih izvirkov in gre pri Vrbah v vejer pod malim jezerom. Iz jezer teče Žegnanica skozi Lake pod Volčjim bregom, kjer privzame Veliki studenec in se spremeni pod Golim z Brezovskim studencem v Bečaj.

Drugi priliv izvira Podkostanjevljo iz Žleba. Privzame studenčke pod Cerovcem in po Zaloki. Pod Gorenjovasjo se mu pridruži Podkamenica ter nabere bratece svoje po Lošprejni, ki redijo prav veliko žab, in teče v tretji priliv, ki izvira v Žabnikih pod Leščevjem. Ta pobira skozi Šmarjeto, po Dolenjivasi in pod Gomilo male izvirkke. Privzame onega spod Viniverha, ki mu pravijo Jug, in se zedini z drugim prilivom pod Luštofom. Malo niže se zlije po mnogih ovinkih v Bečaj, ki v Kozjanih doteče Toplico. Kmalo, čez četrto ure, pa pride Toplica do močvirnega jezera, iz katerega dobi še nekaj vode; potem goni še tri malne, dve žagi in stope in se izlije pri Kronovem v Krko, 12 m nižej, kakor je kopališče. Tudi Toplica je hranila nekdanj mnogo rakov, ktere so za Krške prodajali.

Pripovedujejo, da dvojno jezero, ki je bilo v Korjuvški dolini, se je svoje dni razlilo, ter je prihrumelo pri Kozjanih, kjer je Sterlečki malen potopilo. Mlinar se je za strešino obesil, pa tudi menda potopil. Iz tega preliwa je nastalo še zdaj stoječe močvirno jezero. V to jezero, da bi se tudi ne razlilo, so nekdanj morali vsako leto tele ali pa kokoš vreči. Zdaj tega ne storijo več; vendar se mlinarji vedno boje, da bi se to jezero ne vsušilo; ker bi potem premalo vode imeli. Malo nad jezerom proti staremu Sterleku je bila pristava, kjer je zdaj še nekaj njiv. Ko je nekdanj poleti pristavnikova žena oklenjena vola k jezeru napajat guala, sta se vola pogreznila in tudi ženo seboj potegnila. Še le čez dolgo so dobili telenge po jezeru plavajoče, ktere so bile ovite z lasmi nesrečne žene.

Gomile.

V novejšem času — kakih 8 ali 9 let sem — se je veliko pisarilo o Šmarjetskih gomilah. Naj jih toraj tudi jaz nekoliko opišem.

„Gomila“ so po starem rekli „mogila“, kakor Rusi in Bolgari še pravijo. „Mogila“ je iz besede „mog“, kar se pravi rasti. Je toraj mogila ali gomila izrastek iz zemlje, kakor krtina, kateri je gomila tudi res podobna. Nekteri učeni pa menijo, da je „gomila“ keltsko ime. „Goimh“ pomeni žalost, britkost; „ile“ pa je kraj; toraj „Goimhile“ — gomile — žalostni kraj. Nekteri učenjaki menijo, da so bili tu Japygier — Ilirer.

Teh gomil je v Šmarješki župniji nad stotino. Naj več skupaj jih je pod Vinivrhom, nad Strlacem proti Belicerkvi. Tu je celi podolgasti grič, ki mu v Gomilah pravimo. Lepa hrastina je pokrivala te stare grobove, dokler jih niso leta 1878 in 1879 začeli pregledovati. Posekali so lepe, ravne hraste ter jih prav pod nič dali za prage železničnim tirom. Potem so mnogo gomil prebrskali. Veliko njih pa še čaka premožnih radovednežev. Tukaj jih je nad 30 skupaj bilo. Je pa ta grič v Gomilah na jutranji strani Šmarješke župnije, od koder se vidi skoraj po celi župniji. Od tod proti Toplicam, za Belocerkovsko Družinsko vasjo, za gozdom Cerovcem je še prav veliko neprekopanih gomil. Tudi gori na Vinivrhu so jih nekaj pregledali. Tudi na Toplicah so. Pod Dolenjovasjo in nad Obrhom zopet pravimo na Gomili. Nekaj gomil je v Žalovičah; nekaj od Vinice proti Vrhju, kjer so bile stare Modruše. Tudi okoli Škocijana jih je več.

Naj večja je bila za Klevevžem, na Griču. Ta je bila 5 m visoka in 22 m po čez široka. Zraven te velikanske gomile je močvirna rupa, iz ktere je ozek vhod v lukno, s skalovjem zametano, kjer imajo le-sice svoje mlade, in kateri Ajdovska jama pravijo. Brž ko ne, so tukaj naši pradedje kako neversko ma-likovanje imeli. — Za kaka dva streljaja proti jugu — nad vasjo Radovlja — je druga jama, kateri pra-vijo Světla jama.

Kakor se lahko sodi, so bile gomile družinski grobovi. Kolikor večja je ktera, toliko več imenitnih reči je v njej. V majhnih se le kaj malega in bolj slabega dobi. Kjer jih je več skupaj, kakor v Gomi-lah pod Vinivrhom, so v sredi naj večje; tako da bi se reklo, da so v Gomilah imeli splošno pokopališče.

Niso pa vsi enako svojih pokojnih pokopavali. Po nekterih gomilah so tudi cela trupla; po drugih le vrči s pepelom sežganih mrličev. Nikjer pa se ne najde kako znamenje, da bi bili mrličje na mestu po-kopa žgali. Žgali so jih toraj drugod. Pepel in ostanke spravili so v vrče. Te so obdeli in pokrili s ploščami. Potem so prsti nanесли na okrog, ter na-pravili gomile, krtini podobne. Okoli pepelnikov in zunaj vloženih plošč leži lepotičje in orodje, ktero so mrtvim v znamenje svoje ljubezni pridejali.

Te gomile, kakoršnih se v toliki obilnosti ma-lokje nahaja, spričujejo, da je bil ta kraj že od nek-daj obljuden, da so že v starodavnih časih tukaj pre-bivali ljudje, ki so umeli obrtnijo na visoki stopinji. Lepotičje v teh gomilah nam kaže, kako veliko le-pega so znali iz bronā izvrstno in umetno kovati, in kako lepe lončene posode so že imeli.

508
Učeni starinoslovci trdijo, da so te gomile nakupičili stari Kelti 500 let pred Kristusom. To je gotovo, da so te grobove napravili veliko poprej, kakor so Rimci prišli v naše kraje; ker v njih se ne dobi čisto nič rimskega. Lončene posode, pepelniki, in vsakovrstno orodje in lepotičje je vse keltško. Nobena posoda ni bila na lončarskem kolesu napravljena. Vender so nektre kaj lično in umetno narejene.

Tudi drugod po deželi so prebrskali mnogo takih gomil. Po množini teh starih gomil sodijo učeni starinoslovci, da je naša dežela v starodavni dobi bila naseljena. Tudi trdijo, da dozdej še nikjer niso zapazili toliko takih starinskih spominkov, kakor ravno na Kranjskem. Na Kranjskem pa zopet nikjer toliko kakor ravno v Šmarjeti. In zopet zmed vseh takih v gomilah najdenih starin, pravijo, so Šmarješke naj starejše. To je gotovo spričevanje, da tukaj ni živel pastirski narod, ali kočarji, ki bi bili svoje čede od kraja v kraje gonili. Tudi niso tu prebivali zmagovavni usiljenci, ki bi deželo oropali in naprej drli. Tu so bili stanovitni prebivalci, ki so polje in gorice obdelovali in živinorejo imeli. To so bili umni in omikani ljudje, ker starinoslovci trdijo, da so krasno posodje in orožje, katero se izkopava, doma izdelovali. Bival je tu dober, milosrčen ljud, ki je svoje umrle ljubil, jim v znamenje svoje udanosti in v spomin svoje resnične ljubezni najdražje reči v grob pokladal. Ravno to v gomilah najdeno orodje nas pa tudi zagotavlja, da so bili naši pradedje v bojevanji izurjeni, da so po svojih taborih se junaško branili in so še le po hrabri brambi podvirgli se premogočni sili Rimskega cesarja Avgusta.

Naj zdaj še nekoliko opišem, kaj vse so v naših gomilah dobili.

Pod Vinivrhom v Gomilah so za Ljubljanski muzej prekopali 8 gomil. Druge so prebrskali za Dunaj in za druge premožne starinarje. Kar starinske reči zadeva, pravijo, da je naš muzej Rudolfinum v Ljubljani eden najimenitnejših, kar jih svet pozna. Starine iz Ljubljanskega močvirja, in starine iz gomil izkopane, slovijo po vsem učenem svetu. Za to slavo se moramo pa zahvaliti muzealnemu varhu g. K. Dežmanu. Čast, komur čast! Po trudapolnem preiskovanju je on nabral zares preimeno, izvanredno zbirko raznih starin. To je bilo uzrok, da so leta 1879 učeni starinarji se zbrali v Ljubljani in te najdene starine naše domovine preiskovali in jih občudovali. In pri tem slavnem shodu učenih starinoslovcev je g. Dežman opisoval in kazal, kaj vse je dobil v naših gomilah, kar je tudi vse v našem Rudolfinu.

Razun nekterih razbitih in potrlih rečij je bilo v teh osmerih gomilah izkopano: a) 10 zlatih peresčkov; b) 14 lepotičij nabranih jagod dišeče smole ali jantarja; c) 7 lepotičij steklenih jagod; d) 140 raznih kosov iz bronza; e) 41 kosov železnega orodja; f) 19 vretenčkov, s katerimi so predli; g) 2 kamnito orodje; h) 55 lončenih vrčev, skled in torilic.

a) Zlata peresa so našli samo v štirih gomilah. Ta peresca so bila le kinč drugemu lepotičju. Kjer koli je bilo kako zlato peresce, tam je bilo gotovo več jantarovih jagod. Naj večje peresce je bilo lepo okroglo, ter meri po sredini 25 mm. Na sredi ima slabo udarjeno cvetko. Okoli je pet se dotikajočih kolobarčkov; na robu pa dva napikana kolobarčka.

Drugo tako peresce je trivoglato; ima devet enakomernih kolobarčkov. Vsak kolobarček ima še svojo napikano vrsto. Taki kolobarčki so tudi na zlatem majhnem traku po dolgem, lepo zaporedoma; pri krajcih pa napikana vrsta.

b) Primeroma je največ lepoticja iz jantarovih jagod. Take jagode so nabrane na vratu nosili. Dobili so v teh 8. gomilah 14 takih navratnih lepoticj. Pri drobnih jagodah so dobili tanke spone iz jantarja, po čez enakomerno prebodene, s katerimi so te nabrane jagode na vratu zapenjali. Te jagode so, seveda razzebelkaste. V enem grobu so dobili robate štulice (piramide). Druge jagode so lečaste, po sredi prebodene. Nekatere so do 25 mm široke. Eno lepoticje je bilo iz okroglih in podolgastih jagod. Te podolgaste so počez vdrte, gosenicam podobne. Ako se pribijejo, so noter lepo rudečkaste, ali kakor med svitlo rumenkaste. Le štulice so opekaste barve. — Jantar na ognju razbeljen, lepo diši.

c) Manj je steklenih biserov. Te jagode so bele, plave, zelene, rumene ali tudi rujave; tudi dvoje barvane. Zelenkaste in plave merijo po čez do 15 mm. Več playih je beloalovito pisanih. Nekatere so kakor iz razzebljene rujave gline, s playim steklenim pasom ovite. Najlepše so v podobi košeka razpilane jagode, na okrog z rumenkastmi kapljicami. Ena ima na vrhu rumenkast svitek, v katerem je bila vlita zarjavela železna žica, za katero se je jagoda lahko obesila. V eni gomili je bilo prav veliko malih glavice iz pološane gline, ki so bile umazano-bele in zelenkaste. Ravno take dobé mende pri Egiptskih mumijah.

d) Naj več lepoticja je iz bronza. Tu so pripone ali igle (fibule), prav razne vrste. Kar je na tanko izdelanih malih iglic ali zaponk, iz pleha ali žice kovanih, so večidel zarjavele in razpadle. Kar je pa iz bronza vlitih, so bolj dobro ohranjene. Največ jih je v podobi čolničeka. Nekaj je čnda velicih. Največja je devetnajst in pol *cm* dolga in devet *cm* široka. Te igle ali zaponke imajo na enem koncu ladjice svedrasto zavito iglico, ktero so zapéli na drugem koncu v zato napravljeno špunto ali glavico. Iglice ali loki so bili sik-sak prekrizani. Pri štirih zaponkah je bila iglica železna, kar učenjaki občudujejo, da so ti prednamci z bronzem železo variti že znali.

Te zaponke so zares raznovrstno ozalšane, iglice mnogotero zavite; na nekterih podobe dolgovratnih tic. Na eni se vidijo na bronziranem drotu nabrana kolesca iz slonove kosti; na hrbtu ima čedno izrezano živalico s tankimi nožicami; pa glava je odbita. Brž ko ne je konj.

Te zaponke, ali igle, so imeli, da so si svojo obleko pripenjali. Da bi bili imeli igle za lišp, se komaj kaj sledu dobi. Le eno 6 *cm* dolgo iglo so dobili, na kateri so visele kroglice in koleščeka, kar je morebiti bilo za lišp v kitah. Tudi en liri podobni lišp, 5 *cm* velik, s kratko iglico na dnu, so dobili.

Največ je bronzenih zapestnic. V teh gomilah jih je izkopanih 47. Počez merijo od 65 do 95 *cm*. Vselej je dotični par skupaj. V veliki gomili na Griču jih je bilo 14 skupaj, med dvema deskama, navpično postavljenima; in sicer v treh vrstah; v prvi vrsti šest, v drugi šest, v tretji dve. Vsaka vrsta je bila v usnji zavita.

Samo štiri zapestnice so bile votle, in sicer dve iz močnega pleha kovani, dve pa kakor motoz spleteni. Štiri imajo kot bunčice se bližajoče konce. Pri drugih konci, nekoliko tanjši, križem sežejo. Dve ste gladki, druge so klobasaste, ali pa imajo poprečne rise.

Krasen je lišp, ki je bil, brž ko ne, tudi zapestnica. Ta je dvevrstna verižica iz samih prstančkov, ktere vežeti po dve bunčici. Ta dvojna vrsta ima enakomerno pripete štiri medaljone, ki imajo podobno ščita; v te ščite so vrezani mali kolobarčki v večih vrstah; na spodnji strani pa imajo malo, štirikrat prevrtano, okroglo štulico, skozi katero so bili napeljani široki trakovi, na kateri so viseli dvebunčkasti prstančki.

Ravno tako lepa je posteklinasta verižica, ki je bila, mislim, zavratnica. Njeni sklepi so mali izbuknjeni križci, na hrbtu s čopkom. Nabrani kažejo mično verižico s križem sv. Andreja.

Bilo je tudi nekaj malo obročkov iz bronza, ki so na eni strani gladki, na drugi pa izbušeni. Nekateri menijo, da so to bili prstani.

Dobili so pa več zavitih vretenčkov iz ozkih žlebastih koleščkov; zlasti kjer je bilo kaj več jantarja.

Našli so 10 cm dolgo votlo palčico, na enem koncu z luknjicami, v katerih so viseli plehasti kletci. Tako ropotulico so imeli tudi Egiptski malikovavci pri češčenju svojega malika Isis.

Ti Kelti so imeli svoje volnate ali usnjate pasove, ktere so zalšali z bronzastim plehom ali pa so bili našiti z čisto majhnimi gumbicami. V eni gomili je bila cela vrsta takih gumbic na strohnelem pasu, kakor s trakom povitim.

Tudi kuprene posode so imeli. En tak kotliček je 13 cm visok, počez 23 cm širok. Bil je pa že prevotljen v zemljo dejan. Poznali so se še žebli, s katerimi je bilo hrastovo dno pribito. Ima dva obročka za prenašanje, ki sta kot vrstica sukana, na koncih, kot tičja vratova zakrivljena, da se natakneta na štiri paroma nastavljene zanke na robu kotlička. Drugi kotliček je brez roča, 10 cm visok 31.5 cm širok. 2.5 cm pod robom ima 12 vrezanih črt okoli in okoli po dve skupaj, vmes pa je ali gladko, ali pa je s čisto tankimi rižicami ravno ali pa sik-sak načrtano.

Tudi nekatere lončene posode so bile pod robom z bronzenim obročem ovite. Ti obroči so ozalšani z malimi kolobarčki in z izbunčenimi grbi.

c) Orožje teh prednamcev je že večidel železno. Le pušice so še iz bronza. Navadne so gladke z dvema kljukama.

Prsni oklepi so okrogli iz nekoliko izbuknjenelega pleha od 4.5 do 11.5 cm počez, na sredi z luknjo, v kateri je pri večih še visel na spodnem koncu zakrivljen žebelj. Videl sem en cel tak oklep. Imel je spredej in zadej tak izbuknjen pleh z majhnimi buncicami ves obsut. Spodaj je bilo pletenje iz bičja, kakoršno je naše rešeto, z usnjem podloženo. In to pletenje je bilo na pleh pritrjeno z zakrivljenim žebeljem. Bil je toraj vojak oblečen z ličnatim zobuncem, zunaj s plehom in s kovinskimi buncicami obit. Po dolgem pri oklepu je pet malih bronzastih kolesčkov po 4.5 mm. Vsako kolesce ima po štiri špice, na katerih visijo kratke palčice, ki so na niže postavljene obročke pritrjene. Skozi te zaponke so bili trakovi potegnjeni, da so oklep na se privezali.

Mnogo je orožja ali ostrega orodja iz železa. Razne velikosti so sulice in pike. Najdalja je 40 cm dolga. Ena je podobna današnjim bajonetom, na eni strani z močnim rebrom, na drugi strani je gladka. Sekire imajo navpična ušesa, le en par jih je s poprečnima ušesoma. Krivih nožev je bilo več.

Posebno krasno skledičasto čelado iz bronza, katero hrani c. kr. dvorni muzej na Dunaji, kakor tudi stožčaste in peharaste čelade so tu izkopali.

Zanimiva je skledasta čelada. Izkopali so jo 1880. Bila je na verhu gomile. Zraven ste bile dve bronzone pušice in mali pepelnik. Bila je lepo ohranjena, nič vderta. Na okrog je bilo 6 bronzenih okroglih plošč, ki merijo počez po 13 cm. Na vrhu ena 14 cm široka, na katero so bile postavljene še dve manjše, ki so bile na sredi priterjene z železnim trnjem. To pokrivalo našim peharom zelo podobno — je bilo prav umetno spleteno iz leskovih vitric, do 2 mm širokih čisto tanjših. Ta pehar je bil s sirovim usnjem prilepljen z klijem, narejenim iz apna in navadnega domačega sira. (Ta klij — 2 dela sira 3 dela starega apnja tudi v vodi derži. — Zakaj ga ne rabijo mizarji, ko so ga že pred sto in sto leti poznali?) Ozaljšan in pribit je bil z malimi bronzenimi žeblički, ki imajo okrogle glavice, kot knofki, tako goste, da jih je na enem klobuku do 900. Morala je imeti taka čelada kako podlogo, ker so bili štiroglati žeblički vsi spodaj zakrivljeni. Tudi kake trakove, s katerimi si je vojak čelado na glavo pritrdil.

Tudi konjsko zobovje so našli in dobro ohranjeno uzdo v teh grobovih starih Keltov, ktere nekateri učenjaki Japygier-Ilire imenujejo,

f) Mnogo je najdenih vreten, s katerimi so prejo sukali in predli. Vsa so glinasta rudeče žgana. Nektera imajo na spodnjem robu zareze, brez drugačne olepšave. Le ena ima tri svedraste udrtine, ki so bile beržkone zadelane s kako drugo rečjo, ki je strohnela ali izpadla.

g) Kamnitega orodja se malo dobi v naših gomilah. Izkopali so le majhno sekirico iz serpentina ali kačnika 5.5 cm dolgo in na ostrini 4 cm široko. In v drugi gomili pa nožek iz kresilnega kamna 7 cm dolg in 1.8 cm širok. To kamnito orodje je bilo med bronzenimi rečmi.

h) Lončenih posod je menda v vsakem grobu kaj. Čuditi se moramo, kako so lepo narejene, ko lončarskega kolovrata še niso poznali. Glini so pridelovali prav drobno stolčen, steklast, belkast kremen (kvarc). Samo dve posodi so dobili rumenkasto žgani, zunaj rudečkasto prevlečeni. Vse drugo posodje je črno, prav skrbno oglajeno, zunaj svitlo gladko. So pa vrči ali urne, pepelniki, pokrovke, torilica, ki imajo ročaje, ali pa tudi ne. Oblika je lična, očem prijetna. Tako skrbno izdelanih posod, pravijo učeni, niso nikjer izkopali. Po tem soditi, so bili tukajšnji lončarji zares umetniki. Vrči ali urne so trebušne. Naj večja je 27 cm visoka, votlina na vrhu meri počez 21 cm na naj širjem vampu pa 99 cm. Posebna lepšava teh vrčev je, da od roba do naj večje širjave tečejo po štiri in štiri rižice; med temi ste po dve grbici; nad tem mali rožički. Ena zelo trebušna urna stoji na votli nogi in je ovita s šesterimi svedrastimi rižicami; dve ste obešeni na višje stoječa rožička. Mali čisto okrogel piskrček ima na okrog dvojuate kolobarčke.

Torilica brez ročajev, so čisto nizka, kaj lične oblike. Naj večje je le 2 cm visoko in 20 cm široko. Eno ima za ročaje dvoje živalskih glav.

Pri eni urni je ležalo sedem votlih smolnatih krogelj, kakor debeli orehi. S tako smolo so zdrobljene posode sklejevali.

Ker v naših gomilah nobenih železnih lepoticij niso našli, ampak je ves ta lišp le bronzen, iz tega sklepajo nekateri starinoslovci, da so te gomile starejše kakor vse druge po Kranjskem preiskane; ker povsod drugod so že kaj iz železa ponarejenega lepoticija dobili; kar ravno spričuje poznejšo dobo, ko so že znali železo z bronzom variti.¹⁾

Sploh pa stavijo učenjaki Šmarješke in (Vaške) najdbe v edno vrsto z znamenitimi Hallstattskimi, namreč v pozno bronzovo ali v najstarejšo železno dobo. Posebno razpravo v teh izkopanih starinah je spisal l. 1883 Ferdinand pl. Hochstetter v knjigi: „Die neuesten Gräberfunde von Watsch und St. Margarethen in Krain.“

Ljudstvo je mirnega značaja, dobrega srca, srednje postave. Peča se s poljedelstvom, z živinorejo in z vinstvom. Ker je zemlja rodovitna in vgaja posebno bolj težkim pridelkom, prodajo Šmarječani precej pšenice, koruze in fižola. Po hribih se pečajo z voli, katerih tudi nekoliko spodredé; po nižinah imajo konje. Nekteri zredijo prav lepa žrebeta. Sploh za konje precej dobé. Na jesen je lepo število debelih prašičev, ktere so poprej za Trst prodajali. Zdaj jih skoraj vsako leto nekaj na Bavarsko gre. Lepe

¹⁾ Mittheil. v. Dr. M. Much Antropol. 1880.

debele vole zredi Klevevška graščina, ter jih v Zagreb, v Gradec, na Dunaj ali celo na Nemško po 10 do 12 parov skupaj proda. Za vino bi veliko več dobili, ako bi tako daleč od železnice ne bili. Včasih ga je veliko šlo v Trst in na Gorenjsko. Zdaj pa, ali pijejo nesrečni šnops, ali pa ponarejeno vino po mestih; in tudi zato mi malo za vino dobimo. Če bo tako šlo, in nam še nesrečna uš pride čez vinograde, jih bomo morali opustiti. Saj že zdaj ni kaj dobička; ker obdelovanje vinogradov in silni davki nam preveč vzamejo.

S sadjerejo se le še premalo pečajo. V dobrih letinah je nekaj suhih češpelj, malo orehov in nekaj suhega sadja na prodaj. Tudi za surova jabelka in za češnje se nekaj dobi, a je le malenkost. Ako se bodo vinogradi opustili, bi kazalo sadje zasaditi, ker vinogradi so za njive večidel prestrmi.

Malnov imamo 14, da lahko še drugim meljemo. Kramarije so 4. Gostilnic je dve tretjini preveč. Tudi čevljarjev, krojačev, šivelj in družih rokodelcev imamo za potrebo, za dom. Od vinotoka l. 1885. imamo tudi vsakdanjo pošto. Tako smo z vsim nekoliko preskrbljeni. Da bi le bolje gospodariti znali! Smo pa le Dolenjci, ki na jesen navadno dobro živé, pa ne pomislijo, da ima leto štiri kvatre. Takim gospodarjem pa vedno manjka, in ker so kmetije preveč razkosane, in se po pogubivni postavi vsak slepar sme žegniti, je, seveda, revšine le preveč, ki je pa večidel zadolžena. Celih kmetij je čisto malo; in še te so majhne. Navadne hiše imajo polovico, četrtinko, ali le kaj malega. Veliko je nepotrebnih bajt po vinogradih, kakor je to po vseh vinskih krajih v navadi.

II.

Statistični opis.

Tu morem pač le kaj čisto malega zapisati, ker dotičnih dat nikjer nisem kaj prida steknil.

Valvazor v svoji VIII. knjigi, ko omeni Šmarješko župnijo, pravi, da se je (morebiti le takrat?) rodilo do sto ljudij, umrlo pa jih je le dvajset. To je oboje neverjetno.

Matrik starih ni. Po vseh sosednjih župnijah imajo stareje. Krstne matrike se pričnejo 29. marca leta 1725; poročne 15. aprila 1725; mrtvaške še le 13. marca 1758. Po teh zapisnikih jih je bilo leta 1726 samo 45 krščenih. Največ pa je bilo rojenih leta 1752; in sicer 86. Nezakonskih marsikatero leto nobenega ni bilo. V prejšnem stoletji jih je bilo največ 7 in sicer leta 1736. — Pogrebov pa je bilo najmanj leta 1766 in sicer samo 29. Največ jih je umrlo leta 1801 in sicer 87; vendar večidel otrok. — Poročenih je bilo samo 5 leta 1739. Nasprot je bilo pa leta 1734 39 parov.

Posebno starih ljudij ne najdem zapisanih. Mnogo jih je doseglo 80 let; tudi 90 let nekaj. Na Toplicah in v Žalovičah je bilo največ starih. 1795 je umrl Miha Rodič v Gorenjivasi 97 let star. 1799 je doživela Marija Povše v Zalogu h. št. 15 100 let. 1802 pa je bil pokopan Jožef Medved iz Osrečja h. št. 14 tudi 100 let star.

Sploh je kraj posebno zdrav. Nenavadnih uim, nalezljivih bolezni ni bilo dosti. Leta 1770 in 1771 je bilo po vsem cesarstvu huda za pridelek in za živž. Posvetnjaki, v vsih časih jednaki, so rekli:

Čemu toliko praznikov, v katerih svet postava. Silili so v takratno cesarico Marijo Terezijo, naj nepotrebne praznike odpravi. Vender si sama tega ni upala storiti. Po večkratnem pritisku, češ, delavni ljudje toliko časa zamudé ter si o praznikih nič prislužiti ne morejo, je papež Klemens XIV 12. rožnika 1771 privolil, da so bili nekteri zapovedani prazniki odpravljeni. Pa zato ni bilo nič bolje. Še tisto leto je bilo po vsem cesarstvu tako hudo, da je cesarica zaukazala, naj po vsem cesarstvu 40 urno molitev opravljajo. Vender ravno tiste dve leti je v Šmarjeti le po 41 ljudij pomrlo in je bila takrat župnija precej večja, kakor je zdaj.

Tudi v letih 1814 do 1817 je bila po deželi huda za živež. Mernik koruze je veljal 7 gld. ovsa 3 gld. Moja mati so pripovedovali, da so njihov oče prišli domu iz Loke in so srebrne denarje na mizo vrgli in rekli: „Otroci, tudi za denar ne morem žita nikjer dobiti; bomo li denarje jedli?“ — Po Dolenjskem so nekteri suhe tropine mleli, da niso lakote umrli. Mrtve so dobili, ki so v želodcu neprebavljeno travo imeli. Okoli Novega Mesta so ljudje vživali juho, ktero je neki Amerikanec kuhal in so jo francoski vojaki (ki so prejšna leta po Kranjskem gospodarili) nasyetovali: za 24 ljudij en dan je bilo tole treba: 20 in pol funta vode, 11 lotov soli, 26 in pol lota kisa, 5 funtov 10 lotov krompirja, 1 funt 26 lotov graha, 1 funt 14 lotov ječmena, 1 funt 20 lotov kruha. — L. 1817 pa je bilo tako rodovitno, da je mernik pšenice le 1 gld. 40 kr. veljal. — V Šmarješki župniji pa ni bilo nobene posebne sile, da bi bili ljudje lakote mrli; ker leta 1816 jih je samo 48

celo leto umrlo. 1817 pa je bilo nekaj griže, ktera je po Radovlji največ otrok pobrala; vender jih je tudi to leto le 68 umrlo. V Žalovičah in na Stermci pa ni nihče za grižo umrl.

1250 Leta 1836 je razsajala huda kolera. V Novem Mestu je v treh dneh 86 ljudi pomorila; v Šmarjeti jih pa ni več, kakor le kakih 10 pobrala. Najhujša je bila v Dolenjivasi. Leta 1850 je v Novem Mestu en dan 16 ljudi kolera umorila. V Šmarjeti je umrla le ena oseba, ki je bolezen iz Št. Jerneja prinesla. Leta 1855 je kolera zopet v Novem Mestu 30 ljudi hitro pobrala; v Stopičah pa 104 pomorila; v Šmarjeti pa jih je celo leto le 31 umrlo. Smem toraj trditi, da kraj je res posebno zdrav.

1873 Leta 1873 je bilo okoli Novega Mesta prav veliko ljudi kozavili. Tudi v Šmarjeti jih je 13 umrlo. L. 1875 pa celo 16.

Z naglo smrtjo ponesrečenih ne dobim kaj dosti zapisanih. Leta 1763, 2. vel. srp. je na Kumenvrhu neka divja neznana zver 8 letnega pastirja razstrgala ter mu noge in prsa požrla. 1774 pa je na Toplicah Marijo Poljko, 44 let staro, na češnji strela ubila.

Pripovedujejo marsikaj o divjih zveréh, ki so ljudi nadlegovale. Tako je za Strlekom nekda ~~ris~~ pohrustal pastirja, ki je poprej večkrat norčevaje se upil in ljudi plašil, da je tiger prišel. Ko je pa res prišel in je hudobnež na pomagaj zopet klical, so ljudje mislili, da se zopet le norčuje, ter so ga pustili. Tudi po Žalovičah so risi nekda strah delali.

Leta 1834, ki slovi za najboljše vinsko leto, je v Zgornjem Orešji pohištvo dveh posestnikov po hribu

doli se zadrvalo. Že leta 1833 so čutili in videli semtertje dolge spoke. Ko je takratna gosposka to preiskala, je svarila ljudi, naj se umaknejo. Proti Božiču 1834 se počasi pomika na vrhu do 25 sežnjev na široko; po tem pa vedno širje, na daljavo po hribu doli skupaj do kakih 300 sežnjev. Zidovje pri hišah je imelo spoke, da se je lahko skozi šlo. Zgornji posestnik Borse je preplašen bežal, prodal svoje posestvo in se na Toplicah naselil. Kupil je od njega takrat še mladi Andrej Jakše, ki je na novo pohištvo postavil. Kopal je za podstavo nove hiše ter mislil, da bo do trdnega prišel; ali vedno je bila le mehka glina ali lapor. Vender se pozneje ni več zdatno premaknil svet; če tudi so semtertje kake spoke se še pokazale. Pri vsem takratnem strahu se pa vender ni nihče ponesrečil.

Za kraj od Šmarjete proti Novem Mestu je bil strašen dan 19. mal. srp. 1873. Neznana tiščina, velika temota je popoldne nastala. Strela za strelo je bila. Po St. Peterski župniji se vsuje kot kmrja jajca debela in gosta toča, ki je neusmiljeno vse poklestila. Trta je bila za več let uničena. Drevje vse ogoljeno; na jesen je začelo vnovič poganjati, nektero je tudi cvetelo; več se ga je tudi posušilo. Mnogo živalij in ptic je pobitih semtertje ležalo. Po Šmarjeti ni bilo celò tako hudo. V Žalovičah je bilo pa že hujše. Vihar, toča in nalič tak, da so požiralniki komaj vodo požirali.

Najhujše, prestrašno, je bilo na Toplicah, kjer je toča vse drevje obklestila. Nato se oblak utrga in voda žene seboj razno šaro, z njo pa skalovje, da je bilo ljudi strah in groza. Voda je po več

čevljev na debelo drla in do 100 stotov težke skale valila. Marsikdo je mislil da bo sodnji dan. Več let je preteklo, da se je poravnala škoda takrat storjena.

Kakor se drugod marsikdo ponesreči, tako se bere v mrtvaških bukvah semtertje, da je tudi v Šmarješki župniji kdo v hudi zimi zmrznil, da je kak otrok pri malnih utonil, ali da je ktereга kako drevo v gozdu pobilo, ali je kdo pod voz prišel. Vender takih nesreč ni ravno veliko.

III.

Ustanovljenje Šmarješke župnije.

Od kod so prišli prvi ljudje v ta kraj, kjer je zdaj Šmarjeta, in kdaj so se tu naselili, to le Bog sam ve. Tega, mislim, vsi zgodovinarji ne bodo dognali. Da so tu stanovali umni ljudje že pred Kristusovim rojstvom, toraj že v stari zavezi, in da jih je moralo obilno tukaj biti, spričujejo nam stare gomile, o katerih sem že omenil. Kako so prvotne prebivavce drugi prepodili, kako so jih Rimljani si podjarmili, koliko njih je tu ostalo, ali kako so se z drugimi spojili; to naj ugibajo učeni zgodovinarji. Dognano je le, da je bil kraj od nekdaj obljuden.

In kdaj so naši prednamci sv. vero sprejeli, tudi tega za gotovo določiti ne moremo. Ker je bilo več ljudij skupaj in so, ako sodimo po rečeh najdenih v gomilah, bili umetniki, so gotovo na razne kraje z drugimi občevali. Potem smemo soditi, da so tudi o sveti Kristusovi veri kmalo o začetku kaj zvedeli. Saj nam kršanski zgodovinarji spričujejo, da je sveto

vero oznanovaje celo sv. apostelj Pavel prišel blizo naših krajev. Sv. Pavel sam piše v pismu do Rimljanov 15, 19, da je sv. evangelij oznanoval noter do Ilirika. V takrat mogočnem Ogleju je učil sv. Marka. Kako vnet za Jezusovo vero je bil še-le njegov učenec sv. Hermagora, o katerem pravi stara pripovedka, da je bil na Gorenjskem, na Osovniku pri Loki doma! (To pripovedko sem bil za 25 letnico sv. mašnikovega posvečenja svojim gg. součencem v spomin v precej dolgi pesmi opisal. Tu naj le omenim, da pripovedka pravi, da je bil Hermagora sin bogatega kupca, ki je imel v posestvi Loško hribovje, to je grmaste gore. Od tod ime Hermagora ali grma gora. Še zdaj v teh hribih zgovarjajo h za g. „Hrem na horo“. Ta kupec je tovoril s svojim sinom Hermagoro iz Loke v Oglej. Sv. Marka ga je seboj vzel v Rimsko mesto, da ga je sv. Peter v škofa posvetil in nazaj v Oglej poslal, da je svojim rojakom nauk Gospodov oznanoval in jih krščeval. Na visokem Osovniku v Sorski župniji je sv. Hermagoru posvečena cerkev. Najde se kamenje lepo obrezano, ki je na to visočino od daleč prinešeno; ker nikjer tam blizo se te vrste kamenje ne dobi. Na osojni strani tega hriba so senožeti, na katerih, sem večkrat slišal, so udrte stopinje. Po njih je šel sv. Hermagora na ta hrib in si ogledal deželo, po kateri naj bi oznanoval sveto edino zveličansko vero. Te stopinje so že večkrat zagrnili, ali urno se zopet prikažejo.) Starinarji spričujejo, da je pot v starodavno mesto Noviodunum po Dolenjskem peljala blizo mimo kraja, kjer je Šmarjeta. Rimska cesta je šla iz Ljubljane na Mokronog, Šmarjeto, čez Dobrovo, Hrvaški brod (Gu-

tenverd) Véliko vas, Drnovo, Breg, Mrtovic, Vihre, Skočico, Krško vas, do izliva Krke v Savo, na desno ob Savi, v Št. Vid pri Čatežu, Mokrice in Samobor. (Notizenblatt V. str. 548.) Ni ravno dokazano, da bil kdaj hodil sv. Hermagora po tej poti; lahko verjetno pa le je. V Cerkljah, blizu nekdanjega Noviodunom-a, je župnijska cerkev sv. Marka, njena podružnica pa sv. Hermagori in Fortunatu posvečena. Je pač verjetno, da so tukajšni prebivalci že takrat od svete vere kaj zvedeli. In ker je gotovo, da kri mučencev je seme pravovernih kristjanov — umorjena pa sta bila sv. Hermagora in njegov dijakon sv. Fortunat, pozneje pa sv. Maksimilian v Celji, sv. Viktorin na Ptujem, sv. Kvirin v Siseku in v bližnjem Noviodunumu do 50 zvestih spoznovavcev sv. vere ¹⁾ smemo trditi, da so v tem kraju kmalo v začetku bili pravoverni kristjani.

Ravno češčenje sv. Margarite spričuje, da so bili tukaj že v prvih časih kristjani. Skoraj povsodi, kjerkoli je dokazana starost kake župnije, je že ktera cerkev sv. Margariti posvečena. Tako v Vodicah; v St. Vidu nad Ljubljano, kamor je spadal Horjul s svojo patrono sv. Margarito; na Sori, s staro cerkvijo v Žlebéh, itd.

Gotovih virov iz življenja te čudne, preimenitne svetnice nimamo. Jih tudi imeti ne moremo. Bila je mučena v prvih letih kršanstva. Njeno smrt stavijo navadno v leto 257. Njen oče Edezij je bil malikovavec, prisežen sovražnik kristjanov, v Pizidiji ob času krutega cesarja Deokleciana. Navadno jo nam

¹⁾ Letopis mat. slov. 1868. str. 176.

podobarji predstavljajo mogočno, prelepo devico, ki ima sv. križ v svoji desnici, v levisi pa priklenjenega zmaja pod svojimi nogami. Pripovedka namreč nam pripoveduje, da jo je oče, zvedevši da je kristjana, sam zatožil in izročil Olibriju, deželnemu poglavarju. Ta jo je zavoljo stanovitnosti v sv. veri na tezavnico napel, neusmiljeno tepel, z železnimi grebeni trgal, in tako zmučeno v ječo vrgel. Tu v ječi se ji prikaže še peklenski sovražnik in jo skuša. Sveta devica pa s svetim križem prežene satana, in slednjič da svoje življenje za svojega nebeškega ženina Jezusa Kristusa.

Vse to pa ima posebno skrivnosten pomen. V sveti Margariti — v tem biseru — nam je vpodobljena veličastna zmaga sv. kršanske vere. Sveta vera je mogočna, prelepa, čista devica — nebeški biser — Margarita. Ta je bila kruto preganjana. Sorodniki Kristusovi, Judje, podpihovan od stare kače, so ta nebeški biser izdali nevernikom, ki so se ž njimi vred ustavljali njenim izveličanskim naukom — oče je Margarito izdal neverniku. — Ta nebeški biser, sv. vero, so judje in neverniki silno preganjali, kakor na tezavnici zatirali, prestrašno trgalí ter jo v tamnici zamoriti hoteli. Pritisnil je še sam peklenski zmaj s krivoverskimi zvijačami, s svojo prekanjeno zapeljivostjo. Ali sveta vera, ta nebeški biser — Margarita — je z znamenjem sv. križa prepodila, premagala to črno pošast. Sv. Križ je pregnal vse peklenske naklepe, in luč sv. vere je posijala na široko po tedanjem svetu. Zmaga kršanstva je bila očitno spoznana. Vse to nam prav lepo pred oči stavi veličastna podoba sv. Margarite.

Kako so naši pradedje sveto Margarito častili, nam spričuje enajst župnijskih cerkev in petindvajset podružnic po Ljubljanski škofiji. Pa le naša župnija si je prilastila in ohranila ime sv. Margarite ter se še zmiraj imenuje Šmarjeta. Češenje sv. Margarite so po naši deželi najbolj razširili križarji, ki so se vračali iz sv. dežele, kjer so kristjani sv. Margarito visoko častili.

Če so tudi o času preseljevanja celi narodi semtertje se podili, in so po naših krajih rogovilili, če so tudi neusmiljenji Turki po Kranjskem divje gospodarili, vender sv. vere po vsem niso mogli zatreti. Saj vemo, da sta skoz našo domovino sv. brata Ciril in Metod v sv. mesto hodila. Gotovo sta med potjo tudi sv. vero oznanovala. Tako so bili pravoverni v sv. resnicah utrjeni. Ta dva aposteljna Slovanov sta nesla seboj v Rim svetinje sv. Klemen, ki je bil pomagovavec sv. Pavla. V Šmarješki župniji je mnogo Klemenov še zdaj.

S tem pa hočem le opomniti, da so prebivavci Šmarješke župnije že v starodavnih časih gotovo kaj slišali in tudi vedeli od resnic sv. vere.

Kdaj je bila Šmarjeta samostojna duhovnija in je dobila lastnega dušnega pastirja, tega nikjer nisem mogel zvedeti. To je gotovo, da je Šmarjeta spadala k Belicerkvi. Belicerkev pa je izmed najstarejših župnij na Kranjskem. Obsegala je v začetku veliki del levega brega počasne Krke. Sedanji St. Peter, Šmarjeta, Škocijan in Raka se njene hčere. Pa tudi to ni dognano, kdaj je bil prvi župnik v Belicerkvi, ki je tudi Šmarjeto oskrboval.

Katalog Ljubljanske škofije pravi, da je Belacerkev bila že pred letom 1074. Stavi pa to svojo misel na staro pismo, ki je na pergamentu pisano v Ogleju 15. rožnika 1074 in je zdaj hranjeno v kraljevem arhivu v Monakovem.¹⁾ Vender se v tem pismu Belacerkev ne imenuje; toraj po moji misli ni gotovo, da bi bila ravno v Belicerkvi že takrat samostojna duhovnija.

To staro pismo pravi: Ellinhard, frizinški škof, prizna vso desetino frizinške cerkve po Kranjskem Oglejski cerkvi po Ekkehardu, svojem pravdniku v cerkvi Matere Božje v roke patrijarhu Sigehardu in njega pravdniku Marchwardu. Potem pa ta škof izroči za to desetino dvoje slovenskih zemljišč, kateri ima pri svojem dvoru v Loki (eno z davki obloženo, eno prosto) z vso desetino od štirih gumen; ter tudi deset izročenih slovenskih zemljišč pri Vinivrh, z vso desetino treh gumen in vseh tam takrat bivaajočih hlapcev. (Necnon et delegatis X Slcauonicis massariciis apud Uuinperch cum integra trium ejusdem curtis arearum cunctorumque tunc temporis inibi degentium servorum decimatione eandem decimam redemit.) . . . Tudi se pogodita, da frizinški škof pri zemljiščih, danih v Vinivrh, kjerkoli bo patrijarh zahteval, postavi cerkev; tako da, ko jo patrijarh posveti, določi ljudi k tem zemljiščem spadajoče, ali če hoče še druge, ne škofu podložne. In škof postavi, če bo treba, na svoji zemlji eno ali dve cerkvi, ktere patrijarh, ali, z njegovim privoljenjem, škof posveti; vender tako, da določi škof vse tem cerkvam podložne,

X ¹⁾ Šumi, Regestenbuch I. stran 60, 61.

ali ktere bi patriarh še hotel. Da je to pismo veljavo dobilo, je k temu duhovščina in ljudstvo obeh strank dovolilo. In to pismo je podpisalo od Oglejske strani 12 prič, od frizinške pa 6.

Takrat so bili Oglejski patriarhi imenitni svetni gospodje, celo posestniki, vojvode Kranjski. Frizinški škofje so pa imeli trg Dobravo in kraje: Zagrad, Klenovek, Hrastnik, Drago, Loknico, Male in Velike Poljane, Stari grad, obe Nemški vasi, brod na Bregu, Strugo, Breznik, Gaber in kraje okrog hriba Vinivrh v lasti. Te so dajali v fevd. Najprej Henriku, mejnemu grofu Istrskemu, potem l. 1229 Leopoldu, vojvodi Avstrijskemu, po smrti njega sinu vojvodi Frideriku. Ko je umrl Friderik, polastil se je po krivici teh posestev Bernhard, vojvoda Koroški. A sin njegov Ulrik je krivico spoznal in je vsa posestva vrnil 15. jun. 1251 škofom. (*Zahn, Cod. Frising. I. str. 155.*)

Ta Vinivrh (Uuinperch), ki se v pismu z l. 1074 prvikrat imenuje, je gorovje, ki leži med Šmarjeti, Belocerkvijo in Škocjanom. Na solnčni strani ima vinograde in ta stran spada k Belicerkvi. Na senčni strani pa ima tudi nekaj vinogradov in vasi Orešje, Osrečje, Osredek in Vinico; kar pa vse spada k Šmarjeti. Ali je takrat bil tu že kateri duhoven in ktere cerkve so postavili, se po tem gori navedenem pismu ne more soditi. „Belacerkev, Ecclesia alba ali Weisskirchen“ teh imen ne morem nikjer dobiti v tem času. Še le l. 1315, 22. dec., najdemo prvikrat imenovano Belo cerkev, ko poleg farne cerkve v Loki stoji zapisano tudi: „Ecclesia sancti Andree in Weisskirchen“, obe ležeči v Oglejskem patrijarhatu. (*Zahn, Fri-*

sing. III. 63) In potem l. 1370 se bere „plebs Albe Ecclesie“, in sicer v zapisniku, v katerem je popisana desetina, ktero je Kranjska dajala papežu. Šmarjeta je bila takrat še, brž ko ne, podružnica Belocerkovska.

Stala je pa v Šmarjeti sedajna cerkev že med letom 1346 in 1349. Ko sem l. 1884 postavil v kapeli na moški strani nov kamniti altar v čast sv. Jožefu, smo staro altarno mizo (menso) podrli. In takrat še le, ko so vrhno, razzebeno in preklano ploščo odložili, smo našli pod njo mal štirivoglat prostorček. V tem pa je stala mala zapečatená steklenica s svetinjami. Pri svetinjah je bil listek, na desno strohneli, na katerem se je dobro bralo: XVI. Nicolaus Abbas Sitich hoc in honorem . . . M. M za tem se je poznala le sem ter tje kaka črka, tudi kak zlog. Čudno, da je bilo v steklenici do dve tretjini vode.

Po tem soditi, je 16. opat Zatiški, Nikolaj, ta altar posvetil. Ta opat pa je bil od leta 1346 do 1349 v Zatični. Bil je, pravi Valvasor, ¹⁾ dober prijatelj Čreteški gospôdi, ki je stanovala v Laknici, pičlo poldrugo uro od Šmarjete.

Takrat so Zatiški opati večkrat hodili po krajih, kjer so imeli desetino, ali pa svoje prijatelje, ter so tudi v podružnicah altarje posvečevali. —

Kdaj je pa v Šmarjeti postala fara?

Puzel je dobil v Zatiškemu arhivu, da je Šmarješka župnija (Parochia St. Margarithæ prope Klingenfels) pod št. XIII. Zatiškemu samostanu z vsemi pravicami podložna in z njim sklenjena; da Ordina-

¹⁾ Valvasor VIII. stran 698.

rius loci — Zatiški opat, tej župniji voli in predstavi dobre in zaslužne župnike. In to sta z drugimi papeži potrdila papeža Urban VI. in Bonifacij IX., ki sta vladala sv. katoliško cerkev od leta 1378 do 1404. — Po tem soditi je Šmarjeta v 14. stoletji bila že samostojna župnija. — Tako je potrdil pozneje tudi papež Nikolaj V., ki je živel 1447 do 1455.

Katalog Ljubljanske škofije pravi, da je Šmarjeta vstanovljena pred letom 1421. Te letnice do zdaj nisem nikjer steknil.

23. rožnika 1495 pa je bilo napravljeno pismo v Novem Mestu, v katerem je Wilhelm Pewscher, župnik v Mirnipeči (Honigstain) Novomeškemu kapiteljnu (ki je imel takrat prošta, dekana in enajst kanonikov), izročil Mirnopoško župnijo. V tem pismu je podpisanih osem prič in za šesto pričo je Jernej Dreyperch, kapelan v Šmarjeti. ¹⁾ Takrat je Šmarjeta imela znabiti že dva duhovnika.

Na sv. Hieronima dan 1499, je podaril Novomeškemu kapiteljnu Jure Spekh, kapelan v bolnišnici v Nemškem Gradci, mlin in več kmetov v Šmarješki župniji „in Sand Margareten pfarr nahent bei Klingenfels“. ²⁾

V teh letih toraj, konec petnajstega stoletja je bila Šmarjeta gotovo samostojna duhovnija.

Leta 1520 je zapisan Andrej, vikar v Šmarjeti, v pismu, ki je hranjeno v Ljubljanskem Rudolfinu, kar bo pri Klevevžu omenjeno.

Ko sem 1880 prestavil prižnico, in sem zato prebil zid iz zakristije, sem zapazil na stebru pod

¹⁾ in ²⁾ Mittheil. d. hist. Ver. 865 stran 40. 41.

šipovnikom v kamen vsekane črke. Ko skrbno odkrijemo kamnito ploščo, se pokaže dobro vsekani napis: „Per R. D. Adam. Kosbic par. Divæ . . .“ Po tem napisu na poprek položeni plošči, ki je imela zgorej štrleči okrajek, grdo odbit, sem sodil, da mora biti tudi na drugi strani pod šipovnikom tej enaka plošča. Radoveden, da bi steknil kako staro letnico ali kar si bodi zanimivega, res krampamo še tam. V enaki visokosti se kmalo pokaže plošča prvi enaka. Le še veliko bolj obtolčena in hudo poškodovana. Tu ste dve vrsti črk, ki so veliko manjše, ko na prvi plošči. Zgornja vrsta se še bere; spodnja pa je silno razdejana. Po daljnem vgibanji smo vendar pravo zadeli. Je namreč Horacijevi rek: „*Serrius irritant animos demissa per aurem — Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus*“.

Kdaj je živel ta „*parochus Adam Kosbic*“, Bog ga vedi. Moja misel je ta: Ta župnik Kosbic je postavil sv. Margariti v čast kapelo, ki je zdaj presbiterij. Ko so cerkev prizidali, so na to kapelo stolp postavili. Ves zid je zidan le z drobnim kamenjem. Ko smo prebijali zid, nismo zadeli na noben večji kamen; in še ta drobnina je le laporjeva. Zato so pa zvonik, na tak zid postavljen in toliko širok, prav močno vezali, da je z vezmi ves preprežen.

Kako in kdaj je bila župnija ustanovljena, tega toraj zapisati ne morem. Na cerkvi ne dobim nobene letnice, kakor na kropivnem kamnu v kapeli na moški strani je vdobljeno 1614.

IV.

Cerkve Šmarješke župnije.

1. Župnijska cerkev sv. Margarite.

Kdo je Šmarješko cerkev zidal, kdo je k temu kaj pripomogel in tudi kdaj so jo zidali, tega vsega nič ne vemo. Za časa župnika Jurija Zorana in kapelana Gašparja Kopšarja, je bil od Goriške nadškofije poslan Janez Oktavij Paul Parcar, ki je pregledal in opisal župnijsko cerkev in njene podružnice.

22. mal. serp. 1753 je bil v Šmarjeti napravljen zapisnik, ki je zdaj v Goriškem arhivu. Ta zapisnik pravi, da je cerkev župnijska imela štiri posvečene altarje, in sicer veliki altar v čast sv. Margariti; 2. v čast presv. Trojici; 3. v čast sv. Jurju; 4. v čast sv. Valentinu.

Popravljali so župnijsko cerkev okoli leta 1770. Iz starih pisem je razvidno, da so za popravo cerkve posojilo napravili. Pogodba tega posojila je bila sklenjena v Šmarjeti 12. mal. serp. 1770. Župnik Fr. Benedikt žl. Pilpah si je s privoljenjem patrona posodil tisoč gold. To mu je posodil posestnik k Šmarjeti spadajoče Vrhovske graščine Adam Ullepič. Zato je Ullepič smel pobirati Šmarješke cerkve desetino po Pijani Gorici, po Dulih in po Rogačici, za obresti posojenih tisoč gold. Tako so z Ullepičem ustmeno se pogodili. V pismo so pa pridejali, da mora Ullepič vsako leto 20 gold. za cerkvene davke iz te desetine dati. Ullepič je pa imel že od 27. mal. travna 1768 za 6 let naprej to desetino v najemu za 245 gold. Ko je pa zvedel, da bi moral vsako leto 20 gold. iz desetine še plačevati, je prinesel dolžno pismo nazaj

in je tirjal svojih posojenih tisoč gold. Župnik Pilpah je med tem časom šel v Št. Vid pri Zatični. Od tam je pisal 21. vel. travna 1791., da so zahtevali le po 10 gold. na leto. Ker pa Ullepič tudi teh ni hotel dajati, mu je Zatiški opat tudi to odpustil, kar pa v dolžnem pismu ni bilo. 23. vel. travna 1800 so dediči Ullepičevi še tirjali ta dolg. Ker so Ullepiči le še vživali zastavljeno desetino, so se z župnikom Šega 1801 pogodili, da Ullepiči še 4 leta vživajo desetino. Po sitni tožbi potrdi Adam Ullepič 10. rož. 1801, da je dobil 800 gold. in da je s tem popolnoma vse poravnano. Ko pa še le 25. vel. travna 1802 pošle dolžno pismo Šmarješkemu župniku, ga opomni, naj mu odtrganih 200 gold. pošlje, drugač: „non dimititur peccatum, nisi restitatur ablatum“. (1520 so se Ullepiči pisali Velepič; poznej Filepič.)

Starega zidanja cerkev ni. Zidana je dosti čedno v romanskem zlogu. Le škoda, da je premajhna. Meri po dolgem 20 in pol *m*, po križ pa s kapelama vred 17 *m*. Naj slabše je to, da je presbiterij tako majhen, ker je v zvoniku. Imela je cerkev 5 altarjev. Na evangeljski strani, kjer je zdaj prižnica je bil mali altarček s čedno podobo, ki nam kaže Marijo in Jožefa, ko sta prinesla 40 dnij staro nebeško Dete v tempelj. Ta podoba visi zdaj na steni zraven prižnice. Temu altarju nasproti, na moški strani je bil tudi mali altarček s podobo sv. Jurja na konju. Tudi ta podoba je tistega slikarja delo kakor prva, in visi prižnici nasproti. Altarčka sta bila v rokoko zrezljana že vsa črviva. Oba pa sta bila posvečena. Ker je pa cerkev že tako premajhna in 5 altarjev ni potreba, nismo novih napravljali.

Veliki altar je bil na zid slabo naslikan. L. 1849 je Gr. Göcel sedajni altar napravil. Še ni prenapačno sestavljen. Imel je na straneh še dva nepotrebna stebra. Tabernakelj bil je pa čisto nepravilen na razne mašine. Leta 1879. je altar nekoliko popravil in prenovil Karl Poglajen in je napravil čisto nov tabernakelj po baldahinu, ki je nad grobom sv. Pavla v Rimu. Zato smo potrosili 684 gld. Podobo sv. Margarite je naredil v Rimu Janez Šubic, iz Poljan nad Škofjoloko doma, za 160 gld. Na lesenem altarnju so podobe sv. Petra in Pavla, in sv. Hermagore in Fortunata. Za postni čas imamo lepo podobo Kristusa na križu, ki je bila nekdanj v Slapéh med zavrženo šaro. Naslikal jo je znani slikar A. Herrlein. Kar imamo podob, je ta najlepša. L. 1876 smo napravili kamnito obhajilno mizo in tlak v presbiteriji, kar je veljajo 456 gld. Zato je darovala največ udova Neža Hočevár iz Šmarjete.

To leto so bile tudi nove spovednice, ktere je naredil Janez Poglajen za 184 gld.

1877 je bila razširjena zakristija, kar je vzelo 359 gld. Nova omara v zakristiji pa 210 gld. To leto smo napravili tudi novo menzo in tlak pri misi-jonskem križu v kapeli na evangelijski strani iz cementa. To je stalo 313 gld., pa ni kaj dobro narejeno, ker je mojster skaza namesto angleškega cementa le domači cement rabil; kar se pa ni takoj pokazalo. Zato je l. 1873 napravil tlak po cerkvi za 254 gld., ki se ravno tako drobi. To leto smo na velikonočni ponedeljek slovesno kronali podobo Naše ljube Gospe presv. Serca. Ta podoba je v Inomostu na Tirolskem narejena in stane 47 gld. Za ta denar

je zadosti lepa. Kroni stanete 155 gld. To kronanje, mende prvo na Kranjskem, je popisano v „Danici“ tisto leto. Toliko ljudij še nikoli ni bilo v Šmarjeti, kakor ob tej slovesnosti.

Leta 1880, kar je že omenjeno, je bila prestavljena prižnica, ktera je bila poprej na desnem voglu v kapeli misijonskega križa. Prebijanje zidu in nova prižnica je vzelo 315 gld.

Leta 1881 smo podaljšali pokopališče in napravili novo mrtvašnico. To je vzelo 692 gld.

Križevi pot je bil silno slab. Zato smo si umislili novega leta 1883. Podobe je slikal akademični slikar Matija Koželj v Kamniku. Te veljajo 370 gld. Okvirje je napravil zopet Karl Poglajen. Vse skupaj je stalo blizo tisoč gld. Blagoslovil ga je Šmarješko nedeljo v. č. g. P. Bernard Vovk, gvardijan Novomeški. — To leto je bil napravljen tudi nov baldahin za 235 gld.

Leta 1884, tretjo nedeljo po veliki noči, je v. č. g. novomeški prošt Peter Urh z veliko asistenco in pontifikalno mašo blagoslovil nov kamniti altar v čast sv. Jožefu v kapeli na moški strani. Podobe sv. Jožefa, sv. Alojzija in sv. Neže je napravil podobar Fr. Zajc v Ljubljani iz Istrijanskega kamna za 225 gld. Altar pa in tlak po kapeli je naredil Feliks Toman tudi v Ljubljani za 1700 gld. Vsi stroški so narastli na nekaj čez 2300 gld.

1885, 2. kimovca so mil. gospod knez in škof dr. Jakob Misia posvetili ta novi altar sv. Jožefa. Vzidali so vanj svetine sv. Deziderija, sv. Gavdencija in sv. Fortunata, mučenikov. Ko so bili dobrote posvečenega altarja v pridigi lepo razložili, so zakramente

sv. birme delili. To leto so bili postavljeni novi podboji za velika cerkvena vrata, kar je skupaj 312 gld. stalo.

Posebnosti cerkev nima. Lepo je omrežje na koru. Bilo je v Kostanjevškem samostanu. Iz železa je umetno kovano.

Pod cerkvenim tlakom ste dve obokani kripti ali rakvi; ena v presbiteriji, ena v kapeli sv. Jožefa. V mrtvaških bukvah je zapisano, da leta 1762 sta bila tu notri pokopana Marjana Pleškovič iz Gorenjevasi in Janez Zoran (menda brat župnikov?) 1773 pa (nobilis) Janez Weis iz Zbur in neki Jerele iz Obrha, 1780 pa (pranobilis) Franc žlahtni Pilpah, ktereга je pokopal Ignacij David, župnik Belocerovski v pokoj.

Zvonik je bil leta 1829 s hrastovimi škodlami pokrit. Vender so te skodle strolmele s podstrešino vred. Župnik Jakob Skala je napravil novo sedajno streho, s plehom krito, leta 1865.

Nove, prav čisto ubrane zvonove je napravil župnik Eduard Polak, pozneje dekan v Leskovcu. Leta 1852 na jesen je s ključarji hodil po celi župniji od hiše do hiše, ter tako nabiral zagotovila, koliko bo vsak prostovoljno dal. Sklenili so, da novi zvonovi naj bodo gotovi saj Šmarjetno nedeljo 1853. Stari zvonovi so bili majhni. Prvi z letnico 1638 je tehtal do 900 funtov; drugi z letnico 1698 je tehtal 450 funtov in tretji z letnico 1682 je imel samo 300 funtov. Te zvonove so sneli v petek po prazniku Vnebohoda ter so jih zvonarju v Ljubljano poslali, da jih vzame na račun pri novih. Zvonar Anton Samasa je nove zvonove zares lepo ubral, da Šmarješko zvonenje po pravici slovi. Mali zvon — opus

988 — ima podobe sv. Jožefa in sv. Ane ter tehta 700 funtov. Srednji — opus 989 — ima podobe Mater Božje in sv. Florjana, tehta 1500 funtov. Veliki pa — opus 990 — ima podobe sv. Margarite in sv. Trojice in napis: „Praznike slujem — Mertve žaljujem. — Bogu čast prepevam — Moliti velevam.“ Ima 2650 funtov. Pojejo v C dur. Pripeljali so jih pred peto nedeljo po binkoštih 1853, da so Šmarješko nedeljo res že peli.

Dohodkov ima cerkev le malo. Ima eno njivo v Žabnikah pod davčino občino Gorenjas vas Parč. Nr. 189, ki meri 1324 kvadratnih sežnjev. Čisti dohodek z 1 gld. 88 kr. vživa župnijski mežnar.

Nekdaj je cerkev imela nekaj desetine v Škocijanski župniji. In sicer vinsko desetino v Pijanigori, ki je bila leta 1843 v najemu za 35 gld. 10 kr. V gornih Dulih je imela vinsko in žitno in mladinsko desetino, ki je nesla 18 gld. 40 kr. V Rogačicah pa dve tretjini vse desetine, kar je dalo 21 gld. 23 kr. V domači župniji je imela samo gorščino po Orešnikih. In to je neslo le 1 gld. 45 kr. Vse to skupaj je dalo 92 gld. 3 kr. Leta 1837 je vse to zneslo samo 67 gld. 40 kr. Za vse to ima zdaj župnijska cerkev odvezno zemljiško obligacijo Nr. 627 L. A. dně 1. jan. 1855 za 1835 gld. Zraven ima v zedinjeni oblig. dd. 1. apr. 1869 Nr. 2184 delež za 100 gld. in dně 1. avg. 1869 Nr. 14719 delež za 110 gld. 32 kr.

Kako je cerkev te dohodke dobila, ne morem nikjer zvedeti.

Naj še omenim ustanov za večne sv. maše.

1. Prvo ustanovo je napravila gospa Veronika pl. Pallenburg, rojena Khinig v. Khinigsfeld, ter je

volila 4. jun. 1694 tisoč gld. Kranjske veljave, ktere je njena vnuka Alemana Veronika Pallenburgova, omožena grofinja Purgstall plačala Zatiškemu opatu Antonu zadnjega maja 1698. In opat se je zavezal, da bodo Zatiški menihi, takrat tudi v Klevevžu stanujoči, ali če bi teh ne bilo, da bo njegov župnik ali vikar v Šmarjeti vsaki teden eno sv. mašo opravil za pokojno ustanoviteljico in njeno žlahto. Po večkratnem spremenu je zdaj ta ustanova v zedinjeni obligaciji Nr. 14719 z 595 gld., za kar ste vsaki mesec dve sv. maši.

2. Terezija Morač, posestnica na Šuti je volila 29. nov. 1802 150 gld. v ta namen, naj za obresti teh denarjev Šmarješki župnik za njo in njeno žlahto opravi vsake kvatre eno sv. mašo. Ta denar se je skrčil na 60 gld., kateri so v zedinjeni oblig. Nr. 14719. Zdaj ste vsako leto le dve sv. maši.

3. Barbara Vdovč iz Mevc je 29. maja 1835 zapustila svoj vinograd v Grčevji pod Pleterško graščino Urb. Nr. 701 svoji sestri Jeri omoženi Peterlin iz Žalovič h. št. 28. da šteje vsako leto 4 gld. 20 kr. župnijski cerkvi. Vsake kvatre je ena sveta maša za njo.

4. Margarita Globevnik iz Starevasi je 1. jan. 1836 zapustila svoji vnuki Mariji Daničič vinograd v Globelih, ki spada pod Pleterško graščino gorska Nr. 1084., da plača vsako leto 1 gld. 40 kr. Zato je ena sv. maša na leto.

5. Martin Gradišar iz Kumenvrha h. št. 31. je dal staro oblig. za 100 gld., ki je zdaj v zedinjeni obligaciji Nr. 2184. da se za njim in njegovo ženo Jozefo opravite dve sv. maši vsako leto.

6. Neža Granda iz Čeleveca h. št. 8 je 28. junija 1858 zapustila 31 gld. 50 kr. Ta denar je zagotovljen na posestvu Janeza Granda, ki spada pod Zbursko graščino R. Nr. 55/4. Vsako leto dobi cerkev 1 gld. 58 kr. Se opravlja ena sv. maša.

7. Marija Berjak iz Rake je dala staro oblig. za 100 gld. ki je zdaj zedinjeno v obligaciji Nr. 2184, da se za njo in njeno žlahto opravi vsako leto tri sv. maše.

8. 19. avg. 1872 je volil g. Jakob Skala, župnik Šmarješki, ki je umrl 13. jul. 1874, svoj gozd v Laknici svojemu nasledniku, da naj ta gozd prevzame za vse naslednike, ali pa naj ga proda in denar naloži, za obresti pa opravi vsako leto sedem sv. maš. Ker je bil gozd ves razsekan in ga ni kazalo „in natura“ prevzeti, je bil sodnijsko prodan za 500 gld. Denar je naložen v Ljubljanski hranilnici v bukvicah št. 91.812.

Leta 1772 je bila vpeljana bratovščina sv. Rešnjega Telesa, pod papežem Klementom XIV., ko je bil Goriški nadškof Karl Mihael. Takrat je bila Dolenjska do malega pod Goriško škofijo, kot naslednico Oglejskega patrijarhata. V tej bratovšini je vsak ud molil eno uro v letu v čast presvetemu Rešnjemu Telesu pred tabernakelnom, ali pa le doma. Navadno je prevzela cela župnija en teden v letu. Šmarješka župnija je začela moliti 22. jan. zjutraj o polnoči. Za to uro je bilo devet udov zapisanih. Molili so potem vsako uro drugi; in sicer do 29. jan. zvečer do polnoči. Vsak ud je dobil majhno tablico, na kateri je bila podoba presv. Rešnjega Telesa s podpisom: „Panis vivus et vitalis.“ Spodaj je bilo

zapisano ime in pa ura, kdaj da naj vsakteri moli. Ko je kdo teh udov umrl, so tablico nazaj prinesli, da mu je zadnjo uro zvonilo. Teh tablic se semtertje še dobi. Tudi nekteri stari še molijo v ta namen; akoravno je bila bratovšina zatrta že pred 100 leti. V Šmarjeti leta 1787 niso več smeli zapisovati. Še kdaj slišiš „tablico zvoní,“ ako umrje kateri starček in je tako tablico še imel.

Tudi pri podružnici sv. Jožefa na Vinivrhju je bila bratovščina Jezusa, Marije in sv. Jožefa. To je razvidno iz pisanja okrajnega glavarstva v Trebnjem dně 25. apr. 1854., kteremu je pridjan izpis iz oporoke g. Andreja Semen-a, ki je bil 1739 kapelan v Šmarjeti; poprej pa grajski mašnik v Zburah. V svoji oporoki dně 21. apr. 1743 je volil 50 cekinov „auf ewig so gestalten“, da se ti cekini na gotov kraj spravijo. Vsakoletne obresti teh cekinov pa naj se razdelé tako, da bo polovica za cerkveno svečavo, polovica pa za sv. maše a 30 kr., ktere naj se o sabotih na Vinivrhju pri bratovskem privilegiranem altarji opravijo. Ali ti cekini so bili tako in na tako gotov kraj spravljeni, da nihče za nje ne vé. Ravno tako so shranili še drugih 240 gld., ktere je Andrej Semen volil na Stopno, da bi polovica obrestij — 6 gld. — se vsako leto obrnila za obleko bratovske podobe Matere Božje na Stopnem; polovica pa za dvanajst sy. maš, ktere naj se vsaki mesec, bratovsko nedeljo opravijo.

Ker je bila bratovšina na Vinivrhju državi nevarna — staatsgefährlich — je bila seveda tudi zatrta. Takratna preskrbna gosposka je tudi zapisnike spravila, zato nisem nikjer družega sledu te bratov-

šine dobil. Vender na nekdanjo bratovščino se opiraje, smo (vpeljali) ponovili bratovščino sv. Jožefa, ktera je bila po naši škofiji pred sto leti zelo razširjena, in ktera je zdaj pa le v Šmarješki župnijski cerkvi potrjena. Slovesno je bila upeljana tretjo nedeljo po veliki noči — 18. apr. 1880.

2. Podružnica karmelske Matere Božje v Slapeh.

„Slapè slapè“ „Slapè slapè“ je vpila ptica, ko so cerkev zidali, pa niso vedeli, kako bi jo imenovali. Ta tica je letala tam na griču nasproti Klevevške graščine, nad Toplico, kjer je še zdaj vas „Grič.“ Klicala je tako vitezu Gromu, ki je cerkev Materi Božji v čast po storjeni obljubi zidal. Vitez Grom je bil mogočen vitez; vrl branitelj domovine svoje in strah grozovitim Turkom, posestnik graščinski. Narodna pesem pravi: V šotorje dirja, dirja v skok — In turčine seka vse na okrog — Toliko vrstá za njim leži — Kakor snopja za žnjicami — Ali drobne traye pod kosó — Ko nam Bog da dobro letino.“

Ko je nekdanj ta vitez Grom v vojsko nad Turčine šel s svojim mogočnim kardelom, pa je zvedel, koliko krutih Turkov se bliža ljubi domovini, ki neusmiljeno moré, požigajo in kristjane lové, je storil obljubo, da bo, ako mu mila Mati Božja sprosi zmago, njej v čast na svojem posestvu postavil lepo cerkev. In res je Turka premagal. Več Turčinov je vjel in jih seboj pripeljal, ki so morali pomagati pri zgradbi nove cerkve. Bilo je toliko jetnikov, da bi bili lahko napravili od Klevevža do Slapenske cerkve pokriti uhod. Pa usmiljeni vitez jih je poprej domu izpustil.

Ko je bila cerkev dodelana, je prišla škapulirska Mati Božja neko popoldne po cesti čez Jurjevce, ko je veliko tlačanov na bližnjih Klevevških njivah delalo. Na mah so vsi obstali in gledali neznano prelepo Gospo. Vavpet pa, ki jih je nadzoroval, začne vpiti nad njimi ter jim s palico žuga: „Kaj stojite? Niste li še nikoli vidili kake babe?“ Ali, pri tej priči je oslepel. Mati Božja pa je šla proti cerkvi, in velikanski hrastje po Zagorici so se proti njej priklanjali, tako da so od takrat vsi proti cerkvi bili obrnjeni.

Tako ljudska pripovedka v Slapéh.

V kripti, sredi cerkve, leži vitez Juri Moskon. Napis, ktereга mu je napravil njegov brat Vit Moskon, pravi, da je bil ta Jure zares imeniten, velik vitez. Bil je: Slaya domovini, cvet vitezov, luč vere, ljubivec pobožnosti, ded baronov, ustanovnik cerkve, čigar delo ga slavi. Bil je predsednik Kranjski, posestnik Šrajbarskega turna, Višnjegore, Montpraisa, Kostanjevce in Klevevža. Umerl je 1628. Valvazor pravi, da je bil deželni pooblaščenec, leta 1619.¹⁾ Pa ga piše Jure Maschkan včasih pa Moschkan. Na grobnem kamnu pa je pisan: Maschon. V kripti, kjer leži ta vitez, peljejo kamnite stopnice proti cerkvenim vratom. Leta 1886 sem že vdrugič odprl to kripto. Velik mož je bil ta Jure. On leži pri steni proti prižnici. Na čevljih se vidijo prav visoke lesene pete. Tudi nekaj majhnih otrok leži v raki. Deklica je imela še venček na glavi, v roki pa šopek majarona, ki je še prav dobro ohranjen.

¹⁾ Bukve IX. str. 87.

Temu Moskonu je morala v sorodu biti Lukrecija Moskon, ki je zapustila 850 gld. za večne sv. maše. Za obresti teh denarjev je opravljal župnik Šmarješki v začetku 34 sv. maš. Pozneje so se te obresti skrčile, da je nekaj časa samo po 5 sv. maš na leto opravljenih bilo. Zdaj je ta denar v zedinjeni obligaciji Nr. 14720 z 680 gld. Vsako leto se opravi 18 sv. maš za to Lukrecijo v Slapeh. Kdaj so bile te sv. maše ustanovljene, ne morem zvedeti. Leta 1753 so jih že opravljali.

Naj zdaj takoj zapišem, da ste v Slapeh še dve drugi sv. maši ustanovljeni.

Janez Bregant iz Dul je 13. sušca 1833. naročil, da sleherni posestnik njegovega vinograda v Rojeh Gr. Nr. 30 in 31. mora plačati vsako leto 1 gld. 40 kr., kar je bilo na ta vinograd zagotovljeno dne 31. julija 1834.

Martin Koračin pa je 3. grudna 1857 zapustil 31 gld. 50 kr. Janezu Koračinu, da bi vsako leto odrajtal za eno sv. mašo v Slapeh. Zdaj je kupljena zato obligacija Nr. 35093 za 50 gld. v srebru.

Zraven kripti, v kateri leži Jure Moskon, je še druga kripa, v katero se gre pred altarjem sv. Florijana. Ta je ravno tako lepo obokana. Tudi v to vedó kamnite stopnice, ki gredó pa proti velikemu altarju, tako, da ste obe kripti z zidano steno pregrajeni. V tej kripti ležita samo en moški in ena ženska. Kdo da sta, Bog vedi.

Cerkev, kakor pravi napis na prvi kripti, je toraj zidal Jure Moskon. Je čedno zidana; škoda, da je prenizka. Meri pa 24'84^m na dolgo in 3'8^m na široko.

Posebnost nima nikakoršnih; razun če se to vzame za kaj posebne, da ima kamnito prižnico, katero je pa neki mojster-skaza z oljnato barvo pomazal, da je videti lesena. Ima štiri lesene altarje. Na velikem je karmelska Mati Božja. Puzel pravi, da je tu v Slapeh čudodelna podoba Matere Božje. — Eden stranskih altarjev je sv. Katarine, drugi svete Ane, niže na ženski strani je nov altar sv. Florijana s podobami sv. Cirila in Metoda na straneh. Okrog cerkve je tudi pokopališče. Zapisnik Goriškega arhiva, napravljen v Šmarjeti 22. mal. serp. 1753, pravi, da je cerkev posvečena in ima 3 posvečene altarje in sicer veliki altar v čast Materi Božji; 2. v čast sv. Florjanu; 3. v čast sv. Izidoru. Že takrat je bil v cerkvi sv. križev pot. Tu je bila bratovščina v čast „oznanjenja Device Marije,“ ki je imela za vsaki petek privilegirani altar. Zavoljo te bratovščine je bilo na leto 15 velicih shodov. G. župnik je ob teh shodih dobil vselej po 6 parij. Ko je bila bratovščina zatrta, so se pričeli drugačni shodi. Ljudje so hodili: ne na Božjo pot, ampak Bogu na pot, sebi pa v pogubo.

Tako je bilo v nedeljo po prazniku karmelske Matere Božje tukaj daleč na okoli znano shodišče. Veliko oštirjev je bilo pod grajskimi orehi okoli cerkve. Kar niso pred to nedeljo popili v Šmarjeti (kjer je bila neznansko grda razvada; bil je Šmarjetno nedeljo pravi sejm. Že župnik Jeglič je deželsko gosposko v letih 1826 in 1827 na pomoč klícal, naj to nepostavno in pohujšljivo barantanje in pijančevanje ustavi,) to so pognali v Slapeh. Zdaj je to ajdovsko „žeganje“ zatrto.

Precej visok zvonik ima tri zvonove. Veliki zvon ima na klobuku napis: „Fugite partes adverse; vicit enim leo de tribu Juda, radix David Alleluia.“ Na robu pa: „Opus Caspari Franchi Labacensis anno Domini 1628. Sub. Adm. R: D: M: Joan: Bapt: Zerher par.¹⁾ Sind: Joan: Grohut et Adamo Kozian. Ima do 850 funtov. — Srednjega je vlil Anton Joan Samassa leta 1747. Ima napis: Sancta Margarita, ora pro nobis. Tehta do 400 funtov. — Mali zvon, težak kakih 200 funtov, ima v gotiških minuskulah napis: O + rex + glorie + veni + LXXXV. + (1585.)

Veliki zvon ima po krilu podobe: Kristus na križu, Marija z Jezusom v naročji, in sv. Jurij. — Srednji ravno te podobe in še sv. Margarito.

Tej cerkvi so, brž ko ne, ustanovniki njeni, ali Zatiški menihi, ki so bili posestniki Klevevški, podarili nekaj njiv in en gozd. Vse skupaj meri 8 oralov 1370 sežnjev. Mežnarija ima posebej malo čez 2 orala njiv in vrtov. Hiša mežnarska je pa prav revna.

Imela je podružnica tudi nekaj desetine, in sicer dve tretjini vinske desetine po Ločniku, po Kri-
vičniku, po Globelih in po Domačiču. V Mevcah pa gorščine do 6 veder. To vse je neslo kakih 30 gld. na leto. Zdaj je odkupljeno v gruntne obligaciji Nr. 623 L. A. s 510 gld. Tudi ima še nekaj družih obligacij skupaj 644 gld. 81 kr.

Da bi bila Slapenska cerkev še-le v sedemnajstem stoletji ustanovljena, ni verjetno. Staro pismo,

1) Pozneje je bil ta župnik župnik na Igu, ob enem kanonikus v Novem Mestu kakor piše Valvazor VIII. 750.

shranjeno v državnem arhivu v Monakovem, priča, da je frižinški škof Oto že leta 1215 kupil od Mokronožkega gospoda Otona in žene njegove za tri sto mark šestdeset zemelj (1 $\times$ huebas) v Slapah in v vasi Lonca, blizu Krke, pod gradom v Orešji (Orišek¹⁾). 22. jun. 1265 je pa Ulrik, vojvoda koroški, dovolil frižinskemu škofu Konradu, da sme v Slapah, ali pa na kakem drugem kraju Slovenske marke, sezidati si grad.²⁾

L. 1291 je bilo v vasi Slap 11 kmetij, in 2 je imel Nikolaj Slapar.³⁾

Zalog, ki je pod Slapenski zvon, se od leta 1291 do 1318 v starih pismih večkrat imenuje.⁴⁾ Bilo je v tej vasi l. 1291 dvanajst zapuščenih kmetij, šestih se je lastil Ortolf s Čreteža, l. 1318 pa Ditrih s Šumbrega.

Pod Slapski zvon so tudi: Dole, Čelevc s Prelogi, Strmca s Klevevško graščino, Zbure z Dolino, Grič, Zaboršt in Zagorica. — Čelevc (Tscheltz) se bere 1318 v pismu, v katerem Carolus miles de Mitterburg daruje 2 zemljiši v Čelevcu Zatiškemu samostanu.⁵⁾

Pod Slapensko podružnico se štejeta tudi gradova Klevevž in Zbure. Ker sta znamenita, naj opišemo tukaj nju zgodovino bolj natanko.

V tihi samoti leži v lepi dolini ob potoku Radovlji nad votlo gorsko pečino sezidana graščina Klevevška (Klingenfels). Kdo da je ta grad sezidal, ne vemo, a znano nam je iz listin, da so ga že zgodaj

1) Šumi Urk. II. 1. 22.

2) Zahn Cod. Frising I 261.

3) Zahn Cod. Fr. III. str. 239.

4) Šumi Arh. II. 1. 22.

5) Mitth. d. Benedikts Ord. 1881 III. str. 74.

imeli v lasti škofje Frizinški, ki so na njem nastavljali svoje oskrbnike. Med takimi škofovskimi uradniki se imenuje 20. sept. l. 1267 „Leonardus, officialis de Chlingenvels“, ¹⁾ ki je ta dan podpisal listino v Nemški vasi (Peiersdorf). L. 1269 je v dveh listinah za pričo „Lienhardus de Chlingenvels“ ²⁾. L. 1291 je bil grajski oskrbnik Gustmannus, ki je od škofa imel mlin pod Klevevžem v fevdu (Molendinum sub castro Chlingenvels habet Gustmannus officialis ³⁾). Škof Emcho je 22. apr. l. 1301. postavil Rudolfa Svibenskega za grajskega grofa (burggraf) in oskrbnika v Klevevžu, Preseku in Dobravi ⁴⁾. Od teh oskrbnikov so nam ostali zapisani nekteri dohodki graščin. Klevevž in Dobrava sta l. 1310 prinesla škofu 118 mark in 55 Dunajskih denarjev; potrosilo se je pa od tega za pobiranje desetine in popravo gradov 50 mark ⁵⁾. Škof Konrad je pa l. 1317 popravljajl gradova Klevevž in Presek, in je potrosil 80 mark ⁶⁾. Nekaj let prej, 25. jun. 1313, je pa škof obljubil Konradu iz Loke začasno stanovanje na Klevevžu ⁷⁾. L. 1320, 25. jul., je dal škof kastelanijo (burgamt) ali oskrbništvo Klevevško „Merchlino de Göttenwerd“, ki je sam oskrboval čuvaja in vratarja, zato pa imel „burchhutam“, 30 mernikov pšenice, 20 mernikov ovs, 100 malih vederc vina, 100 sirov, 10 mark denarja in

¹⁾ Zahn, Cod. Frising. I., str. 296.

²⁾ „ I, str. 304 in 305.

³⁾ „ III. str. 239.

⁴⁾ „ II, 12.

⁵⁾ „ C. Fr. III, 165.

⁶⁾ „ III, 62.

⁷⁾ „ II, 71.

stare oskrbniške pravice¹⁾. Potem so si za nekaj časa grad prisvojili Avstrijci. 8. avg. 1362 je vojvoda Rudolf Avstrijski Vilhelmu Speirengerju zastavil graščino Klevevško, s pogojem, da jo polagoma reši²⁾. Leta 1426 so pa zopet škofje Frizinški imeli svojega oskrbnika v Klevevžu, namreč grajskega grofa (Purgk-graff), kateremu je bilo ime Jurij Mindorfer. Ta Jurij je bil ud bratovščine presvete Trojice pri kapeli sv. Antona v Novem Mestu in je na kresni večer l. 1428 za to kapelo ustanovil večno sv. mašo³⁾.

1454 o binkošti je Frizinški škof Janez, v Škofji Loki podpisal pismo, o katerem Jakobu iz Stein-a (Kamnik?) v fevd prepusti več kmetij in peti del gorščine v krajih pod Klevevž spadajočih: V Zdravcelh, v Rogačici, v Škoejannu, v Zloganji in v Evlenpach.⁴⁾

Ko je pa l. 1483 pridrl Ogrski kralj Matija (kralj Matijaž) s svojimi četami na Kranjsko, premagal je Klevevško graščino in se je polastil. Toda dolgo ni ostal na Kranjskem in zopet so grad dobili Avstrijci. Ob tem času je dobil Klevevž deželno sodno oblast, katero je izgubila graščina Štatenvrška. Štatenvrh so namreč Avstrijski vojvodi dali Ivanu Črnomeljskemu. V Klevevžu se je v dvorani na hodišči poleg 11 drugih grbov ohranil tudi grb avstrijski, namreč cesarja Friderika IV. z letnico 1489, in spodaj njegove črke A. E. I. O. V. V tej dvorani se je brala sv. maša do l. 1772, ker dotlej v gradu še ni bilo posebne kapele. Podelili so Klevevž Avstrijci,

¹⁾ Zahn III, 53.

²⁾ Mitth. f. Kr. 1862 str. 47.

³⁾ Mitth. f. Kr. 1865 str. 42.

⁴⁾ Evlenpach. Izvrstna prestava za Jelendol.

če ne že poprej kralj Matija, nekemu Juriju Turnskemu (Georg von Thurn), ki ga je še imel l. 1510. Po njegovi smrti so ga dediči prodali Ivanu Krstu Valvasorju. Ta ga je pa volil v svoji oporoki, pisani v Šrajbárskem turnu dne 2. avgusta 1581, Francu pl. Moskonu, ki je imel njegovo sestro Katarino za ženo. Tako je prišel Klevevž prvič na Moskone.

Ali Frizinški škofje so l. 1587 zahtevali svojo pravico in tirjali Klevevž nazaj. To so tudi dobili. Ernst, sin Bavarskega vojvode Alberta IV., volilni knez Kolinski in škof Frizinški je dal grad v najem Juriju z Beričevega. Tega najemnika najdemo zapisanega v listini, spisani v Klevevžu 20. maja 1598. Za Šmarjetsko faro je ta listina. hranjena v Rudolfinu Ljubljanskem, precej važna, in ima ta-le obseg: Na večer pred sv. Jurijem l. 1520 je prodal Veit Apfalter, ki Frizinškega škofa imenuje svojega gospodarja, v Šmartnem pri Litiji štiri vinograde v Orešji, ležeče med vinogradi Janeža Poserko in starega mežnarja v Orešji, za 11 ogrskih gold. (à 80 kr.) Andreju, vikarju v Šmarjeti (dem Andre, Vicari zu St. Margarethen). L. 1598 sta pa imela te vinograde Martin Šuter iz Strlaca in Janež Zalogar iz Zaloga in sta prosila Baltazarja pl. Wernega na Raki in v Litiji, ter najemnika Klevevške graščine Jurija z Beričevega, naj jima obnovita staro, že zelo razstrgano kupno pismo z l. 1520, kar sta tudi storila na Klevevžu 20. maja. Ko je Juriju l. 1604 čas najemsčine potekel, je dal škof Ernst grad v najem Jakobu Schreiber-ju, ki se je nazival stotnika v Škofji Loki in v Klevevžu, in mu je podelil še celó plemiško pismo in lastni grb. Ernestov naslednik, škof Štefan,

je obiskal l. 1618 Klevevž in Škofjo Loko. Pod Klevevško graščino je nekdanj spadal tudi dvor na Golem (Gallhof) v fari Št. Jernejski. Ta dvor je dobil l. 1519 v fevd Jakob Slatec, kanonik v Noyem Mestu od Frizinških škofov proti temu, da jim bo pošiljal vsako leto po 6 kopunov. Klevevž je pa l. 1622 Frizinški škof Ferdinand, s privoljenjem papeževim in potrjenjem deželske gosposke, prodal Juriju baronu Moskonu, o katerem smo dejali, da leži pokopan v Slapéh. Po Moskonu ga je podedoval Jurij pl. Palmburg. Po smrti tega moža je dobil l. 1668 velik del Klevevških posestev Bernhard pl. Palmburg v Zburah; Klevevž so pa prodali grofu Matiji Strassoldo. Ta je umrl kot nadstotnik v Karlovcu l. 1686. Njegova žena je bila Marija Kunigunda, rojena grofinja Paradeiserica. Ta rodbina je bila že poprej velika prijateljica Zatiškemu samostanu, kteremu je prodajala in darovala posestva. Udova Kunigunda proda tudi Klevevž Zatiškemu samostanu. Kupil ga je od nje opat Anton pl. Gallenfels 17. jan. l. 1693 za 53 tisoč goldinarjev kr. velj. Potrdil je ta kup cesar Leopold s pismom dne 21. jan. l. 1696 ¹⁾. Še nikdar ni bil Klevevž tako sijajen, kakor pod opatom Antonom. L. 1697 ga je z mnogimi stroški vsega prestrojil, in od Lambregov še prikupil Čretež za 40 tisoč gold. S tem se je pa samostan tudi jako zadolžil, pravi zgodovinar Puzel. Zatičani so imeli v Klevevžu svoje oskrbnike, ktere so imenovali prefekte. Taki so bili: P. Engelbert, P. Andrej Mandel, umrl 14. apr. 1703, in l. 1719. P. Martin Gušič, ki je potem odšel v

¹⁾ Ta pergamentna listina, z velikanskim cesarjevim pečatom, je hranjena v Rudolfinu Ljubljanskem.

Bajnof. Večkrat so tudi opatje sami za nekaj časa prišli stanovat v ta grad. O Zatiških menihih v Klevevžu priča ustanovno pismo večnih sv. maš. Veronike Palmburške. Podpisano ima pismo opata Antona, ki se zaveže 31. maja 1698, da bodo v Klevevžu stanujoči benediktinci opravljali v farni cerkvi svete Margarite vsak teden eno sv. mašo za Veroniko in njeno sorodstvo. Opatu Antona naslednik, opat Aleksander pl. Engelshaus ni rad imel lepih, a zadolženih gradov, in zato je l. 1719 Klevevž prodal cistercijskemu samostanu v Kostanjevici za 43 tisoč gld. V ustanovnem pismu Matije Jerman 17. vel. serp. 1761 in 17. kimovca 1761 pa v treh kupnih pismih, ki so v župnijskem arhivu, je podpisan Leopold opat Kostanjevski, ki je bil veliki duhoven na Hrovaškem, Štajerskem in Kranjskem; pa je bil tudi cesarski svetovalec in gospod Kostanjevice, Klevevža, Ruperčvrha, Mehovega in še drugod.

Tako je podpisan 28. vel. serp. 1777 opat Aleksander v kupnem pismu, v katerem Šmarješki organist kupuje malo hišico z dvema vrtoma za 40 gld. deželne veljave. To pismo je narejeno v Klevevžu in mu je pritisnjen rudeč pečat opatov. Tudi Kostanjevski opatje so pošiljali svoje konventuale kot oskrbnike ali administratorje v Klevevž. Taki so bili P. Placid, izvrsten ekonom, ki je prigospodaril v Klevevžu 8000 gld. in ondi umrl. Pod njim se je posestvo (Gült) Ovrh (Verh) odprodalo od Klevevža nekemu Velepču za 500 gld. Pozneje so se zvali Ulepči. P. Daniel Mordaks, ki je tudi umrl v tem gradu, je večkrat zapisan v krstni knjigi Šmarjetski od l. 1744—1774. Dalje P. Ivan Weiss, P. Josip

Köschner, pl. Ehrenberg do 16. febr. 1786. ko je prišel Klevevž pod državno upravo. Zraven admistratorka so imeli še prefekta. Taka sta bila l. 1760 Josip Jokoš, in od l. 1768—1777 Ignacij Morač, čigar sina je Kostanjevški opat Leopold de Wusseti slovesno krstil l. 1769.

Ko so l. 1786 odpravili samostan Kostanjevški, so priklopili Klevevž imetju verskega zaklada. Oskrbnik mu je bil od leta 1787—1797 Andrej Peternel, kontrolor Franc Šuler in kancelijski služabnik Jure Kuternik. Dohodkov je imela leta 1792 graščina 7190 gld. stroškov za uradnike pa 4255 gld.

Kako in kdaj je prišel Klevevž baronu Schweiger-ju v last, tega ne morem zvedeti. On je imel tudi grad Zbure. Gotovo ga mu je prodala vlada. Schweiger je pa dal v loterijo obe graščini, Zbursko in Klevevško. Zadel je obojno Ludovik Jombart iz Sedana na Francoskem, ki je l. 1824 posestvo prevzel. In ta rodbina je še sedaj lastnica obeh gradov.

Narodna pravljica pripoveduje, da so Klevevž zidali velikanski ljudje, ki so prišli doli od Mokronoga. Pomagali so jim zidarji, ko so ob enem zidali Čretež nad Laknicem. Pod Čretežem nekje se pozna na skali, kjer se je ena žena teh velikanov vsedla. Mort za te gradove so mešali s soljó in delali z morsko vodó, ktere so vsak dan pripeljali deset voz. Iz Čreteža do Klevevža so imeli skriven podzemeljski hod. Pod Klevevžem je prostorna jama, kamor so znosili ljudje ob vojskinim času, posebno ob napadu Ogrov in Turkov, vse dragocenosti in naložili cele kupe denarjev. Še zdaj leži tri kadi denarja na koncu te votline, kamor pa nihče ne pride. Nek star mož — ni še

dolgo od tega — je res lezel daleč po tej jami, v nadi, da bo vzdignil „šac“. Na zadnje se je po trebuhu plazil skoz nizko votlino. Pa luč mu ugasne. Ko okrog tava, se mu zdi, da ošlatuje kamnite klopi in polno natopirjev. Obstane, in zdi se mu, da sliši trikratno močno zdihovanje. Neznansk strah ga napade, in komaj najde pot iz jame. Graščinski so napravili v tej votlini vrata, da so ob poletnem času notri hladili meso. Ali neko jutro so našli razobešeno vse meso zunaj na drevo. V jami, pravijo, peklenšček prebiva in straži denar po kadéh, mesa pa ne jé.

Nad Gričem, nasproti Klevevžu, je Ajdovska jama, katero sem omenil že pri opisovanji gomil. V tej jami, trdi pripovedka, ste stanovali dve „gorški vili“ ali „rojenici“. Pod Klevevški grad v Toplico ste hodili prat. Vsak dan ste prišli na Grič k nekemu tkalcu po mleka. Čez tri leta pride samo ena ter vpraša tkalca, koliko da hoče za mleko, katero je vsa tri leta dajal. Tkalec, dober mož, noče nikakoršnega plačila. Vila mu pa ponudi klopko preje, ter mu reče, da naj nareja iz tega klopka platna, kolikor hoče. Odšla je, in je ni bilo več nazaj. Tkalec je pa natkal preje, kolikor je hotel.

Zbure se prvičrat imenujejo v pismu, katero je napravil 13. jan. 1295 Slavonski ban Štefan v Zrinu. V tem pismu daruje ban Štefan samostanu v Kostanjevici vas Zbure („villa dicta Esbur“) z desetino in gôrščino, in vas Radovljo („Radulja“), ki mu je zavezana z 80. markami. 9. febr. l. 1300 se pa ravno ta ban Štefan odpové pravicam na desetino v Zburah („Zebur“) od 9. zemljišč, v Dragi od šestih,

in na Selih pri Orešji („Nazelich aput Nuztorf“) od 7. zemljišč, katero je Starograjskemu Frischo-tu in njegovemu sinu Filipu zastavil za 9 mark, da jo prepusti Marijnemu samostanu v Kostanjevici, kojemu je daroval vse desetinske pravice¹⁾ Vender v teh dveh listinah je govorjenje le o vasi Zbure.

Zburski grad, kteremu so hoteli dati ime Rudolfswert, je bil postavljen veliko pozneje. Franc Bernhard pl. Palmburg, sin Jurija Palmburga, posestnika Klevevskega, je bil l. 1668 prvi posestnik Zburskega lesenega gradu. Njegova soproga je bila Eva Rozina roj. bar. Lamberžka s Čreteža in Boštanja. Mož je razširil svoje posestvo s prikupljenimi zemljišči, in je ostavil svoji edini hčeri Alemani Veroniki, ki je v zakon vzela Jurija Seifrida grofa Burgstallskega v Krupi in Podbrežji. Umrl je Jurij brez moških dedičev in je zapustil samo dve hčeri. Udova Alemana se je pa potem še dvakrat omožila; prvič je vzela grofa Sigmunda pl. Reissiga, in drugič barona pl. Stich-a; pa Bog jo ni več blagoslovil z zarodom. Grad Zburski ste tedaj dobili njuni dve hčeri iz prvega zakona, namreč Ana Felicita, omož. Schweiger in Renata Terezija, omožena bar. Wintershoffen. Ana Felicita je kupila od sestre polovične pravice in je tako postala lastnica gradu. Bila je lepa, izobražena in pobožna dama ter izvrstna gospodinja. Ko jej je umrl soproog Karol Henrik baron Schweiger pl. Lerchenfeldski, začela je misliti na zidanje novega gradu v Zburah. Podrla se je stara lesena ná-

¹⁾ Oba izvirnika hrani Ljubljanski Rudolfinum med listinami Kostanjevškimi. Priobčil ji je Šumi, Archiv I. 47 in 62.

vlaka in l. 1736 je udova sezidala zdajni grad z lepimi, visokimi sobami in kapelo, posvečeno v čast njeni potroni sv. Ani, in pozneje okinčano s svetim križevim potom. Na tem gradu je priživela gospa svoje dni do smrti, t. j. do 13. avg. l. 1753. Zapuстила je Zbure svojemu sinu Francu Karolu Schweigerju, ki se je oženil 2. sept. 1737 z Marijo Frančiško grofico Turnsko. Poroča je bila v Zburah (in arce Swur). Poročil ju je P. Guilielmus. Priče so bili: Zatiški profes P. Robert pl. Murgel, Prežganjski župnik Jurij Čebulj in domači župnik Iv. Lašič. Ta baron je imel tudi grad Otočice na Krki.

Imeli so v Zburah svoje oskrbnike ali prefekte. Krstna knjiga Šmarjetska pravi, da bil l. 1763 prvi prefekt Janez Weiss. Njegovemu otroku sta bila l. 1766 botra: baron Fr. Karol Schweiger in Katarina Semen pl. Breckerfeld. Breckerfeldi, Lerchenfeldi in Schweigerji so bili v Šmarjeti velikokrat krstni botri. Janez Weiss je umrl l. 1773 in je bil pokopan v kripti farne cerkve.

V tem gradu so tudi imeli svoje hišne duhovnike. L. 1753 je bil Josip Aleksander pl. Schluterbach, 12. jan. 1785 je pa umrl v Zburah mašnik Janez Kišček, star 60 let, ki je prej dalj časa bolehal na duhu.

Kaj da se je v tem stoletji z gradom zgodilo, smo zgoraj omenili. Poslopje je zdaj zelo zapuščeno in žitnica razpadla. Le veliki hlevi so dobro ohranjeni, ker redi sedanji lastnik mnogo lepe živine in prideluje prav dobro klajo na travnikih.

3. Podružnica sv. Jožefa na Vinivrh.

Vinivrh je izmed najlepših gričev na prijaznem Dolenjskem. Samo 392 *m* je visok; vendar je zares prelep razgled daleč na okrog. Vidiš, ako se iz Šmarjete do 200 *m* gori potrudiš, tje doli čez Štajerske Brežice daleč po Hrvatski. Proti jugu ti široki Gorjanci, obsuti z gradiči in cerkvami po gričih, zapirajo Belokrajino. Čez Št. Peter in čez Novomesto, v sredi Gorjancev vidiš na vse strani enakomerno okrogli stožec, na katerem so razvaline Mehovskega grada, ki ti starodayne čase mogočnih Mehovčanov kliče v spomin. Zadej za Topliškim Ljubnom vidiš zelene kočevske hribe. Proti severu, čez Trebelske hribe pa zagledaš našega očaka Triglava in na desno vso velikansko vrsto Kamniških snežnikov. Dalje proti burji pa široki Kum in za tem Štajerske hribe, presek pri zidanem mostu in čez Bučko in Studenec, čez Rako in sv. Duh doljne bregove na levisi mogočne Save, po katerih slišiš drdrati proti Zagrebu hitečo železnico, ako ti ne odnese njenega ropota gorki jug ali mogočni sever.

Z Vinivrha vidiš največo, zares lepo ravnino, kar jih Dolenjska ima; celo Št. Jernejsko župnijo, čez Kostanjevico, čez Cerkle in [sv. Križ in na levi proti Krškemu. Vse so ti kaže naš Vinivrh.

In ker ima Vinivrh pri svoji prelepi legi na solnčni strani rodovitne vinograde, na senčni strani pa plodovito polje, ni čuda, da so od nekdaj se naseljevali ljudje na njem. K Vinivrh se je nekdaj štel vse, noter do nižine; in sicer sedanji: Strlac, Gradenje, Družinskavas, Belacerkev, Draga, Tomažja-

vas, Dobrova, Staravas, Osrečje, Orešje in Vinica. Vse te vasi ležé ob znožji Vinivrh, ki je podolgasto gorovje, na katerem stoji proti jugu cerkev sv. Jožefa, proti jutru pa cerkev sv. Janeza evangelista.

Naj starejša, do zdaj znana pisma omenijo Vinivrh. Prva pisma, v katerih stoji Vinivrh (Uinivrh), sem že omenil pri popisu Šmarjete.

Drugo imenitno pismo je bilo pisano v Lateranu v Rimu, kjer je papeževi grad, v katerem zdaj stanuje Italijanski kralj. (S kakošno vestjo hodi po tej starodavni preslavni lastnini sv. cerkve, Bog ga vedi.) V tem pismu sprejme papež Inocencij III. Cisterciénze v Zatični v svoje varstvo ter jim potrdi vsa že pridobljena posestva v Vinivru, in sicer: travnike, vinograde, njive, gozde, pašnike, planine in ravnine, vode in malne, po potih in stezah, z vsemi drugimi pravicami. To pismo je pisal papeževi hišni kapelan Rajnaldi. In to 21. sušca 1214. Podpisali so ga s papežem vred še deseteri kardinali in štirji škofje.¹⁾

V starih pismih Frizinške škofije se v 13. in 14. stoletji prav velikokrat imenuje naš Vinivrh.

Frizinški škof Emcho je kupil l. 1290 v Vinivru za 12 Oglejskih mark tretjino sodstva (judicu) od Nikolaja s Čreteža²⁾ Leta 1291 si Ortolf Čreteški s silo prilasti šest zemljišč, ter l. 1300 nek vrt na Vinivru, Berhtold Čreteški pa dve zemljišči.³⁾

2. febr. 1306 prodasta vitez Konrad iz Loke in njegov brat Nikolaj Kranjec škofu Emcho med dru-

1) Šumi Urk. II. 1. 17.

2) Zahn III, 243.

3) Šumi Arch. II. I. 21. Zahn, III, 244.

gim tudi 2 zemlji in gorščino „bey dem Weynperge.“¹⁾ In 3. avgusta 1309 se brata Heinrich in Weigant iz Massenberga odpovesta škofu Emcho vseh pravic do fevdov, „di in den Weinperg etc. gelegen.“²⁾ Pismo Frizinških škofov, 25. rož. 1313. v Škofjiloki napravljeno, imenuje deset zemelj v Nemški vasi (Bayerdorf) in na Vinivrh.³⁾

Drugo pismo, napravljeno 27. list. 1358 tudi v Škofjiloki, imenuje vse zemljišča (die of dem Weinperg bi Clingenvels of der Windischen March gelegen)⁴⁾ ktere je imel v fevdu „Chunrat der Payer“ in pred njim „Nikel der Gaul.“

V letih 1371 do 1382 je Zatiškemu opatu Jakobu Janez Truchses žlahtni Waldburg, s svojo ženo Katarino Celjsko grofinjo, odstopil vso pravico vinske desetine po Vinivrh, ktero je že poprej Goriški grof Albrecht temu samostanu daroval.⁵⁾

Ni lahko dobiti ktereга kraja na Kranjskem, ki bi se v starih pismih tolikokrat imenoval, kakor naš Vinivrh.

Kdaj so na tem zares prijaznem hribu postavili prvo cerkev, tega ne morem nikjer zvedeti. Pobožni Slovenci so po vseh gričih, tudi po visokih hribih, postavljali cerkve in s tem nam pričali, kako veliki častivci Božjih svetnikov so bili. Na Vinivrh so pozidali kar dve cerkvi vstric. Eno so posvetili Materi Božji in sv. Jožefu; drugo pa sv. Volbenku v čast.

1) Zahn, Cod. Frising. II. str. 26.

2) Zahn, II. str. 55.

3) Šumi Arch. II. I. 17. Zahn, II, 70.

4) Šumi Arch. II. I. 21. in Zahn, Cod. Fris. II. str. 324.

5) Valvazor VIII. 699.

Ta, sv. Volbenka je morala biti že dolgo opuščena. Zapisnik v Goriškem arhivu iz leta 1753 je ne omenja. Tu je le opisana cerkev Matere Božje in sv. Jožefa. Ta je posvečena. Imela je 4 posvečene altarje. Veliki altar je posvečen Mariji in sv. Jožefu. Je bil zayoljo bratovščine privilegiran vsako saboto. 2. je posvečen sv. Notburgi; 3. sv. Agati; 4. sv. Volbenku. Takrat sta bila na Vinivruhu le dva velika shoda, od katerih je župnik dobil vselej 6 parij.

Zatiški idiograf Puzel pa omenja na Vinivruhu celo treh cerkvâ; sv. Volbenka, sv. Jožefa in Matere Božje.

Bila je nekdam prav zlo obiskovana Božja pot na Vinivruhu. Imeli so tu gori bratovščino Jezusa, Marije in sv. Jožefa, ktero je po vsem Kranjskem močno razširil dvanajsti škof Ljubljanski, Jožef grof Rabatta, ki je vladal od leta 1664 do 1683. Kako vneti so bili ljudje za to Božjo pot, priča 900 funtov težki zvon s kaj lepim glasom, kterega so na lastne stroške trije možje viliti dali. In ti so bili: Janez Cerer, Martin Gregorčič in Janez Žitnik. Vlila sta ga l. 1701. v Celji Nikolaus Urban Bosete in Conrad Schneider. Na klobuku ima napis: *A fulgore, tempestate, peste, fame, bello, subitanea et improvisa morte, libera nos Domine!* — *Nisi Deus custodierit civitatem, frusstra vigilat, qui custodit eam.* — Srednji zvon 450 funtov težek, je vlil v imenu Samasovih dedičev leta 1818, Jožef Reis. — Malega pa, 200 funtov težkega, Anton Samassa 1832.

1815 je strela udarila in pogoreli ste obe cerkvi. Popravili so samo cerkev Matere Božje in sv. Jožefa. Še se pa dobro pozná, kje je stala cerkev sv. Volbenka. Ker je bila bratovščina zatrta, tudi dohodkov

ni več bilo. In še te, kar jih je cerkev imela, so zagospodarili takrat mogočni ključarji pri neskrbi cerkvenih predstojnikov.

Cerkev je imela lesen hram, kamor so spravljali nabrano žito in tudi mošt. Samovoljni ključar T. D., ki je cerkvi veliko zapravil, je prodal ta hram nekemu Jurju J. za 20 gld. Ta Jure je iz kamenja, razrušene cerkve sv. Volbenka zidal 1816 en konec sedajne cerkvene zidanice, proti Šmarjeti. Drugo polovico pa je postavil 1817. Pozneje se je tega lastil Martin Kl. Župnik Jakob Jeglič se je dolgo tožaril za cerkveno pravico. In še le 30. rožnika 1840 je bila tožba dobljena. Pa le še ni odjenjal Martin Kl. In 20. grudna 1841 so napravili pogodbo, da je moral Martin Kl. poverniti cerkvi 15 gld. In o Martinovem 1842 je klet ali zidanico odstopil.

Janez Krištof je zapustil vinograd v Strmci 653 □^o velik Parc. Nr. 1086 tako, da ima tri četrti Belacerkev, eno četrt pravice do njega pa sv. Jožef. To je bilo potrjeno v pismu Pleterške graščine dne 15. mal. serp. 1833. Ta vinogrod je imel v najemu samovoljni ključar Martin D. V Belocerkev je dal na leto 4 in pol gld.; sv. Jožefu pa od leta 1841 nič. Zato se je moral Šmarješki župnik zopet tožariti. In 16. rož. 1849 je bil vinograd yradno prodan za 56 gld. 25 kr. In cerkev sv. Jožefa je dobila 14 gld. 6 kr. in 1 vinar, kakor kažejo cerkveni računi leta 1849.

Sedajna cerkev je čedno zidana, vsa obokana; le prenizka je. Dolga je blizo 22 m in 7 in pol široka. Tlak po cerkvi je kamnit. V velikem, leseno zrezljanim altarji je podoba Matere Božje, tudi lesena.

Ima pa tudi na platno malano podobo „smrti sv. Jožefa“ kar je dobro narejeno. Po moji misli je to podoba naredil naš imenitni slikar Mencinger. Tudi v stranskem altarji je podoba sv. Notburge, mislim tudi Mencingerjeva, toda slabeje napravljena. Še dva altarčka sta; eden sv. Roku, drugi sv. Uršuli posvečen.

Leta 1859 so napravili novo streho zvoniku, ki je bil poprej le s kapo krit. Skrbni ključar Andrej Jakše je veliko ozaljšal cerkev. Napravil je novo bandero, novo omaro v zakristijo in za velikem altarjem je postavil čedno kapelico s Kristusom na križu. Posebno veselje ima za streljanje pri shodih. Omislil je za to celo mal kanón na dveh kolesih. Večkrat pa je kdo pri takem streljanji že hudo steknil. Pri shodih je nastala tudi tu gori grda razvada, da je bilo več gostilnic in prodajalnic nastavljenih, zlasti lectarjev s svojimi sladkarijami in z grdimi napisi. Seveda tudi muzikantje (škripači) so morali biti. Ko je dan zvonil, že so se spravili v visok zvonik. Ko so mežnarji en čas pritrkavali, so škripači svoj „štajeriš“ zatrobili. Koliko so potem pojedli in popili, ne vem. To pa vem, da se je veliko hudega zgodilo. Ko so po službi Božji svoj „drajšrit“ vrezali, je marsiktera peta potrkavala. To je bilo „žeganje“, da je bilo joj! Od zunaj so možnarji pokali, da so okna šklepetala, v zvoniku zvonili, kar so mogli, na koru pa muzikantje! Kaj še češ?! Tako je bilo tukaj, ne več Božja pot, ampak marsikaj Bogu na poti; kakor drugod po takih shodih. Zdaj je to odpravljeno, če tudi z nekoliko silo.

Cerkev je imela tudi nekaj malo desetine s Pleterško graščino. Imela je 6 kmetov, kar je zdaj od-

kupljeno v deželni obligaciji Nr. 629 L. A. s 120 gld. vrednosti. In v državnih obligacijah ima 244 gld. 87 kr.

Mežnarijo ima dobro ohranjeno. Mežnar vživa nekaj njiv in pašnikov, ki skupaj merijo blizo 2. ora-
lov, s čistim dohodkom 2 gld. 92 kr.

Pod Vinivrhom je prijazni gradiček „Šuta“. Ta stari gradiček je imel desetino po Strlacu, po Gorenjivasi in po Orešnikih. 1639 je bil gospodar na Šuti Jurij Matežič, ki je imel tudi Stari grad (Altenburg). Pokopan je v kapelici za Starim gradom, kjer leži tudi njegova žena Felicita žlahtna Jurič, ki je imela tudi Strasnekh (morde Sterlek?) in je umrla 1645. Puzel piše, da je bil na Šuti doma g. Baltazar Kosslavitsch (Kozlovič), ki je bil 1679 župnik v Belicerkvi. Za tem je bil gospod Šutinski Matežič Setthal; za tem pa Konrad Wolfgang žlahtni Brekerfeld. Slednjič omeni Puzel, da je stanoval — v najemu imel? — na Šuti g. Suppantschitsch.

Poznejših letnic o Šuti ne vem. Leta 1768 se je oženil Šutinski gospod Ignacij Morač, ki je bil tudi prefekt Kleveyški. Umrl je leta 1802 na Šuti. Njegova žena Terezija, rojena Niklavar, je umrla, 90 let stara, 1802 l. Ustanovila je dve sveti maši na leto.

Za to je imela Šuto Katarina Kokalj. Ta jo je prepustila Špeli Kruše, ki je vzela hlapca Jožefa Koračina iz Orešnikov doma. In odslej je Šuta kmetija.

S Šuto je bila združena lepa pristava v Gorenjivasi. To so gospodarili Žitniki (Sittnigg). Ž Žitnikovo Marijo se je poročil Franc Kajsar 1729.

L. 1755 je bil posestnik Miha Žitnik. Ta je imel tudi še vinograde v Ravniku, kar priča ustanovno pismo Jermanovo. Njegov naslednik je bil 1777 Jožef Demšar; 1785 Franc Weis in 1808 Janez Klemen. Njegov sin tudi Janez je umrl v Ljubljani 1855. Tega hčer je vzel Ignacij žlahtni Wagataj (Bogataj) ki je čez dve leti že umrl. In zdaj je ta rodovitna, prelepa pristava vsa na drobno razprodana.

4. Podružnica svetega Martina na Vinici.

Vinica leži na polnočni strani starodavnega Vinivrlja. K tej vasi štejemo tudi Osredok in Modruše.

V Frizinških pismih od leta 1291 do 1318 ¹⁾ se večkrat imenuje grad Modruše. Da je bila od Vinice proti Zalogu nekdanj imenitna naselbina, je gotovo. Po njivah, ki jim zdaj „Delnice“ pravijo, izorjejo sem ter tje staro opeko in pridejo do starinskega zidovja.

Pripovedka narodna pravi, da so bile „Modruše“ veliko mesto, kjer so v začetku prebivali velikanski ljudje. „Modrice“ so iz „Modruš“ hodile čez zaraščeni Vinivrlj v bližnjo Krko prat. Velike so bile, da so Krko kar prestopile in na desnem bregu prale. Ena teh „Modric“ je zvrh hriba, kjer je zdaj Belocerkovska podružnica Šentjanža, pobrala 20 stotov težak kamen ter ga zagnala v „Čolnišče“, kake dve uri daleč; kjer še zdaj leži. Na njem se menda poznate obe roki, s kterima ga je zgrabila.

V tem mestu je gospodaril strahovit, mogočen gospod, ki je bil strasten lovec. Ker je s svojimi psi

¹⁾ Šumi Archiv II. 1. 16.

tudi o poletnem času, celo o žetvi, semtertje po polji se klatil in ljudem veliko škode napravil, ga je svet hudo sovražil. Zato je pa tudi še po svoji smrti večkrat imel pasjo gonjo. Videli so ga zeleno oblečenega s črnimi psi, ki so neznansko lajali. Žena njegova pa je bila pobožna gospa ki je rada ubogajme dajala. Imela je sina, kterega je prisrčno ljubila. Ta sin je moral pa na vojsko. Mati se je silno bala zanj. Obljubila je, če srečno pride nazaj domu, da bo pozidala na planjavi „Šmarije“ kapelico v čast sv. Martinu, ki je bil tudi vojak. In tako je gospa storila. Ko sin iz vojske srečno domu pride, postavi dobra mati kapelico z zvonikom v čast sv. Martinu. Kraj, kjer je zdaj cerkev, še sploh „Šmarije“ imenujejo.

Druga pripovedka o začetku Viniške cerkve pa pravi: Bila sta na Vinici dva dobra kmeta, prava korenjaka, Luka Lužar pa Tomaž Kos. Prvi je imel svoj dom, kjer je zdaj hišna št. 3; drugi pa, kjer je hišna št. 10. Bila sta silno močna. Konjsko podkov pretrgati, jima je bila igrača. Imela sta v Mevcah, na Koglovu vsak svoj vinograd in vsak svojo zidanico. Navadno sta skupaj hodila pit. Kedar sta prišla v zidanico, sta sedem bokalov vina stojé spila; potem sta se vsedla in začela piti. Ko sta se nakramljala in napila, sta seboj domu nesla vsak svoj puterh. Sleherni puterh pa je bil toliko trebušen, da je spravil v se nič manj kot 40 bokalov. Ako je tako obložen kateri naletel na prst debelo srobotino, jo je pretrgal, kot slamnato bilko. — Morala sta biti res prava korenjaka. —

Bila sta pa tudi pobožna. Pomenkovala sta se, da bi vendar prav in dobro bilo, naj bi Viničani

imeli tudi svojo cerkev. In Luka takoj ponudi kos svoje zemlje, kjer naj bi cerkev stala. En sam „belec“ je vse kamenje za cerkev zvozil. Zvolili so si za patrona sv. Martina na konji, ker so od nekdanj Viničani lepe konje imeli. Ko je pa bila cerkev do-delana, je prišla žalostna Mati Božja sama na evan-geljsko stran cerkve. Prišla je pa sem od Stopna, po dolini, ki se „Staje“ imenuje. V sredi te doline, ka-kih deset minut od cerkve, je širok hudournik. Čez ta hudournik je Mati Božja djala železno mrežo, ter je čeznj šla. Zdaj je mreža pogreznjena, da se ne vidi. Od takrat pa, pravijo, da hudournik nikdar ne vsalme. In kedarkoli je bila suša, ali tudi kaka druga uima, so ljudje z zaupanjem prihiteli k žalostni Ma-teri Božji na Vinico. In Marija jim je milostno spro-sila, kar so želeli.

Še od družega korenjaka „Klemenovega Luke“ pripovedujejo. Ko so pesjani ali pesjaki, v ta kraj pridivjali ter so vse pokončali in ljudi pomorili, je pa ta „Klemenov Luka“ jim ubežal na Vinivrh, ki je bil takrat na osojni strani z mogočnim bukovjem gosto obraščen. „Luka“ jim jo je vpihal na visoko bukev. Ko so pa nekteri pesjani za njim plezali, je „Luka“ z ene bukve na drugo prestopil, in tako četrt ure naprej po bukovji, da so ga slednjič zgrešili ti neznanski pesjani. Štirinajst dnij so lajali pri prvi bukvi: „Bev, bev, tu je bil, pa ga ni!“

Turki so v teh krajih velikrat grozovito razsa-jali. Modruše, Osredok, Gradec nad Osrečjem so več-krat napadli in pokončali. Pridrli so od Save gori, skozi Horvaški brod (Gutenwörth) po Škocijanski do-lini, proti starodavnim gradovom, ki so bili po se-

dajni Šmarješki župniji. Skrita steza jih je peljala po ozki in zaraščeni grapi med Vinico in Osredkom. Enkrat so jo bili pa dobro skupili. Prebivalci iz Modruš, Vinice, Osrečja in Orešja, iz Šmarjete in bližnjih vasij se zberejo in čakajo grdega Turka v goščavi pri Osredku. Vodil jih je stari Strleški graščak. Bilo jih je do pet sto. Turki res prilomastijo po ozki dolini, nič hudega sluteč. Ko so pa do kristjanov prišli, se ti z velikim krikom: „Jezus, Marija!“ z vso srčnostjo zaženejo na nevernike, ter jih na tisoče potolčejo, da mali potok od krvi naraste, kakor pri veliki plohi. Zato pravijo tej dolini Ubijavnik.

Od Vinice proti Modrušam je v eni groblji zakopano zlato tele, pravi druga pripovedka. Večkrat so lahkoverni ljudje po grobljah že kopali; ali prišel je bel konj, ktereга je jahal velik mož — oba brez glave. In pred takim strahom so zbežali. Enkrat pa se skoražijo trije možaki ter sklenejo, ne bežati pred tem strahom. Ko kopljejo, se belec z jezdicem prikaže, in oni se nič ne bojijo. Ko pa le kopljejo, nastane prestrašen vihar, da je debele gabre s koreninami ruval. (Temu kraju „Gabrnice“ pravijo.) Ploha se vlije, da na mah vsi premočeni zbežijo. Ko pa pridejo do Viniške cerkve, komaj pet minut oddaljene, je lepo solnce sijalo; vse je bilo mirno in suho.

Po teh grobljah cvetejo denarji. In to: veliko-nočno saboto, binkošno saboto in na kresni večer. Od enajstih do polnoči šviga zelen plamen iz tal. Ko je neki mož pozno domu šel, je videl blizo cerkve, v groblji denar cveteti. Šel je bliže gledat. Videl pa je pri ognju grozno velicega mačka. Kakor tele je bil. To so stare pravljice.

Vinica se v starih pismih le Weinberg imenuje. Prvikrat se bere: „Uuinperh“ v frizenškem pismu 15. rož. 1074. V tem pismu je omenjenih več kmetij. Te na strmem hribu, z bukovjem obrašenim, gotovo niso bile. Morale so biti le na lepi ravnini ležeča posestva, kjer je zdaj vas Vinica. Tu okoli so bili starodavni gradiči: „Modruše“, „Orešje“, (Nussdorf, včasih Nuzdorf) tudi „Orišek“ „Zalog“ in Gradec nad Orešjem. Pri tem Gradecu (ljudstvo mu pravi Grace) je videti nanošen griček, ki mu Roženyrh pravijo; za Gradecem pa je „Straža“, na drugi strani Vihirje. Sicer je povprečno le za dober komolec žive prsti; spodaj je vse skozi lapor, v katerem so razne pomorske živali okamnjene. Zemlja je prav rodovitna. Po bregovih so nasajeni vinogradi, ki pa, preнизko ležeči, na spomlad večkrat pozebejo.

Cerkev ima poldrugi joh njiv in vrta. Čisti dobiček je računjen na 7 gld. 39 kr. To pa vživa mežnar.

Cerkev, na jutranji strani zunaj vasi, ima 15 in pol metrov dolžine, dobrih 6 m širine in visokosti na sredi oboka 5.5 m.

Zraven altarja sv. Martina, je na evangelijski strani altar žalostne Matere Božje, na moški strani pa sv. Matije. Vsi trije leseni altarji nimajo nobene znamenitosti. So le revno delo. Zvonik je na novo s cinkom krit, čedno speljan. Veliki zvon, 350 funtov, je vtil Anton Samassa leta 1826; malega pa, 70 funtov, leta 1847. — Nekdaj so bili tu 4 shodi.

5. Podružnica sv. Štefana na Toplicah.

Ta majhna cerkva meri 13 in pol *m* po dolgem in je do 6 *m* široka. Nad velikim altarjem je obokana; po ladiji pa ima lesene pege, ki so ometane in pobeljene. Altar sv. Štefana je lesen. V altarji pa je podoba „kamnanje sv. Štefana,“ izvrstno delo slavnega Mencingerja. Na moški strani ima starinsko izrezljani altar s podobo sv. Magdalene, katero je tudi Mencinger napravil. Na ženski strani stoji prav neprimerno altar Matere Božje v nebo vzete. Ta altar, skoraj ves pozlačen, nekdanje imenitno delo, je lesen. Ima mnogo angeljev, še dobro ohranjenih. Pred kakimi 100 leti je bil v župnijski cerkvi, v kapeli, kjer je zdaj altar sv. Jožefa. Prečudni duh tistih časov je po župnijskih cerkvah vse prekucnil, večidel vse altarje izmetal. Na golo steno so potem mojstri-skazi kaj napacali, ki ni imelo ne nog ne glave. Tako se je godilo tudi v Šmarjeti. Svet še pripoveduje, da je bilo na tem zlatem altarju prav veliko angeljev. Ko so, v neizmerno žalost dobrih, ga iz cerke vrgli, so jokaje ljudje podobe angeljev pobirali in jih poskrili. Le nekaj so jih z altarjem odnesli na daljne Toplice, kamor ga črni duh ni sledil.

Zvonik je bil pred 15. leti na novo s cinkom krit. Veliki zvon, vlit 1829, ima 375 funtov. Malega z letnico 1768, ki se je vbil, je Alb. Samassa prelil 1882 in zdaj tehta 116 *kl*

Topliška cerkev ima nekaj čez 2 orala njiv. Čisti dohodek znaša 2 gld. 87 kr. — Nekdaj je imela cerkev le en altar. Bilo je 6 shodov.

Vas ima po strmem kamnitem hribu razstresene hiše. Pot proti cerkvi jih deli v Gorenje in Dolenje Toplice. Skalovje je večidel apnenik. Na Zgornjih Toplicah so pred kakimi 10 letmi prekopali veliko gomilo in prst po bližnji njivi raznesli. Med prstjo so dobili zeleno-bele in rumeno-bele, za lešnik debele, steklene jagode. Za vodo je hudo; ker imajo precej globoko, doli v Dulu male studenice, ktere sem pri „Toplici“ že omenil. V tem Dulu je na spomlad vse polno slavčkov, kjer so blizo studencev in pred burjo v zavetji.

Tu moram omeniti starega gradú, ki mu še zdaj pravimo Strlek ali Štrálek. Imenuje se menda v starih pismih tudi Strasseneck in, če se ni zmotil Frizinški notar ¹⁾, je nekđaj grad Stralek imel tudi ime „Praunsdorf“ ali „Prunsdorf.“ Sezidala sta grad zoper škofovo voljo brata Rudolf in Friderik iz Slepčjeka (de Plintenpach) v začetku 12. veka. Frizinški škofje so sprva hoteli, da naj se grad podere, potem so ga pa dali v fevd Uhiku, vojvodi Koroškemu. Ulrik je resignoval na ta fevd (castrum Praunsdorf) 24. sept. l. 1247 ²⁾. Prosila sta zdaj omenjena brata za te fevdne pravice škofa Konrada in sta jih pod gotovimi pogoji tudi prejela 20. sept. l. 1267 v Nemški vasi (Baierdorf) ³⁾. Zavezala sta se namreč, da naj se grad razděre, če bosta kaj škode storila škofovemu posestvu.

¹⁾ Zahn, Cod. Fris. III str. 132.

²⁾ Zahn, C. Fr. I, 146.

³⁾ Zahn, C. Fris. I. 296.

Strlek se pa imenuje 25. januarja 1223, ko je med pričami imenovan „Heinricus Sterlac“¹⁾, in bojè zopet: „Hainricus dictus“ Staloke“ dne 3. maja 1263.²⁾

Učeni zgodovinar dr. Much trdi v svoji antropologiji (str. 14), da je Sterlek izmed prvih fevdov, ktere je Kranjska poklonila preslavni naši cesarski hiši, kar se je zgodilo 27. dec. l. 1282.

Vendar stoji pisano v Frizinškem urbarji, da je prišel ta grad po smrti Stralekar-ja zopet škofu v roke, da se ga je pa l. 1291 po krivici brez vfevdanja lastil Bertold Čreteški. Tako je bilo tudi še l. 1315.³⁾ Razun tega je bila (na Straleku) nekdej tudi gospa Alla „de Stralek,“ ki je imela od škofov 5½ zemljišč na Selih (Gesiez) pri Klevevžu in kostanjev gozd in gorščino, ki spada na ona zemljišča, pa je v svoji oporoki postavila za dediča čez ta zemljišča Offona iz Kostanjevice, ter tako storila škofom krivico.⁴⁾

Ta „Strlek“ ali „Strallekk“ se imenuje tudi v pismu, napravljenem v nedeljo pred godom sv. Michaela 1355.⁵⁾ V tem pismu zastavljata Herman Čreteški in Anica (Aendel), njegova gospodinja, dvor v Kozjaku blizu Straleka Nikolaju Otoškemu (an Nikel von Werd) za enajst mark Oglejskih vinarjev na 4 leta. Ako pa v šterih letih ne vrneta zastave, zapadeta Kozjak.

1) Šumi, Urk. B. II, str. 33.

2) Šumi, Urk. B. II, 251.

3) Zahn Cod. Fr. III. str. 150 in 245.

4) Zahn C. Fr. III. 246.

5) Mitth. d. hist. Ver. 1861. str. 49.

(Ta dvor Kozjak je bil, brž ko ne, gradiček za Koglem, na levem bregu naše Radovlje. Tu se vidijo še razvaline starega grada. Pravijo pa „v Grad'cu na Ravničeh.“ Pred nekaj leti je v groblji tega grada bil najden zlat — cekin, z napisom: „D. N. Zeno Perp. N.“ Na drugi strani je križ v vencu. Ta Zeno je živel 474. leta, kake dve leti pred razdejanjem Rimskega carstva. — Večkrat so že razkopavali to staro zidovje, zaklada iskaje. Videl sem zares velikansko močne človeške kosti, ki so jih tu izkopali. Od te razvaline do Strleka je kake pol ure hodâ. — Bil je tudi drugi dvor, še bliže Strleka, pa za četrte ure niže; kjer še zdaj v „Kozjakih“ pravimo. — Valvasor imenuje nekega Ruhleben-a iz Kozjaka, ki je obdaroval Zatiški samostan leta 1384, ko je bil Zatiški opat Andrej Čreteški.¹⁾ Morebiti je bil v tem Kozjaku doma „Wilhelm de Kozjak,“ ki je bil 1422 župnik v Belicerkvi.

„Stralekk“ imenuje tudi še drugo pismo, dne 22. sveč. 1359. V tem prodaja Herman Čreteški svojemu stricu Leopoldu travnik pri Strleku za 4 marke vinarjev.²⁾

Strleški gospodje se večkrat imenujejo. Tomaž Sterlekar, notarius public., Oglejski mašnik, je napravil na povelje papeža Aleksandra VI. ustanovno pismo novomeškega kapiteljna 16. pros. 1495. (In Rudolfsberdt alias in new statel.)³⁾

1) Valvasor VIII. 699.

2) Mitth. d. hist. Ver. 1861. 51.

3) Mitth. d. hist. Ver. 1865. 39.

Leta 1500 na dan svetega Gregorja v postu je podpisal Miha Sterlegher, kot dekan novomeškega kapitelna.¹⁾

Imela je grad Strlek nekdanj obitelj Schnitzenbaum-ska.

Na sv. Hieronima dan 1499 — kar je že omenjeno — prepusti novomeškemu kapiteljnu Jurij Spekh (Špeh), ki je bil kapelan v bolnišnici v Nemškem gradu (zu parisch graz) malen in nekaj zemljá v Šmarješki župniji pri zapuščenem gradu Strleku pri Gomili (in Sand Margareten pfarr bei dem Öden gesloss Sterlhkeh, genant Nagomilij).²⁾ Po tem pismu je imel Novomeški kapitelj v Šmarješki župniji desettinsko pravico na Gomili, na Redežu in po Dolenjih Toplicah.

Tudi v tem starem gradu, kakor menda po vseh starih gradovih, je „šac“ zakopan. Marsikdo bi rad brez posebnega truda obogatel; zato so mnogi spodkopavali stari Strlek, da zdaj stoji le še ena stena. Vže Valvazor ga več ne omeni. Pravijo, ako kdo na to še precej visoko zidovje zleze, se zidovje začne zibati, da komaj doli pride. Stara kača, kot mačka debela, se plazi po starem gradu; menda je čuvaj skritih denarjev. Pod gradom, blizu studenčka, ki mu Hudinek pravijo, so prismuknjenci v ris hodili. Bila sta tu dva kolobarja, kjer ni nič rastlo.

Pod gradom še pravijo v „Grajskem travniku.“ Zadej za „Strlekom“ je nekaj njiv „na Orlakih.“ Tu je nekdanj ris pastirja strgal.

¹⁾ Mitth. d. hist. Ver. 1865. 41.

²⁾ Mitth. d. hist. Ver. 1865. 41.

V hosti za Strlekom je bilo veliko železne rude. Pred kakimi 25. leti je 6 knapov na dan po pet voz rude nakopalo. Na voz so jo po 30 stotov nakladali. Tudi malo spodej, na Gavženhribu, so jo kopali. (Morebiti je bil tu „gaugen hrib“, kjer so hudodelnike obešali?). Tudi nekaj višje, po Ertéh, in proti Žalovičam so mnogo železne rude dobili.

Nekoliko nižje od Strleka so starodavne Šmarješke Toplice, Jezerske Toplice. So li nekajni prednamci kaj marali za te toplice, ne morem nikjer zvedeti. Mogoče, da so že Kelti ali pozneje Rimljani se kopali v tej gorki vodi. Ali saj se je tu kopala gosпода, ki se je po Strleku, po Kozjaku, po Modrušah, po Starem gradu, po Klevevžu, Čretežu in po Šuti in po družih bližnjih gradovih radovala. Toliko je gotovo, da pred 50. letmi se niso dosti zmenili za to gorko lužo. Neki Špehek je imel v najemu leseno bajto, ki je bila že leta 1790 postavljena. Z vejami je bilo v topli vodi nekoliko zagrajeno, da se je kdo valjal po luži. Pozneje je starograjski gospod malo ogradil. Pa tudi še zdaj je le slaba lesena koliba postavljena nad gorkim studencem, ki pa ni dobro ločen od mrzle vode. Vender ima 26 ° R. gorkote. Zraven je tik gozda pred nekaj leti postavljena nova hišica za najemnika. Kraj je prav romantičen. Ako bi bil blizu železnice, in bi bilo čedno posnaženo, bi gotovo mnogo gostov prihajalo semkaj. Po leti pride še precej bolj revnih ljudij semkaj zdravja iskat.

Gorenji studenec za streljaj višje, proti Strleku, je na Dračkovskem travniku: Je bolj gorak, pa še slabše ograjen. Voda je 27 ° R gorka.

6. Podružnica sv. Urha v Žalovičah.

Žaloviče so 375 *m* visoko. Za njimi, proti večeru je Velikivrh 590 *m* visok. Nekdaj je bila tu „Krniška vas.“ „V krnicah“ pravijo dolini pod vasjo, kjer razno opeko po njivah dobijo. Tu je bil najden star denar. Da so tudi tukaj nekdanji Kelti stanovali, spričujejo gomile, katerih je mnogo. Največja je na „Murnovem hribu.“ Ljudje v Žalovičah se v nekterih letih semkaj hitro množé. Večidel so mladi gospodarji, ki imajo polne hišice čvrstih otrok. Malokje je tako zdrav kraj, kakor v Žalovičah. Kar se ve, niso tu gori nikoli imeli kake nalezljive bolezni. Imajo dobro vodo, ki izvira iz Velikegavrha v teh-le studencih: Proti severu izvira „v Galéžu“, „v Dednikih“, „v Mrzlem dulu“ in „v Studenčku“. Ti izvirki gredo potem kmalo v zemljo in pridejo „nad Jezéri“ v „Zavetršico.“ Dva izvirka, bolj proti jugu izvira joča „v Orehovem“ in „v Vaknju“ pa gresta skozi vas; se pa pod vasjo tudi pozgubita v zemljo in pride ta pod Toplicami v „Lisici“ zopet na dan.

Za vasjo, proti jugu, je v bližnjem gozdu votlina, „Ajdovska hiša,“ ki je močno zasuta.

Nad vasjo, proti Velikemu vrhu, imajo po hosti večkrat „divjo jago.“ Slišijo namreč pse lajati; tudi pok se razlega. In to še posebno jesenski čas. To lajanje se odmeva od „Vrhovskih kržižč“ čez „Piskovec“ noter do „Blatne žlebine“ v Rudovlji, po grajski hosti; dobre pol ure daleč. Bolj pogosto se sliši ob praznikih. Ljudje se malo zmenijo za to, ker se jim to kaj navadnega zdi.

7. vel. travna 1249 je dal Koroški vojvoda Bernard kostanjevškemu samostanu mnogo posestev. Med temi tudi 4 hiše pri sv. Urhu in 7 hiš na Cerovcu.¹⁾ Je li ta sv. Urh v Žalovičah, ni prav gotovo.

V petek pred praznikom sv. Mihaela 1355. privoli Avstrijski vojvoda Albrecht, da Leopold Čreteški svoji ženi Elizabeti pripiše tri zemlje na Golem, vinsko in žitno desetino v Žalovičah, na Griču, na Selih, v Starivasi in po Kresinvrhu, skupaj 8 mark vredno.²⁾

19. listopada 1426 pa najdem zapisane „Žaloviče“ v pismu, ktero potrdi Pavel Hajman iz Loke, ki je bil sodnik v Ljubljanskem mestu. V tem pismu Jure Piber da svoji ujni Katarini, ženi Ljubljanskega krojača Matevža, in njičinim otrokom Janezu, Juriju in Marjeti, zastavno pismo o žitni desetini v Šent Rupertski fari (na Dolenjskem), potem o montanski (gozdni) pravici in vinski desetini v „Žalovičah“, za ktere pravice in desetine je posodil 50 cekinov.³⁾

Cerkev sv. Urha se kaj lepo poda na malo vzvišenem gričku. Je sicer majhna, pa prav snažna. Meri le 12 m po dolgem in 4 in pol m na široko. Nekdaj je moralo biti okoli cerkve tudi pokopališče, ker se še izkopavajo človeške kosti. Veliki altar sv. Urha je kakih 40 let star. Altarna miza je celo posvečena. Kdaj in kdo jo je posvetil, ne morem zvedeti. Tudi stranska altarčka, sv. Donata in sv. Katarine, sta nova.

¹⁾ Mitth. d. hist. Ver. 1847. 88.

²⁾ Mitth. d. hist. Ver. 1861. 49.

³⁾ Letopis Matice slov. 1888. 410.

Zapisnik Goriškega arhiva pravi, da je cerkev z altarjem vred posvečena. Veliki altar je sv. Urha. 2. altar je bil takrat sv. Andreju in 3. sv. Pavlu posvečen. Shodov je bilo takrat 7 na leto.

Ključar Anže Košele je prizidal zvonik okoli leta 1807. Ta Anže je bil tudi gozdnar Otoške graščine, katero je takrat imel baron Šveiger v lasti. Njegov je bil tudi Zlatenek. Ko je Anže zvonik pozidal, mu je baron Šveiger podaril mali zvon iz Zlateneškega grada, 33 funtov težak, kterega je Anže obesil v nov zvonik. Ta zvon ni imel nobene letnice. Ob robu pa so bile podobe psov in zajcev. Drugi zvon je vlil Vincencij Samassa leta 1808. Pozneje se je malo storilo za cerkev. In ta čas pravijo, so cerkvene dohodke na obresti dajali.

Lepo je ozaljšal malo cerkvico sedajni, zares skrbni ključar Tomaž Kos. 1872 je napravil prostorno klet. 1875 je postavil primerno zakristijo. 1881 pa je povzdignil zvonik in mu dal lepo streho z cinkom krito, za kar je potrošil nad 300 gl. Naj večje veselje pa so obhajali Žalovčani, ko so s Kosovo skrbjo dobili v Marijnem mescu 1885 dva nova zvonova iz Ljubljane. Poprejšni veliki 130 funtov težki je ostal za srednjega. Novi veliki tehta 247 kg mali pa 69 kg. Poprejšnjega malega, s psički in zajčki ob robu je zvonar Samassa vzel na račun za 19 goldinarjev in pol. Drugi stroški so znesli 512 gld. 54 kr.

Cerkev ima nekaj čez 6 oralov posestva, ki je zdaj na 5 gld. 45 kr. čistega dohodka računjeno. V državnih pismih ima 145 gld.

7. Podružnica sv. Leonarda na Koglovu.

Koglov je 413 m visok hrib. V znožji proti jutru je vas Radovla s Podkostanuljo in bolj proti jugu pa Gorenjavas. Na tej strani je ves z vinogradi obraščen. Prav zdravo dolenjsko kaplico dajejo ti vinogradi. Severna stran tega hriba je strma in z bukovjem in raznim lesom obraščena. Na tej strani skorej v polokrogu ga obgradi voda Radovlja. Od vrh hriba proti polnočni strani je vas Sela, kamor je sv. Leonard podružnica. Ta vas se imenuje že v letih 1291 do 1318 v frizinških pismih, kakor sem pri Strleku omenil.

Pri cerkvi sv. Leonarda, ki je v sredi med vinogradi, je kaj lep razgled čez Vinivrh; na levo vidiš Štajerske hribe, na desno pa ti široki Gorjanci zaprejo belo Krajino.

Cerkev je revna; je 16 m dolga in 6.5 m široka. Vender mora že precej stara biti. Veliki altar, ki je zdaj prenovljen, ima napis: „Sub Adm. R. Dmo. Andrea Petrizh 1668 hoc ara erecta est.“ Altarček sv. Barbare pa ima letnico 1660. Pri tem altarju je bila bratovščina sv. Barbare in le na tem altarju so maševali. Tako pravi zapisnik Goriškega arhiva leta 1753. Bilo je tu gori 10 shodov. V starih pismih se imenuje le cerkev sv. Barbare na Koglovu. Mali zvon pa, kakih 50 funtov težak, ima letnico 1538. Srednji, 200 funtov, 1721, in velikega je vlil Vincencij Samasa 1808 ter ima 500 funtov. Mali ima v gotiških črkah zapisano: „Gott hilf und s. Elias.“ — Tretji altarček je sv. Neže. Veliki je celo posvečen. Brž ko ne, ga je posvetil kateri Zatiški opat.

Mežnarija se je že 1839 podirala, kakor takratni inventarij pravi; pa vender še zdaj, če tudi komaj, stoji. Cerkev ima malo manj ko 3 orale njiy in pašnikov. Čisti dohodek je 5 gld. 73 kr., kar mežnar vživa. Ima tudi en podrt hramček.

V državnih pismih ima 45 gld. veljave in ustanovo za 40 gld. S temi pičlimi dohodki še vradnih stroškov pokriti ne more.

8. Podružnica sv. Jakoba na Cerovcu.

Ta cerkvica stoji na zares prijaznem gričku. Samo vas Radovla jo še dosti čedno ohrani. Je do 14 m dolga in blizo 7 m široka. Veliki altar sv. Jakoba je prenovljen. Ima pa še reven altarček sv. Frančiška Ksav. Tretji, še bolj revni, je sv. Matija. V zapisniku Goriškega arhiva je pisano: Cerkev sv. Jakoba na Cerovcu je posvečena. Veliki altar v čast sv. Jakabu. 2. v čast sv. Frančišku Ksav. V adventu je bil tu velik shod zavoljo češčenja sv. Frančiška. 3. altar je sv. Sebastijana, devetkrat je bilo tu shodno leto. Mali zvonček, 100 funtov težak, je ulil Nik. Boset v Celji leta 1689. Večjega pa Albert Samasa l. 1873. Ta ima 250 funtov.

Cerkev ima mali vinogradček in en vrtec, 496 sežnjév. Čisti dohodek, 1 gld. 55 kr. vživa mežnar, ki prebiva v mali, dobro prenovljeni hišici. V državnih dolžnih pismih ima 35 gld. veljave. Nekdaj je imela celih 17 kr. gotovih letnih dohodkov. Zdaj pa še teh nima.

V.

Dohodki Šmarješke duhovnije.

V Goriškem arhivu je že večkrat omenjeni zapisnik, ki je bil narejen v Šmarjeti dne 22. malega srpana 1753. Pooblaščenec nadškofije Goriške, kamor je takrat Šmarjeta spadala, je bil Janez Oktavius Pavl Parcar. Takrat je bil župnik Jure Zoran. Takrat je imela Šmarjeta do tri tisoč prebivalcev, dva in dvajset sto obhajencev. Kronovo in Laknica sta bila tisti čas pri Šmarjeti.

Ta župnik Zoran, vprašan za dohodke, je povedal, da dobi na leto od vsake podružnice po tri „mariane“¹⁾ za svoj trud in po tri mariane pa za obed pri cerkvenih računih. Vsi dohodki so prišli do štiri sto tolarjev. Pri mnogoterih stroških mu je toliko ostalo, da se je pošteno preživel, ko so njegovi spredniki prav revno shajali. Posebnih izdaj in nikakoršnih davkov ni imel. Družine mu ni bilo treba. Le kapelanu je dajal hrano in Zatiškemu hlapcu po dva tolarja. V Zatično ni nič plačeval; vender je moral vsak teden po tri sv. maše v namen kapiteljna opraviti. Za shode pri podružnicah je dobival po 6 parij. Pri krstih je dobival po 6 parij; za oklice in poroke po 4 mariane; za pogreb otroka po 2, za pogreb odraslega po 6 parij; za sv. Obhajilo po 8 parij.

Župnik Pilpah, ki je bil v Šmarjeti od leta 1768 do 1788, je zapisal drugačno štolo, kar je potrdil Franc Ksaver žlahtni Tauffrer, opat Zatiški. Takrat

¹⁾ „marianum“ so imenovali tolarje s podobo Matere Božje, ki so bili mislim nekaj čez en goldinar vredni.

so plačevali, kateri so bero dajali, od krsta župniku 10, kapelanu 6 in mežnarju 4 krajcarje. Kteri pa bere niso dajali, osebenjki, so dajali od krsta župniku po 17, kapelanu po 10 in pol in mežnarju 6 in pol kr. Za oklice in poroko, kateri so bero dajali, župniku 1 gld. 12 kr., kapelanu 17 kr., mežnarju pa 4 kr. Drugi pa so morali plačati župniku 2 gld. 4 kr., kapelanu 33 in pol kr. in mežnarju 6 in pol kr. — Vpeljavka je dala kapelanu 2 vinarja. — Od pogreba odraščeneja je dobil kapelan 7 kr., od malega pa 6 kr.; pri podružnici pa za pot posebej 17 kr.

Kje je dobival župnik druge dohodke, ni v tem zapisniku povedano.

Dohodke, ktere so poznejši župniki vživali, najdem zapisane še leta 1821. In ti dohodki so bili:

1. Čisti dohodek od njiv je bil računjen na

	gld. 117·28 ³ / ₄
od travnikov seno na . . . „	93·20
„ „ otava na . . . „	24—
od vinograda v Mevcih na . . . „	17·33
skupaj . . .	<u>gld. 251·81³/₄</u>
2. Tlake je bilo z živino 156 dnij a 10 kr.,

skupaj	gld. 26—
------------------	----------

 pešcev 832 dnij a 5 krajcar.

skupaj	„ 69·20
------------------	---------

 dobil je 24 funtov prediva

po 7 kr. skupaj	„ 2·48
v denarjih	„ 15·18 ³ / ₄
	<u>gld. 112·86³/₄</u>

 po odbitih $\frac{0}{100}$

	„ 22·41 ² / ₄
je zneslo	<u>gld. 90·45¹/₄</u>

3. Desetino je pobiral eno tretjino s komendo Novomeško po vaseh: Toplice, Čela, Obrh, Gomila, Redež, Brezovica, Orešje in Kozjane. — Eno tretjino z graščino Pleterško po vaseh: Osrečje, Osredek, Vinica, Kumiverh, Sela in Žaloviče. — Eno tretjino z graščino Zbursko po Zburih in Zaborštom. — Eno tretjino z graščino Rakovniško po Poljancih, po Griču, Podkostanovlji in po Šmarjeti. — Eno tretjino z graščino Turjaško po vaseh: Zalog, Čelevec, Dule, Strmca, Strlac, Gorenjervas in Dolenjervas. Vso desetino — tri tretjine — je imel na Modrušah, po Zgoranjem Orešji in v Škocijanski župniji po Hrastji.

Ta desetina je nesla na leto:

40	vag. pšenice	a	2·20	.	.	gld.	93·20
45	" rži	"	1·20	.	.	"	60·—
24	" ječmena	"	1·—	.	.	"	24·—
39	" ovs	"	48	.	.	"	31·12
21	" ajde	"	1·10	.	.	"	24·30
1	" boba	.	.	.	.	"	1·10
skupaj . . . gld.							233·72

4. Živinska desetina je dala na leto

7	telet	a	2·15			
15	prascev	"	1·5			
po odbitih $\frac{1}{5}\%$ je to neslo . . . "						27·36
Tako vse skupaj . . . gld.						603·35

C. kr. državno knjigovodstvo je pa 22. dec. 1821 naštel čistega dohodka 861 gld. 22 kr. metaln. den. in še 21 gld. dunajske veljave, ter je zapovedala, da je župnik Jak. Jeglič moral 300 gld. na leto odšteti svojemu spredniku, zlatomašniku Andreju Šegi, ki je sušča 1822 v 84. letu tukaj umrl.

Zdaj, seveda, je vse drugače. Njive in travniki so cenjeni v prvo in drugo vrsto, in čisti dohodek je zaračunjen na 276 gld. 4 kr. Tlaka in desetina je odkupljena v deželni obligaciji Nr. 626 L. A. Večne sv. maše so vračunjene. Davki pa so se več ko podvojili. Davki kmetije so 110 gld. 31 kr., davek verskega zaklada je 30 gld. 17 kr., prihodninski davek je 52 gld. 8½ kr. Mensale v Zatično 77 gld. 94 kr. Za Zaboršt mora opraviti župnik vsako sredo eno sv. mašo; za vinograd v Mevcih pa vsake kvatre eno.

G. kapelan ima od nekdanj navadno hrano pri g. župniku. Zraven pa ima pšenično bero. Vsaka cela zemlja ali „celi grunt“ da šest bokalov stare mere, ali zvrhano leseno skledo (z letnico 1732), na katero pšenico merijo. Pred 1853 je pobiral pšenico tudi po Kronovem, po Družinskivasi, po Selih in po Građenji Belocerkovske župnije in na Vrhu, ki zdaj k Škocjanu spada. Dala je ta bera do 80 mernikov.

Vinsko bero ima od vsacega starega vinograda po eno bučo, ki drži do poldrugi liter. Za gorske sv. maše pa tudi po eno bučo od vseh vinogradov; tudi od zemljakov. To je dalo do 30 veder avstrijskih.

Vsaka gospodinja cele zemlje mu da 2 štruci prediva; pol zemlje eno strmo, ki naj tehtata pol funta. To je do 200 funtov prediva. Ima tudi štolo od pogrebcev in od porok.

Mežnar, ki je bil tudi orglar je dobival prosto bero. Od leta 1856 pa je bil tudi učitelj. In za to trojno službo so mu dajali do 50 mernikov pšenice, do 50 mernikov ajde in po 42 kr. od hišne številke. Tudi je imel cerkveno njivo v Žabnikih za vžitek, in kar je dobil pri pogrebi in porokah.

Zdaj ima učitelj stalno plačo iz davkarije. Orglar dobi na leto 100 gld. Mežnar pa od cele zemlje po 2 bokala pšenice in 2 bokala ajde in kar je od zvonjenja, od porok in pri krstih.

VI.

Duhovni pastirji.

I. Župniki.

Kdo je bil prvi župnik v Šmarjeti, menda nikoli ne bomo zvedeli. Naj stareje, do zdaj znano ime, je **Adam Kosbic**, ki je vsekano v plošo pod šipovnikom pri prižnici. — L. 1520 vikarij Andrej, ki je pri Klevevžu omenjen.

1628. To letnico ima veliki zvon Slapenski. Zraven ima napis: „Sub Adm. R. D. M. **Joan: Bapt: Zerher par.**“ Ta Zerher je bil, kakor Valvazor VIII. str. 750 piše, pozneje župnik na Igu in ob enem kanonik Novomeški.

1668 je na Koglovu, na velikem altarju, zapisan Adm. R. D. **Andrej Petrzh.**

1670 je Šmarješki župnik **Adam Kooch** Piše Puzel.

1685 imenuje Valvazor VIII. str. 765 župnika **Lorenca Wogathai.**

1689 je bil župnik **Janez Frid. Schreiber**, magister modroslovja, ki je v Šmarjeti umrl 2. jul. 1692. Menda je bil v pokoju, ker

1691 se imenuje že **Franc Plehan** in

1692 pa **Janez Zerrer**.

1702 je bil župnik **Jure Ferdinand** plem. **Rudolfi**. On je bil celih 32 let župnik. Že 1704 je bil boter v Belicerkvi, kjer je krstil Leopold Ferdinand Karl pl. Baumgarten, župnik Škocijanski. Rudolfi je pričel pisati matrike Šmarješke; to pa še le 1725. Ta župnik je bil prav pogosto za botra tudi doma.

Takrat je bil kapelan Janez Lašič, ki je tudi rad boter bil.

1734 je ravno ta **Janez Lašič**, ki je med tem drugod kapelanoval, postal župnik.

1753 je bil župnik **Jure Zoran**. Bil je „parochus actualis“ pravi zapisnik Goriške nadškofije dne 22. julija 1753. Vprašan je odgovoril, da je iz Žuženberka doma, že 24 let mašnik; za Šmarjeto od Zatiškega opata izvoljen, je bil takrat prvo leto tukaj. Pravi, da je zadovoljen z gosp. kapelanom, kterega je na sv. Jurja dan dobil. Tudi je zadovoljen z ljudstvom, ki je sicer revno, kar časno zadeva, pa pridno v poslušnji besede Božje in rado hodi k kršanskemu nauku, kterega ima o praznikih g. kapelan pri kateri podružnici, popoldne pa on sam v domači cerkvi. Ključarji so bili pričujoči: Andrej Pleškovič, Jure Zajc, Primož Lužar in še sedem družih. Ti, vprašani, so odgovorili, da so prav zadovoljni z g. župnikom in z g. kapelanom, ker se oba mnogo prizadevata v pridigah in kršanskih naukih in v postrežbi bolnikov; da veliko skrbita za olepšavo cerkva ter sta celi župniji draga in ljuba. Imata zjutraj natančno ob 6. in ob 10. duhovno opravilo; popoldne pa ob dveh kršanski nauk. — Toraj se je

služba Božja že takrat ravno tako opravljala kakor sedaj.

1765 je župnik **Andrej Močilar** (Motschilar-Mozillar). Za njim pa

1768 je bil **Franc Benedikt** pl. **Pilpah**. Pri sebi je imel dve sestri „domicell“ Rozino in Marijo Terezijo, ki ste mnogo botrin napravljali. Bil je menda na Vačah doma. Ta Pilpah je bil tudi dekan. Šmarjeto, Škocjan, Rako, Studenec, Belocerkev in St. Peter je vladal. On je kaj mogočno gospodaril. Kakšne sitnosti je naslednikom napravil s posojilom, da je popravljal župnijsko cerkev, sem že omenil. 1774 je zastonj dal pol zemlje v Orešji s hišo br. 2. Matiji Zalokar-ju. Prodal je cerkveno poslopje — cerkveno klet ali hram za 25 gld. nemške veljave, leta 1783, s to čudno pogojo, da naj župnik streho zdržuje, da pa sme vender pod streho kaj mrve nametati. Ta hram je 1826 župnik Jeglič podrl. 1786 pa je prodal polovico zemlje ali polgrunta Vinovrške cerkve z hišo br. 13. Mihi Skrabutu za 18 goldinarjev nemške veljave. Ravno tisto leto je prodal celo zemljo na Vinici s hišo br. 6. Jožefu Lužarju za 24 kron, to je 47 gld. 36 kr. Naj slabše pa je napravil, ko je prodal pri kozolcu malo hišico z vrtcem in malo tratino, sred župnijskih njiv. To je prodal Tomažu Preklet-u za 50 gld. deželne veljave, s tem pristavkom, da posestnik tega prostora mora župnikovo živino zdraviti; ako pa tega (diese Kunst) ne ume, naj župniku 4 dni kosí. Vender ne sme imeti nobene kurčine, ne sme v hiši nikakoršnega pohujšanja dajati in župniku nikakoršine škode delati. (Za časa tega župnika l. 1782, je bilo neznansko veliko

kobilic priletelo. Kakor oblaki so se podile. Imenovali so jih železne kobilice. Na Štajerskem so po nekterih krajih vse požerle.

1787 se je ta Pilpah župniji odpovedal, in njegov naslednik **Andrej Šega** se je dolgo potegoval, da bi nazaj dobil to — Prekletovo — posestvo. Dne 11. grudna 1780 je krvava sodba na Štajerskem Šegi napovedala večno molčanje o tem (das ewige Still-schweigen) ter mu še naložila, da mora sodnijske stroške 6 gld. 21 kr. Prekletu povrniti, za sodbo ali „urtelj“ pa 1 gld. 15 kr. plačati. Bila je tu do 1883 slaba lesena bajta. Eden naslednih župnikov bi bil lahko za male krajcarje to kupil in bajto podrł. Zdaj pa stoji tukaj lepo pobištvo, s katerim bo vsak župnik marsiktere sitnosti imel.

Šega je živel o hudih časih. Huda vojska je tudi po naši deželi takrat mnogo žalostnega napravila. Ko so Francozi našo domovino obsedli, vtikal se je ošabni Napoleon tudi v cerkvene reči. Odpravil je vse zapovedane praznike. Samo vnebohod Kristusov, vnebovzetje Marijno, praznik vseh svetnikov in božični dan so smeli praznovati. Zakon je moral biti poprej pred deželjsko gosposko naznanjen potem še-le sta smela zakonska pred svojega župnika priti in sv. zakrament prejeti. Ako bi ju bil kateri mašnik poprej poročil, je bil do sto frankov kaznovan; vdrugič pa bi bil dobil do pet let zapor. Za to Napoleonovo dobroto so morali po vsaki nedeljski službi Božji za njega posebej glasno moliti. Lahko si mislimo v kakih zadregah je živel dobri župnik Šega.

Ime tega župnika je pri starih ljudeh še zdaj v prelepem spominu. Imel je revno stanovanje, zato je,

ko so Francozi odšli, začel koledovati za novo župnijsko poslopje. Do leta 1816 je tako daleč prignal to, da je gosposka napravila načrt računa in je razdelila denarne stroške med graščine in gradiče, ki so po Šmarješki župniji kmete ali desetino imeli. Zatična, kot patron, je že 13. nov. 1816 svoj delež s 445 gld. 13½ kr. odštela. Drugim je bilo odločeno: Klevevžu 345 gld. 56 kr.; Otočicam 9 gld. 35 kr.; Pleterjem 126 gld. 13 kr.; Novomeškemu kapiteljnu 2 gld. 7 kr.; župniku Šmarješkemu 30 gld. 21 kr.; Belocerkovskemu 6 gld. 23 kr.; Škocjanskemu pri Turjaku 22 gld. 22 kr.; Čretežu 132 gld. 5 kr.; Zburem 87 gld. 21 kr.; Radeljci 41 gld. 32 kr.; Staremu gradu 25 gld. 33 kr. Strugi 19 gld. 10 kr. Draškovići 19 gld. 10 kr.; Višnjigori 14 gld. 54 kr.; Grmu 9 gld. 35 kr.; Habahu 6 gld. 23 kr.; Šuti 3 gld. 11 kr. To vse je zneslo 1347 gld. 13½ kr.

Šega, ki je bil že star, se ni lotil zidanja. Izročeno je bilo oskrbniku Pleterške graščine, Ignaciju Uršič-u. Baje se je Šega 25. rož. 1816 zavezal, da bo v dveh letih 223 gld. v to vložil. Pozneje so mu naložili še 100 gld. češ, da 4 leta starega farovža ni nič popravil. Kakor navadno še današne dni, se je tudi takrat le pisarilo in ogledovalo pa računilo. Slednjič so mu postavili administratorja z obljubo nasledstva. Do smrti pa so mu obljubili po 300 gld. na leto, ktere je moral administrator mu odrajtati. 2. sušca 1822 je umrl dobri gospod Šega 83 let star. Anton Cogoj, Belocerkovski župnik, ga je pokopal. Med tem je prosil Šega, naj mu privolijo pomočnika. Napovedali so mu, da ga mora sam plačevati.

1819 pride za administratorja **Anton Stare**. Ta je bil 1804 kapelan v Kranjski gori; 1805 v Loki; 1807 v Ribnici; 1812 župnik v Mokronogu. Ko Stare nastopi, je začel zopet dregati. Pokali so se, kako bi napravili tudi šolo za 100 otrok. Župniku so odločili tri sobe in kapelanu eno. Prepustili so Staretu delo. Za farovž je bilo določenih 3535 gld. 37 kr. za šolo posebej 1223 gld. 35 kr. Stare je prejel v letih 1819 in 1820 do 1213 gld. 34 kr. Izdal pa je 1353 gld. 37 kr. Ker je pa nekaj po svojem hotel delati, tudi les za kozolec pripravil, mu je gosposka nasprotovala, ter mu posebno očitala, da hoče pri tleh same kleti imeti. Po velikih sitnostih je na spomlad 1821 za plućnico zbolel in 11. maja še le 43 let star umrl. Stare je umrl še v starem farovžu, ki je ravno tu stal, kjer je sedajni.

1822 je takoj v začetku nastopil Smarjeto **Jakob Jeglič**. Rojen na Gorenjskem v Begunjah 4. jul. 1780 je bil posvečen 22. avg. 1805. Sel je takoj za kapelana v Dol. L. 1807 za kapelana k sy. Petru v Ljubljani. 1818 pa je bil izvoljen župnikom na Dóbrovi. Tu je bil do konca 1821. On je prevzel vse zmešano zidanje župnijskih poslopij. Napravil si je na yrtu malo izbico zraven velicega uljnaka, kjer je med zidanjem prebival. Dozidal je še-le leta 1825. Na šolo in na kaplanovo stanovanje so menda pozabili, ker nikjer ni nič omenjenega tega. Zares lep in močan vezan kozolec z 20 oddelki je postavil takoj prvo leta 1822. Leta 1823 mesca grudna so zopet sklicali komision. Takrat so naložili gradovom še novih 631 gld. 27 kr. Računi pa še 1829. niso bili popolno sklenjeni. Ko so leta 1838 napravili nove inventa-

rije, je bilo vse v dobrem stanu spoznano. Tu je popisano vse, kar je vsak župnik pri svojem prihodu dobil. Nekaj hišne in kuhinske oprave, 126 mernikov raznega žita; vinske posode za 156 veder. Kako dober kup je bilo to cenjeno, se vidi, ako opomnim le, da funt špeha so cenili 6 kr., dva konja 30 gld., štiri krave 53 gld. 33 kr., 9 mladih prešičkov 2 gld. 33 kr. V denarjih je na roke dobil 40 gld. Po mnogih pisarijah je Jeglič prodal staro mežnarijo leta 1828 in kaplaniji so dozidali še stanovanje za organista in mežnarja.

Že leta 1841 je dostala lesena streha na farovžu. In spet so bile nove pisarije in komisije. (Po pravici je rekel star in veljaven župnik, ko so na zvonik župnijske cerkve novo streho dodelali: Juter pa se moram takoj pripraviti in pisati za novo streho; kajti ta, katero smo danes dodelali bo strohnela, predenj bodo pisarije in komisije za drugo dognane.) Vender je Jeglič še vnovič pokrtil farovž. Umerl je 28. sušca 1845.

9. rožnika tistega leta je bila že spet komisija, ki je spoznala, da so zmožnični stropi vsi červivi.

1845 je prišel za župnika **Lorenc Lap.** Rojen v Komendi 7. avgusta 1789, je bil mašnika posvečen 21. sept. 1818. Sel je tisto leto za kapelana na Dole; leta 1820 v Loko; leta 1824 v St. Rupert. Postal je leta 1827 lok. kapelan v Žalini in leta 1831 župnik v Žiréh. 1844 je v pokoju živel v Loki. 1845 je prišel v Šmarjeto. 1848 pa je dobil Glavarjev beneficij v Komendi, kjer je umrl 3. decem. 1863. On je precej zlo zmedene pisarije dobro uredil. Imel je zares lepo pisavo. Bil je jako natančen v svoji službi.

Preobilne sitnosti s kmetijo in s poberanjem desetine, in želje po mirnem življenju, ga je napotilo, da je prosil za Glavarjev beneficij.

1848 je postal Šmarješki župnik **Eduard Polak**.

Rojen v Radovljici 7. sušca 1806 je bil dne 29. avg. 1829 v mašnika posvečen. Gosposkega rodu je bil, in ga je škof Wolf izvolil precej za svojega dvornega kapelana. 1831 pa je šel za kapelana v Ribnico; 1831 v Dob; 1834 za subsidiarja v Leskovicu. Ker je bolehal, je bil 1836 v začasnem pokoju v Impolci (Neustein). 1837 pa je bil kapelan v Leskovici. 1839 mu je Ljubljanski kapitelj podelil župnijo v Svibnjem. Od tam je prišel v Šmarjeto v tistem razburjenem letu, ko so desetino in tlako ustavili. Zato se mu je trda godila v začetku, ko ni bilo še nič vrejeno in za prejšne dohodke ni bilo še nikakoršne odškodnine. Leta 1856 se je preselil v Leskovicu. Tu je bil dekan, postal je častni kanonik in vitez Franc-Jozefovega reda. Umrl je 4. grudna 1885. Bil je neizrečeno blaga duša. On je 1853 napravil zares lepo zvonjenje, kar je že omenjeno. V pisarijah je bil prav natančen. Bil je vedno gostoljuben. Vse ga je spoštovalo in ljubilo.

1857 je za Polakom prišel **Jakob Skala**. Rojen pod Semičem 20. avg. 1798. V mašnika posvečen 25. sept. 1825. Kaplan je bil v Cirknici, potem v Ljubljani pri sv. Jakobu. Od tam je prišel 1835 za vikarja v Št. Peter pri Novem Mestu, od koder je došel v Šmarjeto, kjer je umrl 13. jul. 1874.

1875. 31. sušca sem prišel jaz v Šmarjeto. Rojen 27. mal. travna 1825 v Gabrovem, Loške mestne župnije, sem bil v mašnika posvečen 31. mal. serp. 1849.

Takrat je bilo veliko mašnikov. V Loškem okraju nas je bilo 7 sošolcev. Pri č. nunah v Loki, kjer sem 15. vel. srp. imel novo sv. mašo, sem čakal službe. Ker je takratni mestni kapelan gospod Ožbald Prosen nekaj bolehal, sem ga od 20. grudna 1849 do 5. vel. trayna 1850 namestoval. Od 3. mal. srp. do 5. vel. serp. tisto leto sem bil v Dražgošah namesto bolnega Aleša Šusteršiča, ki je šel v Toplice. 10. vel. srpana 1850 pa sem prišel v Šmarjeto mesto bolehnega kapelana Antona Čibaška, ki je pa 24. rožnika 1851 zopet nastopil. In zdaj sem postal kapelan v Horjulu, kjer sem bil do 10. vinotoka 1855. Zavoljo nekega dopisa v „Zgodnji Danici“ tožen, so me predstavili pod Semič, češ, tu bo daleč od Ljubljane, in ne bo imel časa pisariti. Potegnil se je pa zame v. č. Vrhnjski dekan, častni kanonik in vitez Fr. Jožefovega reda g. Andrej Pečar, pozneje župnik na Krki. Pod Semičem je bilo za me, slabotnega, prehudo. Dne 4. grudna 1858 sem prišel zopet v Šmarjeto za kapelana. Dne 26. vel. srp. 1863 sem pa šel čez Gornjance nazaj v Dragatuš za župnika. Od tam sem se preselil 5. vel. trayna 1870 v Podgrad, od koder sem prišel v tretje v Šmarjeto.

2. Kapelani.

Prvi Šmarješki kapelan je podpisan, kar sem že omenil, 23. rož. 1495 v pismu prvega novomeškega prošta Jakoba Auersperga, in ta je bil **Jernej Dreypach**.

Za tem nisem mogel zvedeti nobenega do leta 1702. To leto je 17. mal. srpana v Belicerkvi krstil Šmarješki kapelan **Janez Adam Janežič**. Je umrl v Novem Mestu 19. vel. trayna 1715.

1703 19. sušca je zopet v Belicerkvi krstil Šmarješki kapelan **Jure Hochel**.

1706 je bil kapelan **Janez Krst. Werkh**. Ta je bil brat Belocerkovskega župnika Mihaela Werkh-a, ki je že 1700 v Belicerkvi nastopil; pa bil tam celih 24 let.

1710 je nastopil **Adam Singer**, ki je bil tu še 1714. Umrl je 5. roznika 1715.

1711 pa **Franc Anton Schuttrich**, ki je 1724 postal župnik v Belicerkvi, kjer je bil do leta 1729.

Vsi ti gospodje so zapisani v Belocerkovskih krstnih bukvah.

Šmarješke matrice se pričnejo še-le leta 1725. Pri kapelan v krstnih bukvah je **Lorenc Kos**, ki je krstil 29. sušca Jureta Hribar-ja iz Zbur.

24. malega travna to leto pa je že podpisan **Martin Gartner**.

1726 je bil kapelan **Janez Lašič**, ki je 1734 bil tu župnik.

1728 je pa **Jožef Miha Brenk**, ki je bil le eno leto tukaj. Za njim je

1729 prišel **Vincenc Wolffgrueber**. Za njim je bil vikar **Jure Zabukovič** in

1730 pa **Jakob Strojan**, ko je bil župnik Ferd. pl. Rudolfi. Wolffgrueber je 1734 postal vikar v St. Petru; od leta 1743 do 1751 pa župnik v Belicerkvi, kjer je umrl leta 1751. Slovel je kot dober poljedelec.

1731 je bil tu kapelan **Lorenc Zitnik**. Bil je tudi Sacellanus v Zbureh. Poprej je bil v Št. Petru.

1733 je zapisan **Andrej Hohenberger**.

1734 pa **Primož Hostnik**.

1739 je kapelan **Andrej Semen**, ki je prišel iz Zbur, kjer je bil hišni kapelan.

1743 pa je **Miha Schimitz**. Ta je bil 1754 do 1770 župnik v Belicerkvi.

1749 je zopet Sacellanus Zburski **Martin Medic** prišel za kapelana.

1752 so imeli pa tudi vikarja. Ta je bil **Miha Smrekar** ki je bil od 1741 grajski kapelan v Starem gradu.

1753 je bil kapelan **Gasper Kopšar** (Copschar). Rojen l. 1717. Vprašan ob vizitaciji l. 1753., je odgovoril: Domá sem iz Mengša, 11 let sem mašnik, 7 let v službi; na sv. Jurja dan sem semkaj prišel; star sem 36 let, ter sem z župnikom in z ljudstvom zadovoljen. Koliko kapelanija nese, še ni vedel. Ker ima pa hrano pri župniku, mu bo, misli, do sto tolarjev nesla.

1755 je zopet vikar podpisan **Štefan Čepon**.

1756 pa kapelan **Peter Suchenstein**. Od 1770 do 1773 je bil vikar v Št. Petru, kjer je l. kimovca tisto leto za jetiko umrl. Bil je dober čebelar.

1758 je vikar **Tomaž Zajec**, kapelan pa **Ignacij Trebar**.

1759 pa je vikar **Ignacij Zabred**, kapelan pa **Sebastijan Kern**. Ta Kern je bil 1761 do 1770 vikar v Št. Petru. Umrl je v Starem gradu, kjer je 7 let blizu svojega vinograda samotaril. Pokopan je bil v Št. Petru l. 1777. ¹⁾

¹⁾ Conf. Zgod. fara III, 43.

1760 je bil prišel za kapelana **Jure Likovič**. Ta je 1. pros. 1762 v kripto župnijske cerkve pokopal 55letnega mladeniča Janeza Zorana (mislim brata župnikovega).

1762 je bil vikar **Andrej Maren**.

1764 je prišel za kapelana **Jakob Tomšič**.

1765 pa je bil kapelan **Primož Polak**; vikar pa **Franc Haan**.

1766 je vikar **Gregor Walhovič**; kapelan pa **Adam Malič**.

1767 je vikar **Matija Sassel** (Šašelj).

1768 vikar **Gregor Klemenec** in kapelan **Franc Sigl**. O tem času so jih kar hitro prestavljali. Imeli so na spomlad sinode; in po sinodi so bile večidel takoj prestave.

1770 je bil kapelan **Tomaž Igel**, ob enem kjučar župnijski cerkvi. In to leto je tu **Jožef Sever** vikar. Ti vikarji so imeli posebej hišico, ki je stala pod župnijskim stanovanjem pri poti, kjer je zdaj velik divji kostanj.

1771 je bil kapelan **Matevž Kavčič**.

1773 sta bila po vrsti vikarja **Jure Butkovič** in **Jakob Urečnik**. In to leto je prišel nazaj za kapelana **Franc Haan**.

1774 je postal vikar **Anton Zonsagnini**.

1777 je bil vikar **Lukas Resosa**, kapelan pa zopet **Gregor Klemenec**.

1778 je bil kapelan **Ignacij Mlakar**, vikar pa **Janez Waichpoth**.

1781 je bil kapelan **Matevž Barlič**.

1782 pa **Anton Zupančič**.

1784 je bil vikar **Andrej Kralj**.

1787 je bil kapelan **Jure Sever**; vikar pa **Sebastijan Kenda**.

1792 je bil vikar **Jakob Debelak**. Je bil zadnji vikar v Šmarjeti.

1794 je prišel za kapelana **Miha Vrtin**, ki je šel 1795 v Brusnice; od tam 1799 v Adlešiče; 1806 bil je beneficijant v Ljubljanski stolnici, od koder je šel 1809 na Tirolsko v vojaško bolnišnico.

1795 je bil kapelan **Janez Perše**; njemu je čez pol leta sledil

1796 **Matija Stariha**, ki je bil 1794 kurat v Črnomlju, 1795 kapelan v Mirnipeči. Iz Šmarjete je šel 1800 nazaj v Črnomlj za župnika, 1802 pa v Podzemelj, kjer je menda dve leti pozneje umrl.

1801 je prišel kapelanovat **Peter Starašinič**, ki je bil 1794 kapelan na Trebelnem, 1798 na Vačah. 1804 je postal župnik v Stopičah, kjer je umrl okrog leta 1812.

1803 je prišel **Andrej Kavček**, ki je bil rojen v Št. Rupertu 1775; v mašnika posvečen 8. sept. 1801. Je šel še tisto leto za kapelana v Dobernice, 1802 pa v Št. Jernej, od koder je v Šmarjeto prišel; 1804 je šel v Ribnico, 1807 pa v Šmartno pri Litiji. Kje in kdaj je umrl, ne vem.

1803 je bil kapelan **Janez Wolf**. Kam je šel od tod, ni znano. 1813 ga ni več.

1810 je prišel **Jožef Žagar**, rojen na Vinici dne 22. aprila 1782; posvečen 7. sept. 1807. Od tod je menda šel na Vrh, kjer so hajduki prejšnega kurata ubili. Pozneje je bil župnik pod Semičem, od koder je prišel za kanonika v Novomesto, kjer je umrl dne 24. febr. 1871.

1815 je prišel za subsidiarja **Jernej Rejec**, ki je bil 17. avg. 1787 rojen v Nemškem Rutu na Tolminskem, v mašnika posvečen 13. nov. 1814. Ravno takrat je prišel za kapelana **Nikolaj Kramar**, Novomeščan. Rojen 2. sept. 1781, posvečen 17. jun. 1810. Bil je l. 1812 kapelan na Mirni. Iz Šmarjete je šel v Mirnopeč, in od tam 1820 za farnega vikarja k sv. Trojici.

1816 je bil kapelan **Miha Zdešar**, iz Št. Vida pri Ljubljani, kjer je bil rojen 30. avg. 1781. Mašnik je postal 31. avg. 1808. Šel takoj za kapelana v Lašče, 1812 v Št. Rupert, 1814 na Trebelno, od koder je prišel v Šmarjeto; 1819 je šel od tod na Dole, kjer je 1821 postal vikar in je 11. apr. 1838 umrl.

1820 je bil kapelan **Jurij Tome**; rojen v Ljubljani 17. marca 1790; mašnik 21. avg. 1816 je bil poslan za kapelana v Mokronog leta 1818. Od tam je prišel v Šmarjeto. 1822 je šel na Vrhniko, 1825 za lok. kapelana na Rob. 1846 je postal župnik v Hrenovicah, kjer je umrl 17. febr. 1849.

1822 je nasledoval **Anton Škerjanec** Rojen 5. maja 1788, posvečen 22. sept. 1816, je bil 1818 za kapelana v Črnomlju. 1823 je šel za kateheta v uršulinski samostan v Ljubljano. 1827 je bil vikar na Mirni, od koder je šel 1831 za župnika v Boštanj. Tu je umrl 22. jun. 1845.

1823 je bil kapelan **Anton Pavlin**. V Smledniku 16. junija 1794 rojen, postal je mašnik dne 21. sept. 1818. Bil je semeniški duhoven. 1819 je šel za kapelana v Lašče, 1820 v Cirknico, 1822 v Črnomelj. Iz Šmarjete je šel 1826 v Polje, 1827 na Brezovec, 1829 v Poljane na Loko. 1830 je dobil

lokalno kapelanijo v Zlatempolji, kjer je umrl dne 22. nov. 1835.

1826 je prišel **Andrej Walland** (Balant) iz Radovljice. Rojen 16. nov. 1795, je bil posvečen dne 20. sept. 1822. Šel je naj prej za kapelana v Loški potok. Od tam 1820 v Sodrašico, 1825 v Dole. Tudi v Šmarjeti je bil le eno leto. 1827 je šel v Radeče, 1832 pa v Višnjogoro. 1834 je dobil beneficium v Kamniku, kjer je zlatomašnik umrl 3. nov. 1882.

1827 je prišel iz Št. Jerneja kapelan **Lorenc Mušič**. Rojen v Cerkljah 11. avg. 1792, mašnik dne 23. sept. 1821, je šel najprej v Radeče, 1823 v Leskovco, 1826 pa v Št. Jernej. Iz Šmarjete je šel 1831 v Koprivnik za lokalista. Od tam 1833 za župnijskega vikarja v Špitalič, kjer je umrl 18. jul. 1858.

1830 je bil subsidijar **Alojzij Pibernik**. Rojen pod Semičem 27. sept. 1801 posvečen 21. avg. 1830. Že 1831 je šel od tod v srednjo vas na Kočevskem za kapelana. 1834 pa v Sodrašico. 1836 je postal kurat pri Novištifti, 1843 pa vikar v Loškem potoku; 1863 je postal ondi župnik, kjer je ostal do 1878, ko je stopil v pokoj in je umrl v Babnem polji dne 4. febr. 1880.

1831 je bil kapelan **Janez Hrovat** z Vinice. Rojen 21. marca 1794, posvečen 23. sept. 1820, je šel v srednjo vas v Bohinji, pa takoj drugo leto v Grad, leta 1823 v Zatično, 1824 na Krko, 1826 v Šmihel, 1827 na Rako, 1828 v Št. Jur pod Kumom, 1831 v Šmarjeto, 1834 k sv. Križu pri Kostanjevici, 1837 v Sodrašico in 1839 je šel v pokoj. Kaj da so ga tako podili sem ter tje, Bog ga vedi! V pokoju je živel pri sv. Križu pri Kostanjevici; kjer je 2. maja 1845 umrl.

S Hrovatom ob enem je prišel v Šmarjeto za subsidiarja **Franc Strmole**, ki je tudi mnogo služb poskusil. Rodil se je v Zatičini dne 30. julija 1802. V mašnika posvečen 12. avg. 1827 je šel tisto leto v Dobropolje. 1828 je bil v Podzemelj prestavljen; 1830 pa k sv. Križu pri Kostanjevici. Leta 1831 je bil subsidiar v Šmarjeti; naslednje leto kapelan v Št. Lorencu; 1834 v Dolini; 1835 zopet v Metliki, kjer je tri leta ostal; 1838 je bil kapelan in zgodnjik v Staremtrgu pri Poljanah; 1841 je prišel v Adlešiče, kjer je ostal do 1844. Leta 1846 je bil kapelan v Horjulu, od koder je šel 1848 za lokalnega kapelana v Lučine. 1862 pa je bil premeščen v Kokro, kjer je končal svoje življenje 25. sept. 1874.

1832 je bil subsidiar **Blaž Pogačnik**. On je luč sveta zagledal v Zaspilih 28. jan. 1805. 26. jul. 1832 posvečen je takoj šel v Šmarjeto. Naslednje leto je šel za kapelana v Kostanjevico, 1835 pa na Toplice in 1837 v Šmihel. Leta 1844 je bolehavec prišel na Skaručino, kjer je 27. nov. 1855 umrl.

Tisti čas je bil skoraj vsako leto drug subsidiar.

1833 je bil subsidiar **Blaž Leben**, rojen dne 28. jan. 1809 v Naklem. Mašnik 27. jul. 1833. Subsidiar v Šmarjeti tisto leto; je šel 1834 v Kočevje, od tam 1844 v Sotesko za župnika, kjer je umrl dne 15. aprila 1853.¹⁾

1834 pa č. gosp. **Gašper Gašperlin**. Ta je bil doma v Cerkljah. Rojen dne 22. dec. 1805, posvečen 26. jul. 1834. 1836 je šel za kapelana v Stopiče; 1839 v Kostanjevico; 1841 je prišel v Št. Rupert,

¹⁾ Glej Životopis: Zgod. fara, II, 112.

kjer je bil do 1855. To leto je šel na Bučko. Umrli tam v pokojn.

1834 je pa kapelansko službo imel **Franc Kalliger**. Rodil se v Stopičah 2. avg. 1800. Posvečen 20. avg. 1826 je šel za kapelana v Starilog; 1828 v kočevsko Reko; 1831 v Kočevsko mesto; 1834 je prišel v Šmarjeto. Od tod je šel za lokalista v Polom, 1846 pa je postal župnik v Dobrniču; in tu je umrl 15. marca 1856.

1836 je bil tu subsidiar **Janez Zavrl**. V Bitinji 13. dec. 1798 rojen, je bil posvečen 27. avg. 1825. Leta 1826 je bil kapelan v Metliki; 1828 v Črnomlju, kjer je obolel. Šel je v začasni pokoj in je živel v Impolci za Savo. Od tam je prišel v Šmarjeto. Od tod pa je šel 1837 za vikarja v Novo Mesto. 1856 pa je prosil za beneficiat v Višnji gori, kjer je umrl 13. dec. 1880. (Ker je bil v Višnji gori Ciglar župnik in Narobe kapelan, so se šalili, da je v Višnji gori polžu Ciglar narobe zavrl.)

1837 je prišel v Šmarjeto **Jakob Finžinger**. Bil je na Breznici dne 4. aprila 1802 rojen. Postal je 20. avgusta 1830 semeniški duhoven. 1831 je bil kapelan v Dolenjivasi, 1833 pa v Ribnici. Od tam je prišel 1837 le sem za kapelana in 1838 šel že v Moravče, 1842 pa nazaj na Dolenjsko v Trebno, in 1844 je dobil lokalijo sv. Katarine. Tam gori leži pokopan že od 24. apr. 1865.

1838 **Valentin Leben***) brat Blažov, rojen dne 7. febr. 1813. Mašnik 1837. 7. jan. 1838 subsidiar v Šmarjeti, je meseca junija šel v St. Rupert za sub-

1) Glej Životopis Zgod. fara, II, 112.

sidijarija. Kapelanoval je 1841. v Šmihelu pri Novem Mestu, 1848 v Krašnji, 1849 v Dobu, od koder ga je gospod poklical 16. okt. 1856. Lebnova hiša v Naklem je podarila 4 gospode. Peter je bil najstarejši, najmlajši je pa vis. čas. gosp. dr. Matija Leben, profesor pravne v Ljubljani.

1838 je bil subsidijar **Miha Kopitar** iz Komende. Rojen 14. apr. 1808, posvečen 12 avg. 1838 je najprej prišel v Šmarjeto. Od tod je šel za kapelana 1839 na Čatež; leta 1840 k sv. Križu pri Turnu; 1842 v Logatec; 1845 v Sostro; 1846 v Tržič. 1848 je dobil lokalijo Erzelsko. Zadnje leta je živel v pokoj v Vipavi, kjer je umrl 9. jun. 1878. Bil je varčen in gospodaren, ter je svoje precejšno premoženje zapustil Komendskim cerkvam.

1838. To leto je službo kapelansko prevzel **Janez Verščaj**. Bil je Črnomaljec. Rodil se je dne 20. okt. 1804. Posvečen je bil 21. avg. 1830, kot seminjski duhoven. 1831 je šel za mestnega kapelana v Loko, kjer je bil sedem let. Od tam je prišel v Šmarjeto. 1841 pa je šel v Ribnico. Precej drugo leto je dobil župnijo Stopiško. 1878 je stopil v pokoj ter je živel v Štopičah, da je dne 30. marca 1880 umrl.

1839 je bil subsidijar **Martin Tršinar** iz sosednega Škocijana doma. 16. okt. 1810 se je rodil. Ko je bil 5. avg. 1839 posvečen, je dobil dekret za Šmarjeto. Takoj naslednje leto pa je šel čez Gorjance v Metliko za kapelana, kjer je tudi komaj eno leto bil. 1841 je že na Doleh; 1843 pa na Trebelnem in 1846 v Čatežu za kapelana. Doli je bil dve leti in 1853

je postal župnik v Dragi in živel ondi do svoje smrti, 18. okt. 1861.

1840 je prišel zadnji subsidiar. **Jožef Peterle** s Trebelnega doma. 9. marca 1810 rojen, 4. avg. 1840 posvečen, je takoj nastopil to službo. 1842 je šel k sv. Križu pri Turnu; 1844 v Radeče; 1848 v Čatež pri Kostanjevici; 1849 na Dole 1855 pa je dobil lokalijo sv. Ožbalta. In tam je sklenil 20. apr. 1868.

1841 je prišel za kapelana **Matija Menard**. Rojen v Šmarji 30. januarja 1799 je bil posvečen 26. avg. 1828. To leto je šel v Preserje za kapelana; 1830 v stari Terg pri Ložu; 1832 v Št. Vid pri Zatičini, od koder je le sem bil prestavljen. 1849 je šel pod Semič, in tam počiva od 12. sept. 1850. Imel je nekaj malega premoženja, ktereга je volil svoji žlahti, češ, naj še drugi kaj priložijo, da bo nekako družbinski zaklad ali fidejkomis. Kje je zdaj ta denar, Bog vedi

1849 je kapelansko službo opravljal č. g. **Anton Čibašek**. 6. jan. 1814 se je porodil v Smledniku. 5. avg. 1839 je bil posvečen kot seminiški duhoven. Takrat je bilo na obilo duhovnov; zato je čakal celo leto na službo. 1841 je šel v Leskovoico za subsidiarja; 1842 za kapelana v Dólinu; 1845 nazaj v Leskovoico in od tam v Šmarjeto. 1850 je nekaj bolehal ter je prosil za začasni pokoj. — Tiste mesece sem ga jaz nadomestoval. — 1851 pa je zopet nastopil ter postal župnik v Škocjanu pri Turjaku. Od leta 1878 pa živi (premožen) v pokoju v Ljubljani.

1851 je nasledoval **Jožef Gregorič** iz Št. Jerneja doma. On se je rodil 18. febr. 1810 in je bil mašnik 12. avg. 1838. Naslednje leto je šel za subsidiarja

pod Semič; 1841 za kapelana k sv. Križu pri Kostanjevici; 1842 v Čatež; 1846 v Žužemberk in od tam le sem. 1858 pa je dobil lokalijo na Čatežu pri Trebnem. Tu je umrl 5. febr. 1874.

1858 v adventu sem bil prišel izpod Semiča nazaj za kapelana jaz, ter sem bil tu do

1863. Za menoj je prevzel Šmarješko kapelanijo **Peter Hönigmann**, rojen v Srednji vasi na Kočevskem 29. jan. 1834; posvečen 25. jul. 1858, je šel 1859 v Šmihel, od koder je prišel sem. Dalje časa bolehav je bil tu pokopan 11. marca 1866. Bil je zares blaga duša. Za njim je prišel:

1866 č. g. **Janez Železnikar**. Rojen v Cerkljah na Gorenjskem 15. maja 1820. Posvečen 31. okt. 1847. Šel je naj prej za kapelana v Dóline; od tam 1849 na Rako, od koder je v Šmarjeto prišel. 1879 pa je šel za beneficijata v Št. Vid pri Brdu, kjer še živi.

1879 je prišel č. gospod **Janez Plevanič**. Dne 16. maja 1844 rojen v Leskovici, je bil posvečen 31 jul. 1871. Šel je na Dóline za kapelana. Od tam 1876 v Boštanj, od koder je semkaj prišel. 1884 so ga poslali v Črnomelj, od leta 1885 je župnik Soteški.

1884 mu je nasledoval č. g. **Jernej Zupanec**. Rojen 23. avg. 1855 v Radovljici; posvečen 26. jul. 1879, je bil nastavljen v Kamnigorici; od tam je šel 1882 na Ig. Z Iga v Šmarjeto in 1886 je šel v Št. Rupert.

Sedajni č. g. kapelan **Franč Perpar** je rojen v Doberničah 2. marca 1855. Posvečen v semeniškega duhovna 26. julija 1879, je kapelanoval na Mirni eno leto; 1882 v Kostanjevici; 1884 v Trebnem; 1886 v Boštanj in je prišel še tisto leto v Šmarjeto.

Znanih je tako 20 župnikov, 57 kapelanov, 16 vikarjev in 12 subsidiarjev. Zmed teh 105 mašnikov nas še 6 živi. Drugi so šli že po plačilo v večnost. Bog jim bodi milostljiv; nam živim pa daj svojo pomoč, da zamoremo Njemu dopadljivo, sebi in nam izročnim dušam pa v izveličanje svoje preimenitne dolžnosti natančno opravljati!

VII.

Odlični Šmarječan.

Imenitnih, slavno znanih mož Šmarješka župnija nima kaj. Edini **Janez Zalokar** dela čast starodavni Šmarjeti.

Rojen je bil na Vinici hišna številka 4. dne 26. jun. 1792. Starši so mu bili Janez Zalokar in Marija Teršinarjeva. Na Vinici, po Orešji in po Osrečji so Zalokarji. Povsod pa, kjer se za Zalokarje pišejo, pravijo pri Klemenovih. Večidel vse te hiše so terdne; izmed vseh pa je od nekdanj Vinički Zalokar najpremožnejši. Oče Zalokar se je oženil l. 1791. Za Janezom imel je še dva otroka: Marijo, rojeno 1795 in Jožefa, rojenega 1798. — Janeza je krstil kapelan g. Jure Sever. Botra sta mu bila ujec Matija Teršinar in Gera Perše.

Janezek je bil bistre glave. Ker so bili starši premožni, so ga dali v Ljubljano v šolo. V mašnika posvečen je bil l. 1815. Na obširni župniji v Metliki je bil kaplan do l. 1818. To leto je postal duhovni vodja semeniški. In to službo je deset let imel. Leta 1828 je bil župnik v Teržicu; preden se je l. 1835

selil v Škocijan; mu je 80 let stara mati umrla v Teržiču. Oče je dve leti poprej umerl, l. 1853 pa se je umaknil v pokoj in je 7. septembra 1872 umrl v Ljubljani.

Bil je učen gospod in posebno delaven. Ker se je šolal v tistih časih, ko so pri nas Francozi gospodarili, je govoril prav dobro francoski, kar mu je velikrat prav prišlo. Ko je bil v Škocijanu, se je lahko pogovarjal z Klevevžkim graščakom Jambartom, ki je bil Francoz. Znal je dobro latinski. Kot duhovni vodja je začel slovensko pisariti. L. 1820 je prestavil iz latinskega: „Tomaža Kempčana Hoja za Kristusam.“ L. 1822 je spisal: „Navuki in molitve za mlade ljudi.“ Bil je poseben prijatelj Metelkotov, ter je eden najboljših pisateljev tistega časa. Pervi je jel pisati v Metelčici.

L. 1825 je v Metelčici spisal: „II. Navuki in molitve za mladost.“

To leto je potegnil za Metelčico in je spisal: „Splohin nauk o krajnskih čerk, posebno glas novih, in navoj, po njih prav brati.“

L. 1826 je spisal: „Kratko podučenje v nar potrebnih keršanskih resnicah; poleg stariga v c. kr. nemških šolah zapovedaniga katekizma, pomnožil J. Zalokar, Spiritual v Ljubljanski duhovščini. Po dovoljehji vikši c. kr. dvorne bukev cenije.“

Ravno to leto je spisal: „Kratko premišljevanje Kristusoviga terpljenja per božjim grobu, ali pa sicer per križevim potu.“

Ravno to leto tudi: „Dvanajst bukev Tomaža Kempčana, izbranih iz njegovih doslé še malo znanih

pisem; iz latinskiga pobožnim k pridu prestavil J. Zalokar.

Te petere bukve je pisal v Metelčici. In zdaj je odložil pero. O abecedni vojski bival je v Terziču, ter se je neposrednje ni vdeleževal. Pa vedno jej je bil prijazen. Še l. 1848, tedaj župnik v Škocijanu, se le še potegne za Metelčico in spiše v „Extra-Beilage z. Laib. Ztg.“ po nemški: „Noch ein Wort über die neue slovenische Orthographie,“ ter jo z vso vnemo priporoča nasproti Bohoričici in Gajici. Pa zastonj je bil njegov trud.

Preden je šel v pokoj (pokojnino mu je moral njegov naslednik v Škocijanu odrajtovati), je zadnjo jesen 1853 (spisal: „Umno Kmetovanje in Gospodarstvo.“ To obširno delo — že v Gajici pisano — je c. kr. kranjska kmetijska družba na svetlo dala leta 1854.

Dr. Bleiweis ga pripravi, da mu sestavi nekatere reči za gimnazijska Berila, za družbo Kmetijsko, za Novice, kjer je dal l. 1855 natisniti „Slovenski redovnik žlahte in svakovščine. V drugič priobči „Slovenski redovnik“ v Vodnikovem spomeniku l. 1859.

Spisoval je za se „slovenski slovar.“ Ko je pokojni vladika A. A. Wolf določil, da nemški-slovenski del slovarja vredi M. Cigale, mu prav marljivo pomaga naš Zalokar. Osnova njegovega slovarja je bila družinstvena, po slovstvenem rodovniku. Kedar so pa jezikoslovci, veljaki nasvetovali abecedni red, je marljivi starček prepisal ves slovník tako, ter predsedniku dotičnega odbora prodal za prav dober denar svoj rokopis, ki se rabi za podlago slovensko-nemškemu, že dayno pričakovanemu slovníku.

Poslovenil je Zalokar Hartingerjevih kmetijskih tabel 1. in 16. In to je bilo njegovo poslednje slovensko delo.

Bil je izurjen homeopat. Malo časa pred smrtjo je dajal še drugim zdravila. Zadel ga je mervoud.

Z Jezičnikom, ki ga opisuje l. 1885, zdihnem tudi jaz: Naj do zadnje ure neutrudljivo delavni domoljub v miru počiva!

Dodatek

k 101. strani.

Pač so resnične besede: „Ne veste ne ure ne dneva, kedaj pride Gospod“. Tudi rajni g. Volčič gotovo ni mislil, da ga bode Bog poklical po zasluženo plačilo, preden bode tiskana knjiga. Ko je bila ravno v tisku 6. pola njegovega zadnjega dela „Zgodovina Šmarješke fare“, katero je spisal v spomin svojim ljubljenim faranom, nenadoma zbolí in umrje. Pola končuje s pričetkom njegovega životopisa, ki pa je jako skromen in le v kratkih potezih omenja svojega službovanja po raznih krajih. Naj mi je dovoljeno, da kot dodatek k njegovej knjigi nekoliko bolj obširno spišem njegovo neumorno delovanje, osobito slovstveno. To kar je storil svojim faranom kot vnet dušni pastir, ni mi tukaj treba omenjati; saj je vsem faranom le predobro znano in bode gotovo v spominu ostalo še dolgo let. Kakor neutrudljivega delavca v vinogradu Gospodovem še povsod hranijo v blagem spominu, tako ga bodo gotovo tudi Šmarječani! In kako bi ga tudi ne? Saj ti skoraj vse, kar vidiš v cerkvi, kliče v spomin marljivega rajnega gospoda; osobito pa še lep kamenit oltar na čast sv. Jožefu, ki je stal blizu 2400 gld. Vse te stroške je rajni iz svojega poplačal. Takisto tudi lepa monštranca v vrednosti nad 400 gld., katero je rajni z brati vred omislil cerkvi, kakor svedoči napis na njej.

Latinske šole je obiskoval deloma v Novem Mestu, deloma v Ljubljani. Leta 1838. in 1839. je izvršil 1. in 2. šolo v Novem Mestu, v letih 1840, 1841, 1842 pa 3., 4. in 5. v Ljubljani. Leta 1843. se nahaja zopet v Novomeškem gimnazijskem sporočilu v šesti šoli. Takratni modroslovski šoli je leta 1844. in 1845. zopet izvršil v Ljubljani ter stopil na jesen 1845. v Ljubljansko semenišče.

Vže kot bogoslovec se je pečal marljivo sè slovenščino in tudi zlagal pesmi, katere je priobčil v Novicah in pa Danici. Mej drugimi se nahaja v Novicah (1849. št. 5.) njegova pesem: „**Komu bom vstregel?**“ in (1854. št. 60.) „**Pesem veselih mlatichev**“; v Danici pa: **Misijonarjem v slovo** (1853. št. 36.), **Družba rokodelska** (1855), **Prekletstvo** (1855. št. 16.), **K Jezusu** (1855 št. 31), *a)* pred sv. obhajilom, *b)* po sv. obhajilu; **Jezusu III.** (1857 št. 35.), **K Jezusu II.** (1857, št. 36), **Mariji naši materi** (1854, št. 32), **Grešnik do Marije Device** (1854 št. 36.), **Izročilo Mariji**, (1853, št. 34.), **Mariji v spomin na sv. Višarje** (1853, št. 40), **Mariji prečisti Devici** (1854, št. 47), **Mariji naši Materi** (1853, št. 48), **Slava Mariji naši Materi** (1854, št. 42), **Mariji moji materi** (1855, št. 10.), **Pribežališče grešnikov** (1855, št. 9.), **Češena si Marija** (1859, št. 14.), **Benedicite Marijam** [Hvalite Marijo] (v Romarju 1858.).

Nekaj pesmi se še nahaja v rokopisu, ki menda še niso bile tiskane. Iz vseh njegovih pesem veje otroška ljubezen do nebeške kraljice Marije, ta pa še zlasti v pesmi. „**Šopek za Marijo**“, ko poje:

O kako bo duša zdaj moja vesela,

Ko bom Mariji ta šopek oddal,

Videl bom, da ga Marija bo imela,

Saj sem ga le samo za njo nabral

Pa o Marija! zastonj Ti jaz dati
„Šmarnic“ ne morem in tud jih ne dam —
Gnado mi sprosi: Boga prav spoznati,
Hudega na duš in telesu me bran'.

Naj bo duhovna vez „šopek“ med nama,
Kaže da ljubim te 'z cele moči,
Saj ga nabrala ljubezen je sama
Ker te pa ljubim, me ljubi tud Ti!
Dà, kar premorem, o moja Marija!
Ljubim Te — za-te gori mi sercé.
Veš, kaj želim, o sveta Marija:
Vsi naj te ljubijo, z mano časté!

Da bi širil mej Slovinci češenje nebeške kraljice, rekel bi, posvetil je vse svoje moči. Večinoma imajo tudi vsi njegovi spisi to za predmet. Za časa, ko je bil rajni še kaplan v Horjulu, pričela se je tudi po Kranjskem širiti pobožnost meseca majnika na čast Mariji Devici. Baje je tej pobožnosti tudi on z v. č. g. L. Jeranom izumil ime „Šmarnice“, ki so sedaj tolikanj priljubljene pobožnemu slovenskemu narodu, da je uže redka fara na Kranjskem, kjer bi se ne obhajala ta pobožnost. Manjkalo pa je za one dobe še primernih premišljevanj za to pobožnost.

Sestavil je prve „Šmarnice“, ki so obsegale premišljevanja za pet nedelj. Tudi je vpeljal to pobožnost, kjer je služboval. Takisto je tudi povsod širil in vpeljeval razne bratovščine, ker je dobro vedel, da so najboljši pripomoček, ki napeljujejo verne k pobožnemu življenju in jih odvrčajo od greha. — Tudi je oskrbel povsod, kjer je bil župnik, svojim faranom dobroto sv. misijona: v Dragatušu (1868, ki je bil prvi na Dolenjskem), Podgradcu in v Šmarjeti celo trikrat. Pa ni mi tukaj prostora o tem obširneje govoriti, ker

sem hotel le v kratkih potezah omeniti njegovo slovstveno delovanje.

Leta 1857. je spisal sè sodelovanjem g. Krčona „Šmarnice“ z naslovom:

1. **Lavretanske litanije**, razložene po najboljših virih za počesovanje prečiste Device Marije, zlasti v mescu velikem travnu. V Ljubljani, 1857. Založil in natisnil J. R. Milic. 8°, 538 strani.

2. „**Žganju vojsko, žganju slovo**“.¹⁾ 8°.

3. **Vert nebeški**. Pobožnim Slovencem darovan. Bukve lepih molitev in nauk. V Ljubljani 1863. Založil M. Gerber. 8°. 476 str.

4. **Nove Šmarnice** Mariji prečisti Devici darovane. Drugi natis. V Ljubljani 1867. Zal. J. Giontini. 8°. 192 str.

5. **Getzemani in Golgata**, šola ponižnosti, pokorišine in ljubezni do smerti. Bukve premišljevanja in molitve k časti britkega terpenja in smerti našiga Gospoda Jezusa Kristusa. Četert natis. V Ljubljani 1868. Založ. M. Gerber. 8°. strani 664.

6. **Misijonski spomin**. Kratek zapopadek misijonskih pridig in nauki in molitve za bogoljubne kršanske duše. Drugi natis. V Ljubljani 1873. Založil Mat. Gerber. 8° 620 strani.

7. **Razlaganje keršanskega nauka**.²⁾

V. zvez.	Celovec	1871.	8 ^o	velika str.	108.
VI.	„	1872.	„	„	368.
VII.	„	1874.	„	„	658.
VIII.	„	1876.	„	„	1273.

¹⁾ Te knjige nisem imel pri roki.

²⁾ Nadaljevanje po rajnem Janezu Škofcu, župniku Suhorskem.

8. **Svete Pesmi.** Tretje bukvice S privoljenjem pesnikov. Četerti natis. V Ljubljani 1874. 8° str. 90.

9. **Domači zdravnik.** Kratek navod si zdravje vtrditi in življenje podaljšati. Na svitlo dala družba sv. Mohora v Celovcu 1874. 8°. 112 strani.

10. **Sveti Hermagora, slovenski apostelj.** Součencem svojim v spomin petindvajsetletnice. Novomesto 1874. Natisnil V. Boben. 8° str. 49.

11. **Petdeset zdihljejev k Mariji Devici¹⁾,** k naši ljubi Gospej presvetega Serca, katere je zapisal v spomin petindvajsetletnice svojega mašnikovega posvečevanja. 1875. Založ. M. Gerber v Ljubljani. 8°. str. 104.

12. **Devetdnevnice k naši ljubi Gospej presvetega Serca** in vedne pomoči v posebnih britkostih našega življenja. V Ljubljani 1875. Založ. M. Gerber. 8° mala, str. 168.

13. **Šmarnice** naše ljube Gospé presvetega Serca. Svojim udom dá družba sv. Mohora. 1879. 8°. str. 333.

14. **Gospod usliši moje molitev!** — Molitevne bukve za pobožne Slovence. V Ljubljani, 1880. Založil M. Gerber. 8° str. 412.

15. **Vijolice** bratom in sestram družbe vednega češenja svetega Jožefa. V Ljubljani. Založil M. Gerber. 8°, 572 str.

16. **Pas sv. Jožefa in sedem nedelj svet. Jožefu posvečenih.** Novomesto 1881. Tiskal in založil J. Krajec. 8°, str. 182.

17. **Marija, zgodnja danica, mati milosti božje.** V Ljubljani 1882. Založil M. Gerber. 8°, strani 717.

¹⁾ Večinoma vse te pesmi je vglasbil P. Angelik Hribar, frančiškan v Ljubljani.

18. **Živi Roženkranc.** (Knjige nimam pri roki in ne vem obsega).

19. **Stopinje k popolni ljubezni božji**, v zedinjenji z Jezusom pri sv. maši in pri sv. obhajilu. 1882. Natisnil J. Krajec v Novomestu. Založil Mat. Gerber 8°, str. 656.

20. **Ura**, moliti Jezusa v zakramentu ljubezni božje. Udom prelepe bratovščine sv. Rešnjega telesa. 7. natis. V Ljubljani, 1885. Založil Mat. Gerber. 8°, str. 64.

21. **Sveta ura** moliti Jezusa v zakramentu ljubezni božje. Ali obiskovanje presvetega Rešnjega Telesa in počevanje vselej neomadežne Device Marije za vse dni v mescu. Peti natis. Tiskal J. Krajec v Novomestu. 1887. Založil Mat. Gerber. 8°, str. 380.

22. **Jezus in Marija** moja ljubezen ali nauki in molitve za pobožne Slovence. Četrtri pomnoženi natis. Tiskal J. Krajec v Rudolfovem. 1887. Založil M. Gerber. 8°, mala str. 250.

23. **Naša ljuba Gospa presvetega Serca.** Podučivne in molitvine bukvice častivcem Matere božje. 2. natis. V Ljubljani 1883 8°, 472 str.

24. **Kratke molitvice** pobožnih otrok. 1875. Založil Mat. Gerber. Tiskal V. Boben v Novomestu. 8°, 82 strani.

25. **Božja pot k naši ljubi Gospej presv. Serca in k Mariji** pomagaj. V Ljubljani. 1878. Založil M. Gerber.

26. **Sveti Misijonski križ.** Nauki, premišljevanja in molitve po najboljših misijonskih bukvah. V Ljubljani. 1874. Založil Mat. Gerber.

27. **Zlata šola, vsakemu kristijanu potrebna.** Bu-
kye polne lepih nauk in molitev. V Ljubljani, 1879.
Založil Mat. Gerber. 8°, str. 160.

28. **Življenje preblažene Device in Matere Marije
in njenega prečistega ženina sv. Jožefa.** Izdala družba
sv. Mohora v Celovci. 1884. I. del. 8° vel., strani 456.
II. del 8° vel., strani 164. Celovec 1885. III. del.
8° vel., strani 284. Celovec 1887. ¹⁾

29. **Šmarnice naše ljube Gospe presvetega Serca.**
Svojim udom dá družba sv. Mohora. — ²⁾

30. **Zgodovina Šmarješke fare.** V spomin svo-
jim faranom. Rudolfovo 1887. Založil J. Volčič. Ti-
skal J. Krajec. 8°, 116 strani.

To je zadnje njegovo delo. V tej knjižici kaže
svojim faranom kot v zrcalu podobo Šmarješke žup-
nije od prazgodovinske dobe do današnjega dne, pa
tudi svoje lastno delovanje.

Razum omenjenih spisov se nahaja iz njegovega
spretnega peresa še dokaj družih spisov in dopisov
po raznih časopih, osobito v „Danici“.

Če skupno pregledaš obširno gradivo, katero je
napisal marljivi slovenski pisatelj svojemu
narodu, da mu blaži duha v pravem pomenu ter ko-

¹⁾ Kakor je videti iz „kazala“, pričel je rajni to obširno,
prekoristno in podučljivo knjigo pisati 9. jan. 1879. leta in jo v
rokopisu končal 9. julija 1884. Družba sv. Mohora bode poda-
jala svojim družnikom še 4—5 let to prezanimivo knjigo; pač na
veselje družbenikom!

²⁾ (To knjigo ima družba še v rokopisu. Je nekako na-
daljevanje „Šmarnic“, katere je dala družba 1879. Ker se
3. red sv. Franciška vedno bolj širi med Slovenci, bodo jim go-
tovo dobro došle, ker je tej knjigi priložil razne pobožnosti, za-
devajoče ta red).

risti časno in večno, ne moreš razumeti, kje je dobil časa za to. Saj je bil kot vnet duhovni pastir vže tako preobložen s poslom dušnega pastirstva. Če tudi so ga kritiki čestokrat, rekel bi, neopravičeno, napadali, ni se zmenil za to, češ, da le koristim narodu, dovolj mi je plačila.

Njegovega značaja ne bodem opisoval; saj se kaže v njegovih spisih in pesmih. Smelo smem pa trditi, da je ni ob nedeljah in praznikih po Slovenskem službe božje, da ne bi se pri njej ne pela kaka njegova pesem na čast Matere božje ali presy. Reš-njega telesa, ali pa da ne bi imeli verniki njegovih prelepih molitvenikov v roci, ki jih zbujajo k pobožnosti. Ko bodo vže zdavnej strolmele njegove kosti in neutrudna roka, — še bode po njegovih nabožnih spisih delala na blagor slovenskega naroda. Naj še omenim, da je bil jako ljubeznjiv v občevanji in gostoljuben; v družbi svojih prijateljev, katere je rad zbiral okoli sebe, rad počteno vesel. Svoje cerkvene molitve (brevir) je opravil najraje v cerkvi pred Najsvetejšim; če pa ga je molil doma, storil je to vedno klečé. Jednako lepo je bilo videti in za vso faro spodbudljivo zvečer, ko je vsa družina skupno opravljala večerne molitve, katere je molil navadno sam naprej. Bil je pa tudi jako radodaren za dobre namene. Vse, kar je dobil kot nagrado za svoje spise, porabil je v dobrodelne namene. Zlasti je podpiral misijone, revno učečo se mladino itd. Ob takih prilikah je segel, kakor rečemo, globoko v žep. Daroval je po stotake in stotake za take naprave. Najbolje pač to vé vredništvo „Danice“. Kakor je delal ob življenji, tako je hotel tudi po smrti. Radi tega je bil naročil, naj

„Družba sv. Mohora“, o slučaju njegove smrti nagrado za spise, katere bode še izdala, izroči v. č. g. L. Jeranu, ki naj jo obrne na štiri dele: za cerkev presv. Jezusovega Srca in za Marijanišče v Ljubljani, za vzhodne misijone in njegovim ljubim učencem. (Tako je poročal „Mir“).

Njegove zasluge za razširjanje krepostnega življenja mej farani in na slovstvenem nabojnem polji so pripoznali tudi rajni knezoškof J. K. Pogačar. Podelili so mu za zasluge naslov „duhovnega svetovalca“.

Na duhu in po telesu še krepkega zgrabi začetkom meseca decembra bolezen. V 14. dan decembra ob 4. uri popoldne pa ga Bog pokliče po nebesko plačilo na veliko žalost svojih faranov in vse Slovenije. Stopivši pred sodni stol božji je pač zamogel reči z lahko vestjo: „Gospod, storil sem vse za tvoj vinograd in izročene mi ovčice! Prizadeval sem se po tvojem zgledu, da sem jim dober pastir, ne najemnik. Če pa niso hotele poslušati mojega glasu in se posluževati pripomočkov, katerih sem jim dajal in ponujal na izobilo, — ni moja krivda; same so vzrok svojega pogubljenja. Nauke, katere sem jih učil, zapustil sem jim v svojih spisih; naj jih vsaj po mojej smrti slušajo in se izveličajo“.

Z rajnim je zgubila fara dobrega očeta, skrbnega pastirja, modrega svetovalca, škofija vnetega in gorečega duhovna in Slovenija neumornega pisatelja.

Naj k sklepu pridenem še njegovo jako lepo in podučljivo „poslednjo oporoko“, ki tako lepo razodeva njegovo blago srce in mišljenje. Glasi se tako:

V imenu presvete Trojice, pod varstvom Naše ljube Gospe presv. Jezusovega Serca in sv. Jožefa sklenem pri zdravi pameti svoje poslednje sporočilo, katero naj tudi po moji smrti veljavo ima.

1.

Mojo preubogo dušo naj sprejmita preblažena Mati in Devica in ljubi sv. Jožef pred usmiljenega Jezusa, našega pravičnega sodnika, ter naj ga milosti prosita za me, ki sem ga v svojem življenji tolikokrat hudo razžalil, da me sodi po svojem neskončnem vsmiljenji in ne po mojih velikih hudobijah.

Truplo moje naj se spodobno pokoplje, v počrnjeni trugi, brez vsake nepotrebne olepšave.

2.

Svoje brate in sestre prosim:

a) Naj molijo za naše pokojne starše in za vso ranjco žlahto. Tudi za me naj molijo, ker moja uboga duša bo pričakovala njihove pobožne molitve.

b) Naj za menoj ne žalujejo; temveč naj se med seboj zastopijo, eden drugemu pomagajoči. Naj skrbe za zveličanje svoje duše, da se enkrat tam v nebesih združeni veselimo. Nikakor naj se zastran moje zapuščine nič ne hudujejo ali kregajo. Nič nismo seboj prinesli, pa tudi nič pozemeljskega seboj ne ponese.

3.

Svojim faranom sporočim:

„Ljube duše! ker bom oster odgovor dajal svojemu sodniku za vas: Molite za

me! Ne pozabite mojih nauk in živite po njih, da se vsi v nebesih enkrat vidimo pri Jezusu in naši ljubi Gospej in pri sv. Jožefu. Ko bote moj grob videli, zdihnite za mojo ubogo dušo in spomnite se, da bode tudi vi prišli kmalo za menoj“.

4.

Moj ljubi brat A . . . ima popolno pravico do vsega premoženja, kakor to stoji ali leži, in sicer deloma v povračilo za posojeni denar, deloma pa v plačilo za njegovo službo; ker posodil mi je že 16. dec. 1875 dvesto goldinarjev, in ko sem 10. febr. 1884 brata Fr. . . popolno plačal in odrajtal, mi je A. . . zopet posodil 400 gld. Od teh 600 sem mu dolžan tudi vse obresti. — In ker mi ljubeznjivo in zvesto služi že od leta 1858, — če računim vsako leto le po 70 gld. (pa je zaslužil veliko več), bo vse moje imetje komaj toliko zneslo, da bo komaj poplačan on, ko bo še odrajtal, kar je v naslednih §§.

5.

Ubogim Šmarješke fare naj A. . . razdeli 10 gld., za obleko ubogim šolarjem 20 gld.

6.

Kar bo ostalo neopravljenih maš, naj A . . . odrajta g. kaplanu.

7.

Vsako družinče, hlapec ali dekla, ki je o moji smerti v moji službi, naj dobi za dva meseca naprej pogodeno plačo. Po verhu naj dobi še toliko gold., kolikor let mi je služil. — —

8.

Tratna za „Podgrajsko cerkvijo“, njiva „na Reber“ in mali vertec pred Podgrajskim farovžem naj ostane mojemu nasledniku Podgradom v poljšek, ki se mu ne sme nikdar in nikoli kaj vrajtati. Le davek naj plačuje in vsako leto naj opravi dve sv. maši za-me in za mojo žlahto. Eno, ako mogoče, na obletnico moje smerti.

9.

Moj vinograd v „Me vci“ in moj gojzd — listnik — na Brezovci, naj vživa moj naslednik v Šmarjeti, kar se mu nikdar in nikoli kaj vrajtati ne sme. Zato naj zraven davkov opravi vsako leto za me in mojo žlahto vsaki petek v postnem času, to je šest petkov, navadni sv. križev pot in sv. mašo pri privilegiranem oltarju sv. križa. V obletnico moje smrti pa, ako moč, eno sv. mašo za vžitek malega travnika pri malnu v „Zdravcih“.

Opomba. Ako bi se ta malenkost kteremu župniku (Podgradom ali v Šmarjeti) v 8. 9. od katere koli gosposke vračuniti hotela, ali bi pa kateri župnik tega ne hotel prevzeti, naj dotični župnik to prodá in skupšino za sv. maše po 1 gld. takoj obrne.

10.

Gojzd v „Dobrovcu“ naj A . . . prodá in čisti znesek med brata Fr. in Jak . . . in sestro M . . . razdeli.

11.

Ako bi kedo ne bil zadovoljen s tem, kar mu bo A . . . po sporočilu tem odrajtal, naj ne dobi čisto

nič, ker nikomur drugemu, razun A . . ., nisem nič dolžan.

12.

Visokočastite gospode, ki bi na moj pogreb prišli, prosim, naj se v ljubezni spominjajo moje uboge duše. Bog naj poverne vsem meni skazano ljubezen.

13.

Moj spomenik naj bo mala kamnita plošča, brez vsake nepotrebne lepšave z napisom:

Milo kličem s temne jame:
Moli o prijatelj zame!

Šmarjeta 14. prosinca 1887.

J. Volčič, l. r.

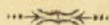
Naj služi ta dodatek v to, da spoznavamo in umemo ceniti prave domoljube. Prizadevajmo si pa tudi, da jih posnemamo, vsak po svojem stanu in poklicu, svojemu narodu in sebi na časno blagostanje in večno izveličanje.

P. Florentin Hrovat.

KAZALO

k zgodovini Šmarješke fare.

	Stran
I. Prirodosnanski opis	5
Gomile	16
II. Statistični opis	28
III. Ustanovljenje Šmarješke župnije	32
IV. Cerkve Šmarješke župnije:	
1. Župnijska cerkev Sv. Margarite	42
2. Podružnica karmelske Matere Božje v Slapeh . .	51
Klevez in Zbure	56
3. Podružnica sv. Jožefa na Vinivrlu	66
Šuta, Gorenjavas	72
4. Podružnica sv. Martina na Vinici	73
5. Podružnica sv. Štefana na Toplicah	78
Strlek	79
6. Podružnica sv. Urha v Zalovičah	84
7. Podružnica sv. Leonarda na Koglovu	87
8. Podružnica sv. Jakoba na Cerovcu	88
V. Dohodki Šmarješke duhovnije	89
VI. Duhovni pastirji: 1. Župniki	93
2. Kapelani	101
VII. Odlični Šmarječan	113
Dodatek	117

Študijski oddelek

SLL

VOLČIČ J.
Zgodovina

1299/5

262.2(497.12 Šmarjeta)

019462941

KNJIZNICA M. JARČA, NOVO MESTO

COBISS 8